

KÉZIKÖNYV

Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról

© Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 2010
Európa Tanács, 2010

A kézirat véglegesítése 2010 júliusában.

A sokszorosítás engedélyezett, kivéve kereskedelmi célra, feltéve, a források feltüntetésével.

A Europe Direct vonal segít Önnek választ találni az Európai Unióval kapcsolatos kérdéseire.

**Ingyenesen hívható telefonszám (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Néhány mobilszolgáltató nem biztosít hozzáférést a 00 800-as telefonszámokhoz, vagy díjat számít fel.

Fotó (borító és belső): © iStockphoto

Bővebb tájékoztatást az Európai Unióról az interneten talál (<http://europa.eu>).

Katalógusadatok a kiadvány végén találhatóak.

Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2011

ISBN 978-92-871-9988-1 (Európa Tanács)

ISBN 978-92-9192-670-1 (FRA)

doi:10.2811/12986

Printed in Luxembourg by Imprimerie Centrale

FEHÉR KLÓRMENTES PAPIRRA NYOMTATVA (ECF)

Ez a kézikönyv angol nyelven íródott. Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) és az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) nem vállal felelősséget a fordítás hűségéért.

A kézikönyvben kifejtett nézetek nem tekinthetők a Bíróság hivatalos álláspontjának. A kézikönyv utal az Emberi Jogok Európai Egyezményével foglalkozó egyes hazai publikációkra. A Bíróság nem vállal felelősséget ezek tartalmáért, és megemlítésük nem jelent hivatalos jóváhagyást. Az Egyezményrel kapcsolatos további szakirodalom megtalálható a Bíróság könyvtárának honlapján (www.echr.coe.int/Library/).

Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról

Előszó

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége 2010 januárjában úgy határozott, hogy közös erővel elkészíti ezt a kézikönyvet a megkülönböztetésmentességgel foglalkozó európai joggyakorlatról. Örömmel mutatjuk be e közös munka konkrét eredményeit.

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépésével az EU Alapjogi Chartája jogilag kötelezővé vált. A Lisszaboni Szerződés emellett előírja az EU csatlakozását az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. Ezzel összefüggésben az Európai Unió Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bírósága által kidolgozott közös elvek jobb ismerete nemcsak kívánatos, de valójában alapvető az európai emberjogi jog egyik meghatározó aspektusának, a megkülönböztetésmentesség normáinak a helyes nemzeti megvalósításához.

2010-ben volt az emberi jogok európai egyezményének 60. évfordulója – amelynek 14. cikke kimondja a megkülönböztetés tilalmát –, egyben annak 10. évfordulója is, hogy elfogadták a megkülönböztetés elleni uniós szintű küzdelem két alapvető szövegét, a faji egyenlőségről szóló irányelvet és a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvet. Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága által a megkülönböztetésmentesség terén kialakított impresszív esetjogi corpus birtokában hasznosnak tűnt egy olyan, CD-melléklettel ellátott kézikönyv összeállítása, amely az EU és az Európa Tanács tagállamaiban és azokon kívül működő jogi szakembereknek, például bíráknak, ügyészeknek és ügyvédeknek, illetve a bűnüldöző szervek tisztviselőinek szól. Nekik, akik az emberi jogok védelmének élvonalában dolgoznak, különösen jól kell ismerniük a megkülönböztetésmentesség elveit ahhoz, hogy a gyakorlatban hatékonyan alkalmazhassák őket. Nemzeti szinten kelnek ugyanis életre a megkülönböztetésmentességről szóló rendelkezések, és a kihívások is ugyanitt, ugyanezen a szinten válnak láthatóvá.

Erik Fribergh

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának
hivatalvezetője

Morten Kjaerum

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének
igazgatója

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	3
RÖVIDÍTÉSEK	9
1. BEVEZETÉS AZ EURÓPAI MEGKÜLÖNBÖZTETÉSMENTESSÉGI JOGBA: KONTEXTUS, KIALAKULÁS ÉS FŐ ELVEK	11
1.1. Az európai megkülönböztetésmentességi jog kontextusa és háttere	12
1.1.1. Az Európa Tanács és az Emberi Jogok Európai Egyezménye	12
1.1.2. Az Európai Unió és a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek	14
1.2. Az európai védelmi mechanizmusok jelenlegi és jövőbeni fejleményei	15
1.2.1. Az EU Alapjogi Chartája	15
1.2.2. Az ENSZ emberi jogi szerződésai	16
1.2.3. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez	18
Főbb pontok	19
Ajánlott szakirodalom	19
2. A MEGKÜLÖNBÖZTETÉS KATEGÓRIÁI ÉS MENTSÉGEI	23
2.1. Bevezetés	23
2.2. Közvetlen megkülönböztetés	24
2.2.1. Kedvezőtlen bánásmód	25
2.2.2. Összehasonlítási alap	25
2.2.3. A védett tulajdonság	28
2.3. Közvetett megkülönböztetés	32
2.3.1. Egy semleges szabály, feltétel vagy gyakorlat	32
2.3.2. Egy védett csoportra lényegesen hátrányosabban hat	33
2.3.3. Összehasonlítási alap	34
2.4. Zaklatás és megkülönböztetésre adott utasítás	35
2.4.1. A zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei szerint	35
2.4.2. A zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás az EJEE szerint	38
2.5. Speciális vagy különleges intézkedések	39
Főbb pontok	47
2.6. A kedvezőtlenebb bánásmód mentségei a megkülönböztetésmentességről szóló európai jogszabályok alapján	48
2.6.1. Bevezetés	48
2.6.2. Az általános mentség elemei	49
2.6.3. Az általános mentség alkalmazása	51
2.6.4. Egyedi mentségek az uniós jog szerint	51

2.6.4.1.	Valódi szakmai követelmény	52
2.6.4.2.	Vallási intézmények	56
2.6.4.3.	Az életkoron alapuló kivételek	57
	Főbb pontok	60
	Ajánlott szakirodalom	60
3.	AZ EURÓPAI MEGKÜLÖNBÖZTETÉSMENTESSÉGI JOG HATÁLYA	63
3.1.	Bevezetés	63
3.2.	Ki részesül védelemben az európai megkülönböztetésmentességi jog alapján?	64
3.3.	Az európai egyezmény hatálya: a 14. cikk és a 12. jegyzőkönyv	66
3.3.1.	A megkülönböztetés tilalmának jellege az egyezményben	66
3.3.1.1.	Az egyezményben foglalt jogok	67
3.3.1.2.	Az egyezmény szerinti jogok hatálya	68
3.3.1.3.	A 12. jegyzőkönyv	70
3.4.	A megkülönböztetésmentességről szóló uniós irányelvek hatálya	71
3.4.1.	Foglalkoztatás	72
3.4.1.1.	A foglalkoztatáshoz való hozzáférés	72
3.4.1.2.	A foglalkoztatás körülményei, beleértve az elbocsátást és a díjazást	73
3.4.1.3.	Pályaválasztási tanácsadáshoz és szakképzéshez való hozzájutás	74
3.4.1.4.	Munkavállalói és munkáltatói szervezetek	75
3.4.1.5.	Az európai egyezmény és a foglalkoztatás	76
3.4.2.	A jóléti és szociális biztonsági rendszerhez való hozzáférés	76
3.4.2.1.	Szociális védelem, beleértve a szociális biztonságot és az egészségügyi ellátást	77
3.4.2.2.	Szociális előnyök	78
3.4.2.3.	Oktatás	79
3.4.2.4.	Az európai egyezmény, illetve a jólét és oktatás területe	80
3.4.3.	Az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a lakhatást is beleértve	81
3.4.3.1.	Az európai egyezmény, illetve az áruk és szolgáltatások területe, a lakhatást is beleértve	84
3.4.4.	Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés	85
3.4.4.1.	Az európai egyezmény és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés	86
3.5.	Az egyezmény alkalmazása az uniós jogon túl	87
3.5.1.	A „személyes” szféra: a magán- és családi élet, az örökbefogadás, az otthon és a házasság	87

3.5.2. Politikai részvétel: a véleménynyilvánítás, gyülekezés és egyesülés szabadsága, szabad választások	90
3.5.3. Bűnüldözés	91
3.5.4. Büntetőjogi ügyek	93
Főbb pontok	93
Ajánlott szakirodalom	95
4. VÉDETT TULAJDONSÁGOK	97
4.1. Bevezetés	97
4.2. A nem	98
4.3. Szexuális irányultság	106
4.4. Fogyatékoság	109
4.5. Életkor	112
4.6. Faj, etnikai hovatartozás, bőrszín és nemzeti kisebbséghez tartozás	113
4.7. Állampolgárság vagy nemzeti származás	116
4.8. Vallás vagy meggyőződés	121
4.9. Nyelv	124
4.10. Társadalmi származás, születési és vagyoni helyzet	126
4.11. Politikai vagy egyéb vélemény	127
4.12. „Egyéb helyzet”	128
Főbb pontok	130
Ajánlott szakirodalom	130
5. BIZONYÍTÁSI KÉRDÉSEK A MEGKÜLÖNBÖZTETÉSMENTESSÉGI JOGBAN	133
5.1. Bevezetés	133
5.2. A bizonyítási teher megosztása	134
5.2.1. Bizonyításra nem szoruló tényezők	137
5.3. A statisztikai és egyéb adatok szerepe	139
Főbb pontok	144
Ajánlott szakirodalom	144
AZ ÜGYEK JEGYZÉKE	147
A Nemzetközi Bíróság esetjoga	147
Az Európai Bíróság esetjoga	147
Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga	150
A Szociális Jogok Európai Bizottságának esetjoga	153
Az Emberi Jogi Bizottság esetjoga	153
A nemzeti bíróságok esetjoga	153

JOGI SZÖVEGEK JEGYZÉKE	155
Nemzetközi okmányok	155
Uniós okmányok	156
TOVÁBBI ANYAGOK A CD-ROMON TALÁLHATÓK	157
ONLINE FORRÁSOK	159
MEGJEGYZÉS AZ IDÉZETEKRŐL	161

Rövidítések

CEDAW	Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről
CERD	A faji megkülönböztetés felszámolására alakult bizottság
CRC	Egyezmény a Gyermekek Jogairól
CRPD	A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény
EB	Európai Bíróság
ECRI	Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság
EJEB	Az Emberi Jogok Európai Bírósága
EJEE	Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény
ENSZ	Egyesült Nemzetek Szervezete
ET	Európa Tanács
EU	Európai Unió
FRA	Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségét
HRC	Emberi Jogi Bizottság
ICCPR	A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
ICERD	Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről
ICESCR	A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
NB	Nemzetközi Bíróság

1

Bevezetés az európai megkülönböztetésmentességi jogba: kontextus, kialakulás és fő elvek

Ez a bevezető fejezet a megkülönböztetésmentességről szóló európai jog eredetét, valamint az anyagi jog és a védelmet szolgáló eljárások aktuális és jövőbeni változásait mutatja be.

Kezdetől fogva fontos figyelembe venni, hogy a bírák és az ügyészek egyaránt kötelesek alkalmazni az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (EJEE) és az Európai Unió (EU) megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei szerint előírt védelmi elveket, függetlenül attól, hogy az eljárásban melyik fél hivatkozik ezekre. A nemzeti bíróságok és az igazságszolgáltatás nem korlátozódik a felek által előterjesztett jogi érvekre, de az érintett felek által átadott tényszerű mátrix alapján kell meghatározni az alkalmazandó jogot; ez alapvetően azt jelenti, hogy az előterjesztett érvek és bizonyítékok által ténylegesen az ügyben részt vevő felek döntenek el, hogy továbbvizsgál-e egy megkülönböztetésmentességi panaszt. Ez az egyes rendszerekben irányadó jogelvekből következik, például az uniós jog közvetlen hatályából az EU-t alkotó 27 tagállamban és az EJEE-hez rendelt közvetlen alkalmazhatóságból, ami azt jelenti, hogy az EU és az Európa Tanács valamennyi tagállamában be kell tartani. Ezzel a követelménnyel szemben van azonban egy komoly megkötés, mégpedig az alkalmazható elévülési időszak formájában. Mielőtt mérlegelni kezdenék a megkülönböztetésmentességi védelem bármely fajtájának alkalmazását, a gyakorlati szakembereknek meg kell ismerkedniük a szóban forgó joghatóságra érvényes esetleges elévülési idővel, és el kell dönteniük, hogy az adott bíróság foglalkozhat-e a kérdéssel.

Ennek a gyakorlatban az a következménye, hogy a gyakorló szakemberek a nemzeti bíróságok és hatóságok előtt szükség esetén hivatkozni tudnak a vonatkozó megkülönböztetésmentességi jogi aktusokra és az ügghöz tartozó esetjogra.

Ehhez létfontosságú, hogy a gyakorló szakemberek megértsék a megkülönböztetésmentesség területén jelenleg hatályban lévő rendszereket, azok alkalmazását és azt, hogyan vonatkoznak az adott helyzetekre.

1.1. Az európai megkülönböztetésmentességi jog kontextusa és háttere

Az „európai megkülönböztetésmentességi jog” kifejezés arra utal, hogy létezik egy egységes, egész Európára kiterjedő szabályrendszer a megkülönböztetésmentességre vonatkozóan; valójában azonban ez különféle kontextusokból áll össze. Ez a kézikönyv elsősorban az EJEE és az EU jogára épül. Ennek a két rendszernek különböző eredete van mind a létrehozásuk idejét, mind annak okát tekintve.

1.1.1. Az Európa Tanács és az Emberi Jogok Európai Egyezménye

Az Európa Tanács (ET) egy kormányközi szervezet (IGO), amely eredetileg a második világháború után ült össze, többek között a jogállamiság, a demokrácia, az emberi jogok és a társadalmi fejlődés előmozdításának céljával (lásd az Európa Tanács Alapokmányának preambulumát és 1. cikkét). Az Európa Tanács tagállamai e célok elérésének támogatása érdekében fogadták el az EJEE-t, az első olyan modern emberi jogi szerződést, amely az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára épült. Az EJEE jogilag kötelező kötelezettségként írja elő tagjai számára, hogy a joghatóságuk alatt álló minden személy számára (nemcsak az állampolgáraiknak) biztosítsák a felsorolt emberi jogokat. Az EJEE végrehajtását az Emberi Jogok Európai Bírósága felügyeli (eredetileg egy bizottság közreműködésével), amely meghallgatja a tagállamok ellen indított ügyeket. Az Európa Tanácsnak jelenleg 47 tagja van, a csatlakozni kívánó államoknak pedig egyúttal az EJEE-hez is csatlakozniuk kell.

Az EJEE-t az 1950-es kezdet óta az úgynevezett „jegyzőkönyvekkel” módosították és egészítették ki. Az EJEE legfontosabb eljárási módosítása a 11. jegyzőkönyv volt (1994), amely az Emberi Jogok Európai Bíróságát (EJEB) állandó, teljes munkaidőben működő szervvé tette, és megszüntette a bizottságot. Ez a jegyzőkönyv arra szolgált,

hogyan segítse az EJEE mechanizmusait a berlini fal leomlása és a volt Szovjetunió felbomlása után az Európa Tanácshoz csatlakozó kelet-európai államokból származó megnövekedett ügymennyiség kezelésében.

A megkülönböztetés tilalmát az EJEE 14. cikke garantálja,¹ amely biztosítja az egyenlő bánásmódot az egyezményben meghatározott egyéb jogok élvezetében. Az EJEE 12. jegyzőkönyve (2000), amelyet még nem minden uniós tagállam ratifikált,² kiterjeszti a megkülönböztetés tilalmának hatályát azáltal, hogy egyenlő bánásmódot biztosít bármely jog (a nemzeti törvényben meghatározott jogokat is beleértve) élvezetében. A jegyzőkönyvhöz tartozó értelmező jelentés szerint a jegyzőkönyv létrejöttét a megkülönböztetéssel szembeni védelem megerősítésének vágya vezérelte, amiről úgy vélték, hogy az emberi jogok biztosításának egyik alapvető eleme. A jegyzőkönyv a nemek közötti és a faji egyenlőség megerősítéséről folytatott viták nyomán született meg.

Bár nem tartozik e kézikönyv kiemelt témái közé, az olvasó figyelmét érdemes felhívni arra, hogy a megkülönböztetésmentesség elve az ET számos dokumentumának vezérelve. Fontos fejlemény, hogy az Európai Szociális Charta 1996-os változata egyaránt tartalmazza az esélyegyenlőséghez és az egyenlő bánásmóddal való jogot foglalkoztatási és alkalmazási ügyekben, amivel a nem alapján történő megkülönböztetéssel szemben kínál védelmet.³ A megkülönböztetéssel szembeni védelem a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményben,⁴ az emberkereskedelem elleni fellépésről szóló ET-egyezményben⁵ és a hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférésről szóló ET-egyezményben is megjelenik. A megkülönböztetés terjesztésével szembeni védelem a számítástechnikai bűnözésről szóló egyezmény jegyzőkönyvében is szerepel. A megkülönböztetésmentesség kérdése nyilvánvalóan befolyásolta az Európa Tanács által összeállított jogalkotási dokumentumok megfogalmazását, és az alapvető, védendő szabadságok egyikének minősül.

- 1 Az EJEE 14. cikkének alkalmazásához egy Powerpoint bemutató formájában készült oktatási útmutató nyújt segítséget, amely megtalálható az Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakembereknek weboldalán: www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1.
- 2 A 12. jegyzőkönyvet ratifikáló EU-tagállamok aktuális számát lásd: www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=177&CM=7&DF=16/07/2010&CL=ENG.
- 3 Lásd az Európai Szociális Charta 20. cikkét és V. részének E. cikkét.
- 4 Lásd a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény 4. cikkét, 6. cikkének (2) bekezdését és 9. cikkét.
- 5 Lásd az emberkereskedelem elleni fellépésről szóló ET-egyezmény 2. cikkének (1) bekezdését.

1.1.2. Az Európai Unió és a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek

Az Európai Unió (EU) eredetileg kormányközi szervezet volt, de most már különálló jogi személyiség. Az EU jelenleg 27 tagállamból áll. Három különálló, az 1950-es években alakult kormányközi szervezetből (IGO-k) jött létre, amelyek az energia-biztonsággal és a szabad kereskedelemmel foglalkoztak (összefoglaló nevükön: az „Európai Közösségek”). Az Európai Közösségek alapvető célja az volt, hogy az áruk, a tőke, a személyek és a szolgáltatások szabad mozgása révén ösztönözzék a gazdasági fejlődést. A tagállamok közötti egyenlő versenyfeltételek megteremtése érdekében az eredeti, a Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés (1957) tartalmazott egy rendelkezést a nem alapján történő megkülönböztetés tilalmáról a foglalkoztatás terén. Ez azt kívánta megakadályozni, hogy a tagállamok egymáshoz képest versenyelőnyhöz juthassanak azzal, hogy a nőknek alacsonyabb fizetést vagy kedvezőtlenebb munkakörülményeket kínálnak. Bár ennek a jogi aktusnak a tartalma jelentős fejlődésen ment keresztül, és olyan területekre is kiterjesztették, mint a nyugdíjak, a várandósság és a törvény szerinti szociális biztonsági rendszerek, a megkülönböztetésmentességről szóló jog az EU-ban 2000-ig csak a foglalkoztatás és a szociális biztonság területére vonatkozott, és csak a nemre mint okra terjedt ki.

Az 1990-es évek folyamán közérdekű érdekcsoportok komoly lobbitevékenységet folytattak azért, hogy a megkülönböztetés tilalma az uniós jogban más területekre is kiterjedjen, például a faji és etnikai hovatartozásra, valamint a szexuális irányultságra, a vallási meggyőződésre, a korra és a fogyatékosagra. A néhány EU-tagállamban újjáéledő szélsőséges nacionalizmustól való félelmek kellő ösztönzést adtak ahhoz, hogy a vezetőkben megszülessen az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításához szükséges politikai akarat, amivel a Közösséget ezeken a területeken is felhatalmazták a jogalkotásra.

2000-ben két irányelvet fogadtak el: a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv a foglalkoztatás területén tiltotta meg a szexuális irányultságon, vallási meggyőződésen, életkoron és fogyatékoságon alapuló hátrányos megkülönböztetést; a faji egyenlőségről szóló irányelv tiltja a faji vagy etnikai származáson alapuló hátrányos megkülönböztetést a foglalkoztatás területén, de emellett a jóléti rendszerhez és a szociális biztonsághoz, illetve az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben is. Ez jelentős mértékben kiterjesztette az EU-ban a megkülönböztetésmentességi

jog hatályát, mivel az EU felismerte, hogy ahhoz, hogy az egyének teljes mértékben megvalósíthassák képességeiket a munkaerőpiacon, egyenlő hozzáférést is kell garantálni számukra az olyan területekhez, mint az egészség, az oktatás és a lakhatás. 2004-ben az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv a nem alapján történő megkülönböztetés hatályát az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés területére is kiterjesztette. A nem alapján biztosított védelem azonban nem teljesen egyezik meg a faji egyenlőségről szóló irányelv szerinti védelem hatókörével, mivel a nemek szociális biztonságáról szóló irányelv csak a szociális biztonsággal kapcsolatban garantálja az egyenlő bánásmódot, és nem terjed ki a tágabb értelemben vett jóléti rendszerre, például a szociális védelemre és az egészségügyi ellátáshoz és oktatáshoz való hozzáférésre.

Bár a szexuális irányultság, a vallási meggyőződés, a fogyatékoság és az életkor csak a foglalkoztatás terén számít védett tulajdonságnak, az EU intézményeiben most folyik a vita arról a javaslatról, amely az ezek alapján biztosított védelmet kiterjesztené az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre (az úgynevezett „horizontális irányelv”).

1.2. Az európai védelmi mechanizmusok jelenlegi és jövőbeni fejleményei

1.2.1. Az EU Alapjogi Chartája

Az Európai Közösségek eredeti szerződésai nem tartalmaztak semmilyen utalást az emberi jogokra vagy azok védelmére. Akkor még nem gondoltak arra, hogy az európai szabadkereskedelmi térség megteremtése bármilyen érdemi hatással lehet az emberi jogokra. Amint azonban az Európai Bíróság (EB) előtt kezdtek megjelenni a közösségi jog által okozott emberi jogi jogsértéseket feltételező ügyek, az EB kialakított egy olyan, bírák készítette jogi corpust, amely a közösségi jog „általános alapelveiként” vált ismertté.⁶ Az EB szerint ezek az általános elvek tükröznék a nemzeti alkotmányokban és az emberi jogi szerződésekben, különösen az EJE-ben található emberi jogi védelem tartalmát. Az EB kijelentette, hogy gondoskodik arról, hogy a közösségi jog megfeleljen ezeknek az elveknek.

⁶ Az Európai Bíróság új megnevezése most a Lisszaboni Szerződés által bevezetett módosítások nyomán „Bíróság” lett. A kézikönyvben azonban a zavar elkerülése érdekében továbbra is „EB”-ként szerepel, mivel a gyakorló szakemberek által esetlegesen felhasználni kívánt meglévő szakirodalom legnagyobb része még a Lisszaboni Szerződés 2009. decemberi hatálybalépése előtt jelent meg.

Miután az EU felismerte, hogy politikái hatással lehetnek az emberi jogokra, és kezdett arra törekedni, hogy a polgárok „közelebb” érezzék magukat az EU-hoz, az EU és tagállamai 2000-ben kihirdették az EU Alapjogi Chartáját. A Charta a tagállamok alkotmányában, az EJE-ben és az egyetemes emberi jogi szerződésekből – így például a Gyermekek Jogairól szóló ENSZ-egyezményben – foglalt jogok alapján sorolja fel az emberi jogokat. A 2000-ben elfogadott Charta pusztán egy „nyilatkozat” volt, azaz nem volt jogilag kötelező erejű, bár az Európai Bizottság (az új uniós jogszabályok előterjesztéséért felelős legfontosabb szerv) kijelentette, hogy javaslatai meg fognak felelni a Chartának.

Amikor a Lisszaboni Szerződés 2009-ben hatályba lépett, a Charta státusát jogilag kötelező erejűvé változtatta. Ennek következtében az EU intézményei kötelesek annak eleget tenni. A tagállamoknak szintén meg kell felelniük a Chartának, de csak az uniós jog végrehajtásában. A Cseh Köztársaságra, Lengyelországra és az Egyesült Királyságra vonatkozóan megállapodás született a Charta jegyzőkönyvéről, amely kifejezetten rögzíti ezt a korlátozást. A Charta 21. cikke kimondja a különféle okokon alapuló megkülönböztetés tilalmát, amelyekre ebben a kézikönyvben később még visszatérünk. Ez azt jelenti, hogy a magánszemélyek panaszt tehetnek az uniós jogszabályok vagy az uniós jogot végrehajtó nemzeti jogszabályok ügyében, amennyiben úgy érzik, hogy a Chartát nem tartották tiszteletben. A nemzeti bíróságok az uniós jog helyes értelmezéséhez az EUMSz. 267. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás révén kérhetnek útmutatást az EB-től.

1.2.2. Az ENSZ emberi jogi szerződésai

Az emberi jogokat védő mechanizmusok természetesen nem korlátozódnak Európára. Az Amerikában, Afrikában és a Közel-Keleten érvényben lévő más regionális mechanizmusok mellett jelentős mennyiségű nemzetközi emberi jogi joganyag jött létre az Egyesült Nemzeteken (ENSZ) keresztül. Az EU minden tagállama szerződő fele az ENSZ alábbi emberi jogi szerződéseinek, amelyek mindegyike kimondja a megkülönböztetés tilalmát: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ICCPR),⁷ a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (ICESCR),⁸ a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (ICERD),⁹ a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések

7 999 UNTS 171.

8 993 UNTS 3.

9 660 UNTS 195.

(diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény (CEDAW),¹⁰ a kínzás elleni egyezmény,¹¹ és az Egyezmény a Gyermekek Jogairól (CRC).¹² Az ENSZ szintjén létrejött emberi jogi szerződések közül a legfrissebb a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló 2006-os egyezmény (CRPD).¹³ Az emberi jogi szerződéseknek hagyományosan csak államok lehetnek a tagjai. Mivel azonban az államok inkább kormányközi szervezeteken (IGO-k) keresztül folytatják az együttműködést, amelyeket komoly hatáskörökkel és felelőségekkel ruháznak fel, egyre inkább felmerül az igény, hogy az IGO-k maguk is vállaljanak kötelezettséget a tagállamok emberi jogi kötelezettségeinek érvényesítésére. Az CRPD az első olyan, az ENSZ szintjén létrejött emberi jogi szerződés, amelyhez regionális integrációs szervezetek is csatlakozhatnak, és az EU már ratifikálta is.

Az CRPD hosszú listában sorolja fel a fogyatékossgal élő személyek jogait, annak érdekében, hogy egyenlőséget biztosítson számukra a jogok élvezetében, emellett az államokat különféle pozitív intézkedésekre kötelezi. A Chartához hasonlóan ez is kötelező az uniós intézményekre nézve, illetve kötelező lesz a tagállamokra is, amennyiben uniós jogot alkalmaznak. Emellett az egyes tagállamoknál most van folyamatban az CRPD-hez való önálló csatlakozás, ami közvetlen kötelezettségeket is ró majd rájuk. Az CRPD valószínűleg hivatkozási pontként fog szolgálni az EU és az EJEB fogyatékossgal élő személyek jogainak alapján történő megkülönböztetésre vonatkozó jogának értelmezéséhez.

¹⁰ 1249 UNTS 13.

¹¹ 1465 UNTS 85.

¹² 1577 UNTS 3. Emellett néhány tagállam a fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezménynek (ENSZ dok. A/61/611, 2006. december 13.) és a minden egyénnek az erőszakos elűntetéssel szembeni védelméről szóló nemzetközi egyezménynek (ENSZ dok. A/61/488, 2006. december 20.) is tagja; egyelőre azonban egyik sem részes fele a migráns munkavállalók és családtagjaik jogainak védelméről szóló nemzetközi egyezménynek (ENSZ dok. A/RES/45/158, 2003. július 1.).

¹³ ENSZ dok. A/61/611, 2006. december 13.

1.2.3. Az Európai Unió csatlakozása az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez

Az uniós jog és az EJEE jelenleg szorosan összekapcsolódik. Az EU minden tagállama csatlakozott az EJEE-hez. Mint fent már jeleztük, az EB az EJEE-ből merít ihletet az uniós jog szerinti emberi jogi védelem hatókörének meghatározásához. Az Alapjogi Charta szintén az EJEE-ben foglalt jogok körét tükrözi (bár nem korlátozódik azokra). Ennek megfelelően az uniós jog nagy részben összhangban van az EJEE-vel, noha az EU valójában nem tagja az EJEE-nek. Ha azonban egy magánszemély panaszt kíván tenni az EU-val, illetve azzal kapcsolatban, hogy az EU nem garantálja az emberi jogokat, az EU-t mint illet nem idézheti az EJEB elé. A következőket teheti ehelyett: panaszt tehet a nemzeti bíróságnál, amely ezután az előzetes döntéshozatali eljárás révén az EB elé utalhatja az ügyet, vagy közvetve bepanaszolhatja az EU-t az EJEB-nél, miközben kérelmet indít egy tagállam ellen.

A Lisszaboni Szerződés egyik rendelkezése megbízza az EU-t, hogy saját jogán csatlakozzon az EJEE-hez, az EJEE 14. jegyzőkönyve pedig úgy módosítja az egyezményt, hogy ez lehetővé váljon. Egyelőre még nem látszik tisztán, hogy ez a gyakorlatban milyen hatással jár, és különösen, hogy a jövőben milyen kapcsolat lesz az EB és az EJEB között, mivel az EU csatlakozásáról szóló tárgyalások hosszú évekig tarthatnak. Annyi azonban bizonyos, hogy a magánszemélyek számára legalább az lehetővé válik majd, hogy közvetlenül az EU-t idézzék az EJEB elé az EJEE tiszteletben tartásának elmulasztásáért.

Főbb pontok

- Európában a megkülönböztetés elleni védelem mind az uniós jogban, mind az EJEE-ben benne foglaltatik. Bár ez a két rendszer nagymértékben kiegészíti és kölcsönösen megerősíti egymást, van néhány különbség, és ezekkel a gyakorló szakembereknek nem árt tisztában lenni.
- Az EJEE védi a benne részes 47 állam joghatósága alá tartozó személyek mindegyikét, míg az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei csak a 27 uniós tagállam állampolgárainak kínálnak védelmet.
- Az EJEE 14. cikke értelmében a megkülönböztetés csak egy másik, a szerződés által garantált jog gyakorlásával összefüggésben tiltott. A 12. jegyzőkönyv szerint a megkülönböztetés tilalma önálló tilalomná válik.
- Az EU megkülönböztetésmentességi joga szerint a megkülönböztetés tilalma önmagában álló, de bizonyos kontextusokra korlátozódik, például a foglalkoztatás területére.
- Az EU intézményeinek jogi kötelessége betartani az EU Alapjogi Chartáját, a megkülönböztetésmentességről szóló rendelkezéseivel együtt. Az EU tagállamainak szintén be kell tartaniuk a Chartát, amikor az uniós jogot alkalmazzák.
- Az EU csatlakozni fog az CRPD-hez és az EJEE-hez. Ezáltal az EU külső megfigyelő szervek felügyelete alá kerül, a magánszemélyek számára pedig lehetővé válik, hogy az EU által az EJEE-vel szemben elkövetett jogsértések miatt közvetlenül tegyenek panaszt az EJEB-nél.

Ajánlott szakirodalom

Bamforth, Malik és O’Cinneide, *Discrimination Law: Theory and Context* [A megkülönböztetésről szóló jog: Elmélet és kontextus] (London, Sweet and Maxwell, 2008), 1. fejezet „Key issues and questions in discrimination law” [A megkülönböztetésről szóló jog fő témái és kérdései], 2. fejezet „Sources and scope of domestic discrimination law” [A megkülönböztetésről szóló hazai jog forrásai és hatálya].

Barnard, *EC Employment Law* [Az EK foglalkoztatási joga] (3. kiad., Oxford, Oxford University Press, 2006), 1. fejezet „The evolution of »EC« social policy” [A „közösségi” szociálpolitika kialakulása].

Besson, „The European Union and Human Rights: Towards a Post-National Human Rights Institution?” [Az Európai Unió és az emberi jogok: Egy poszt-nacionális emberi jogi intézmény kialakulása felé?], 6 *Human Rights Law Journal* (2006), 323. o.

Butler, „A Comparative Analysis of Individual Petition in Regional and Global Human Rights Protection Mechanisms” [Az egyéni petíció összehasonlító elemzése a regionális és a globális emberi jogi védelmi mechanizmusokban], 23 *University of Queensland Law Journal* (2004), 22. o.

Chalmers (et al), *European Union Law: Text and Materials* [Az Európai Unió joga: szövegek és anyagok] (2. kiad., Cambridge, Cambridge University Press, 2010), 1. fejezet „European integration and moving beyond the Constitutional Treaty” [Európai integráció és túllépés az alkotmányos szerződésen], 2. fejezet „EU Institutions” [EU Intézmények] és 6. fejezet „Fundamental Rights” [Alapvető jogok].

Costello, „The Bosphorus Ruling of the European Court of Human Rights: Fundamental Rights and Blurred Boundaries in Europe” [Az Emberi Jogok Európai Bíróságának Bosphorus-döntése: Alapjogok és elmosódott határok Európában], 6 *Human Rights Law Review* (2006), 87; o.

Craig és de Burca, *EU Law: Text, Cases and Materials* [Uniói jog: szövegek, ügyek és anyagok] (4. kiad., Oxford, Oxford University Press, 2008), 1. fejezet „The development of European integration” [Az európai integráció fejlődése], 11. fejezet „Human rights in the EU” [Emberi jogok az EU-ban].

Eicke, „The European Charter of Fundamental Rights – Unique Opportunity or Unwelcome Distraction” [Az európai Alapjogi Charta – egyedülálló lehetőség vagy alkalmatlan figyelemelterelés], 3 *European Human Rights Law Review* (2000), 280. o.

Ellis, *EU Anti-Discrimination Law* [Az EU antidiszkriminációs joga] (Oxford, Oxford University Press, 2005), 1. fejezet „Introduction” [Bevezetés].

Equinet, *Dynamic Interpretation: European Anti-Discrimination Law in Practice* [Dinamikus értelmezés: Az európai antidiszkriminációs jog a gyakorlatban], I-IV. kötet, elérhető: www.equineteurope.org/equinetpublications.html.

Fitzpatrick (et al), „The 1996 Intergovernmental Conference and the Prospects of a Non-Discrimination Treaty Article” [Az 1996-os kormányközi konferencia és a megkülönböztetésmentességről szóló szerződéscikk kilátásai], 25.4 *Industrial Law Journal* (1996), 320. o.

Guliyev, „Interdiction générale de la discrimination: droit fondamental ou droit de »second rang«? CourEDH, Gde Ch., Sejdić et Finci c. Bosnie-Herzégovine, 22 décembre 2009”, 31 *L'Europe des libertés: revue d'actualité juridique* (2010).

Heringa és Verhey, „The EU Charter: Text and Structure” [Az uniós charta: szöveg és felépítés], 8 *Maastricht Journal of European and Comparative Law* (2001), 11. o.

Llorente, „A Charter of Dubious Utility” [Egy kétes hasznosságú charta], 1.3 *International Journal of Constitutional Law* (2003), 405. o.

Martin, „Strasbourg, Luxembourg et la discrimination: influences croisées ou jurisprudences sous influence?”, 69 *Revue trimestrielle des droits de l’homme* (2007).

Quesada Segura, „La no discriminación, la igualdad de trato y de oportunidades, en el ordenamiento europeo. Del Convenio Europeo de Derechos Humanos del Consejo de Europa, a los Tratados y a la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea”, *Revista del Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales* (2008).

Royer, *The Council of Europe/Le Conseil de l’Europe* [Az Európa Tanács] (Strasbourg, Európa Tanács, 2010/2009).

Sadurski, „Partnering with Strasbourg: Constitutionalisation of the European Court of Human Rights, the Accession of Central and East European States to the Council of Europe, and the Idea of Pilot Judgments” [Partnerségben Strasbourggal: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának alkotmányosítása, a közép- és kelet-európai államok csatlakozása az Európa Tanácshoz és a kísérleti ítéletek gondolata], 9.3 *Human Rights Law Review* (2009), 397. o.

Syrpis, „The Treaty of Lisbon: Much Ado ... But About What?” [A Lisszaboni Szerződés: Sok húhó – de miért is?], 37.3 *Industrial Law Journal* (2008), 219. o.

Tulkens, „L’évolution du principe de non-discrimination à la lumière de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’homme”, megjelent: Carlier (szerk.), *L’étranger face au droit* (Brüsszel, Bruylant, 2010).

2

A megkülönböztetés kategóriái és mentségei

2.1. Bevezetés

A megkülönböztetésmentességről szóló jog célja, hogy minden egyén számára lehetővé tegye az egyenlő, tisztességes esélyt a társadalomban meglévő lehetőségekhez való hozzáférésre. Nap mint nap hozunk döntéseket olyan kérdésekben, hogy kikkel barátkozunk, hol vásárolunk vagy hol dolgozunk. Bizonyos dolgokat, bizonyos embereket jobban kedvelünk másoknál. Miközben a szubjektív preferenciáink kifejezése normális, mindennapi dolog, előfordulhat, hogy olyan funkciókat töltünk be, amelyek miatt hatalmi helyzetbe kerülünk, illetve olyan döntések meghozatalára nyílik lehetőségünk, amelyek mások életét közvetlenül befolyásolják. Lehetünk köztisztviselők, bolti eladók, munkáltatók, lakástulajdonosok vagy éppen orvosok, akik döntéseket hoznak a közhatalom felhasználásáról vagy a magántulajdonú áruk és szolgáltatások felkínálásáról. Ezekben a személytelen helyzetekben a megkülönböztetésmentességi jog kétféleképpen avatkozik be a döntéseinkbe:

Először is rögzíti, hogy a hasonló helyzetben lévő személyeknek hasonló bánásmódban kell részesülniük, és nem szabad kevésbé kedvezően kezelni őket pusztán bizonyos „védett” tulajdonságaik miatt. Ezt nevezzük „közvetlen” megkülönböztetésnek. A közvetlen megkülönböztetésre az EJEE keretében nézve egy általános objektív igazolási mentség vonatkozik; az EU-jog alapján azonban némileg behatárolták a közvetlen megkülönböztetéssel szembeni mentségek.

A megkülönböztetésmentességről szóló jog tiltja az olyan eseteket, amikor azonos helyzetben lévő személyeket vagy személyek csoportjait különbözőképpen kezelnek, illetve amikor különböző helyzetben lévő személyeket vagy személyek csoportjait azonos módon kezelnek.¹⁴

Másodsor, a megkülönböztetésmentességi jog kimondja, hogy a különböző helyzetben lévő személyeknek olyan mértékben kell eltérő bánásmódban részesülniük, amennyi ahhoz szükséges, hogy bizonyos lehetőségeket másokkal megegyező alapon élvezhessenek. Így tehát ugyanazokat a „védett tulajdonságokat” kell figyelembe venni bizonyos gyakorlatok végrehajtásakor vagy egyes szabályok kialakításakor. Ezt nevezzük „közvetett” megkülönböztetésnek. A közvetett megkülönböztetés minden formája az objektív igazoláson alapuló méntség alá esik, függetlenül attól,

hogy a kérelmet az EJEE vagy az EU jogán alapul.

Ez a fejezet behatóbban tárgyalja a közvetlen és a közvetett megkülönböztetés jelentését, ezek néhány konkrét megnyilvánulását, mint például a zaklatás vagy a megkülönböztetésre adott utasítás, valamint hogy ezek hogyan működnek a gyakorlatban az esetjog révén. Ezután azt vizsgálja meg, hogyan működnek a megkülönböztetést indokló méntségek.

Közvetlen megkülönböztetés akkor történik, ha:

- egy személlyel kedvezőtlenül járnak el;
- ahhoz képest, ahogyan másokkal szemben hasonló helyzetben eljárnak vagy eljárának;
- és ennek oka az adott személy egy bizonyos tulajdonsága, amely a „védett tulajdonságok” közé tartozik.

2.2. Közvetlen megkülönböztetés

A közvetlen megkülönböztetést az EJEE és az uniós jog hasonlóan határozza meg. A faji egyenlőségről szóló uniós irányelv 2. cikkének (2) bekezdése kimondja, hogy közvetlen megkülönböztetés akkor „áll fenn, ha egy személlyel szemben faji vagy etnikai alapon kevésbé kedvezően járnak el, mint ahogyan egy másik személlyel szemben hasonló helyzetben eljárnak, eljártak vagy eljárának”.¹⁵ Az EJEB úgy fogalmazott, hogy „az azonos vagy lényegében hasonló helyzet-

¹⁴ Lásd például EJEB, *Hoogendijk kontra Hollandia* (hat.) (58641/00), 2005. január 6.

¹⁵ Hasonlóképpen: a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (1) bekezdésének a) pontja; az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének a) pontja.

ben lévő személyekkel szembeni bánásmódban különbséget” kell találni, amely „egy azonosítható tulajdonságon alapul”.¹⁶

2.2.1. Kedvezőtlen bánásmód

A közvetlen megkülönböztetés központi kérdése az egyén által tapasztalt bánásmód különbsége. Ebből következően a közvetlen megkülönböztetés első jellemzője a kedvezőtlen bánásmód bizonyítéka. Ez viszonylag könnyen azonosítható lehet a közvetett megkülönböztetéssel összehasonlítva, ahol gyakran statisztikai adatokra van szükség (lásd alább). Az ebben a kézikönyvben említett ügyekből vett példákkal illusztrálva ilyen eset, amikor valakit nem engednek be egy étterembe vagy üzletbe, kisebb nyugdíjat vagy alacsonyabb fizetést kap, szóbeli sértésnek vagy erőszaknak van kitéve, nem engedik át egy ellenőrzőponton, magasabb vagy alacsonyabb nyugdíjkorhatárt alkalmaznak rá, kizárják bizonyos szakmákból, nem gyakorolhatja az örökösödési jogait, kirekesztik az általános oktatási rendszerből, kiutasítják, nem engedik meg neki a vallási jelképek viselését, megtagadják vagy visszavonják tőle a szociális biztonsági kifizetéseket.

2.2.2. Összehasonlítási alap

A kedvezőtlen bánásmódot akkor lehet számításba venni a megkülönböztetés meghatározásában, ha az egy másik, hasonló helyzetben lévő személlyel összehasonlítva kedvezőtlen. Az „alacsony” fizetésről szóló panasz mindaddig nem minősül megkülönböztetésnek, amíg nem bizonyítható, hogy a szóban forgó fizetés alacsonyabb, mint az ugyanannál a munkáltatónál, hasonló feladat elvégzésére alkalmazott másik személyé. Kell tehát egy összehasonlítási alap: azaz egy lényegében hasonló körülmények között lévő személy, ahol a két személy között a fő különbséget a „védett tulajdonság” jelenti. A kézikönyvben tárgyalt ügyek azt szemléltetik, hogy az összehasonlítási alap bizonyítása gyakran nem vitatható, és néha sem a vitában érintett felek, sem a bíróság nem nevezi meg kifejezetten az összehasonlítási alapot. Az alábbiakban néhány olyan ügy példája olvasható, ahol a döntést meghozó testület kifejezetten foglalkozott az összehasonlítási alap bizonyításának kérdésével.

Példa: a *Moustaquim kontra Belgium* ügyben egy marokkói állampolgárt több bűncselekmény miatt ítélték el, és ennek következtében kiutasítás várt

¹⁶ EJB, *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (42184/05), 2010. március 16., 61. bekezdés. Hasonlóképpen: EJB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13., 175. bekezdés; EJB, *Burden kontra Egyesült Királyság* [GC] (13378/05), 2008. április 29., 60. bekezdés.

rá.¹⁷ A marokkói állampolgár azt állította, hogy a kiutasítására vonatkozó döntés kimeríti a megkülönböztető bánásmód fogalmát. Az érintett személy azt állította, hogy állampolgárság alapján történő megkülönböztetés érte, mondván, hogy a belga állampolgárokat nem utasítják ki, ha bűncselekmények miatt elítélik őket. Az EJEB kijelentette, hogy helyzete nem hasonlít a belga állampolgárokéhoz, hiszen egy állam az EJEE értelmében nem utasíthatja ki saját állampolgárait. A kiutasítása tehát nem minősül megkülönböztető bánásmódnak. Bár az EJEB azt elfogadta, hogy a marokkói személy hasonló helyzetben van, mint a más EU-tagállamokból származó, nem belga állampolgárok (akiket a szabad mozgásra vonatkozó uniós jog miatt nem lehet kitoloncolni), arra megállapításra jutott, hogy a bánásmód különbsége indokolt volt.

Példa: az *Allonby*-ügyben a panaszosnak, aki előadóként dolgozott egy főiskolán, a főiskola nem újította meg a szerződését.¹⁸ Ezt követően egy olyan céghez ment el dolgozni, amelyik oktatási intézmények részére biztosított előadókat. Ez a cég a panaszost a volt főiskolájára küldte dolgozni, a korábbival megegyező feladatkörben, de kevesebbet fizetett neki, mint előzőleg a főiskola. A panaszos azt állította, hogy nem alapján történő megkülönböztetés érte, és hogy a főiskolán dolgozó férfi előadóknak többet fizetnek. Az EB fenntartotta, hogy a főiskola alkalmazásában álló férfi előadók nincsenek hasonló helyzetben. Ez abból ered, hogy a főiskola nem egyformán felelős az általa közvetlenül alkalmazott férfi előadó, illetve a külső cég alkalmazásában dolgozó panaszos fizetésének meghatározásáért. A helyzetüket ezért nem lehetett kellőképpen hasonlóknak tekinteni.

Példa: a *Luczak kontra Lengyelország* ügyben egy Lengyelországban élő és ott gazdálkodó francia mezőgazdasági termelő amiatt tett panaszt, mert nem engedték meg neki, hogy belépjen egy kifejezetten a lengyel mezőgazdasági termelők támogatására létrehozott, lengyel speciális szociális biztonsági rendszerbe, mivel ez csak állampolgárok előtt állt nyitva.¹⁹ Az EJEB megállapította, hogy a kérelmező helyzete a rendszerből részesedő lengyel termelőkéhez hasonló, mivel állandó lakos, ugyanúgy adózik, mint az állam-

17 EJEB, *Moustaquim kontra Belgium* (12313/86), 1991. február 18.

18 EB, *Allonby kontra Accrington & Rossendale College és tarsai*, C-256/01. sz. ügy, EBHT 2004., I-873. o., 2004. január 13.

19 EJEB, *Luczak kontra Lengyelország* (77782/01), 2007. november 27.; lásd még EJEB, *Gaygusuz kontra Ausztria* (17371/90), 1996. szeptember 16.

polgárok, ezáltal hozzájárul a szociális biztonsági rendszer finanszírozásához, és korábban tagja volt az általános szociális biztonsági rendszernek.

Példa: a *Richards*-ügyben a panaszos férfiből nővé változtató nemátalakító műtéten esett át.²⁰ A 60. születésnapján szeretett volna nyugdíjat igényelni, mivel az Egyesült Királyságban ez a nőkre vonatkozó nyugdíjkorhatár. A kormány elutasította a nyugdíjkérelmet, fenntartva, hogy a panaszos nem részesült kedvezőtlen bánásmódban a hasonló helyzetben lévőkhöz képest. A kormány azzal érvelt, hogy ebben az esetben a férfiak jelentik a helyes összehasonlítási alapot, mivel a panaszos korábban férfiként élte az életét. Az EB azt állapította meg, hogy mivel a nemzeti jog megengedi az egyéneknek a nemváltoztatást, ezért a helyes összehasonlítási alapot a nők képezik. Ennek megfelelően a panaszos más nőkhöz képest kedvezőtlenebb elbánásban részesült azáltal, hogy magasabb nyugdíjkorhatárt szabtak ki rá.

Példa: a *Burden kontra Egyesült Királyság* ügyben két lánytestvér együtt élt 31 évig.²¹ Az ingatlan közös tulajdonuk volt, és végakarataikban mindketten a másikra hagyták örökül a tulajdonrészüket. A kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy mivel az ingatlan értéke meghaladta az előírt küszöbértéket, egyikük halála esetén a másiknak örökösödési adót kellett volna fizetnie. Azt állították, hogy ezzel megkülönböztető módon avatkoznak be a tulajdonjogukba, mivel a házaspárok, illetve a bejegyzett élettársi kapcsolatban élők mentesülnek az örökösödési adó alól. Az EJEB azonban azt állapította meg, hogy a kérelmezők testvérpárként nem hasonlíthatják magukat a házasságban vagy élettársi kapcsolatban együtt élő párokhoz. A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat önként, szándékosan létesített különleges kapcsolat, szerződéses jogok és felelőségek megteremtése céljából. Ezzel szemben a kérelmezők kapcsolata vérrokonságon alapult, ezért alapjaiban volt más.

Példa: a *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy az Egyesült Királyság kormánya nem ugyanazt a növekedési rátát alkalmazta a külföldön élő nyugdíjasok nyugdíjfizetéseire, mint az Egyesült Királyságban élő nyugdíjasokéra.²² Az egyesült királysági jog

20 EB, *Richards kontra Secretary of State for Work and Pensions*, C-423/04. sz. ügy, EBHT 2006., I-3585. o., 2006. április 27.

21 EJEB, *Burden kontra Egyesült Királyság* [GC] (13378/05), 2008. április 29.

22 EJEB, *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (42184/05), 2010. március 16.

szerint a növekedést csak egyesült királysági lakosok esetében alkalmazták, az Egyesült Királyság olyan állampolgárai kivételével, akik olyan államokban mentek nyugdíjba, amelyekkel az Egyesült Királyság kölcsönös szociális biztonsági megállapodást kötött. A kérelmezők, akik ilyen megállapodással nem rendelkező államban éltek, azzal érveltek, hogy a lakóhelyük alapján megkülönböztetés érte őket. Az EJEB nem értett egyet a kérelmezők azon érvelésével, miszerint helyzetük hasonló az Egyesült Királyságban élő nyugdíjasokéhoz vagy az Egyesült Királysággal kötött kölcsönös megállapodással rendelkező államokban élő nyugdíjas egyesült királysági állampolgárokéhoz. Az EJEB azt állapította meg, hogy bár ezek a különböző csoportok mind hozzájárultak a kormányzati bevételekhez a társadalombiztosítási járulék befizetése révén, ez nem nyugdíjalapot képez, hanem inkább egyfajta általános állami bevételt a különféle közkiadások finanszírozására. Ráadásul a növekmény alkalmazására vonatkozó kormányzati kötelezettség azon alapul, hogy figyelembe veszik az Egyesült Királyságban érvényes életszínvonal költségének növekedését. A kérelmezők helyzete ezért nem volt hasonló a többi csoportéhoz, és ebből következően nem érte őket megkülönböztető bánásmód.

Az alkalmas „összehasonlítási alap” keresésének szükségessége alól látszólag kivételt képez az az eset – legalábbis az uniós jog keretében, a foglalkoztatás területén –, amikor az elszenvedett hátrányos megkülönböztetés az adott személy terhe miatt történik. Az EB joggyakorlatának hosszú sorában, a nagy hatású *Dekker*-üggyel kezdve, mára már bejáratott gyakorlattá vált, hogy amennyiben az egyén által elszenvedett hátrány az illető várandósságának tulajdonítható, akkor az esetet nem alapuló közvetlen megkülönböztetésnek minősítik, anélkül hogy összehasonlítási alapra lenne szükség.²³

2.2.3. A védett tulajdonság

A 4. fejezet tárgyalja az európai megkülönböztetésmentességi jogban megtalálható „védett tulajdonságok” körét, ezek konkrétan: a nem, szexuális irányultság, fogyatékoság, életkor, faji vagy etnikai származás, nemzeti származás, vallás vagy meggyőződés. Ebben a részben a kedvezőtlenebb bánásmód és a védett tulajdonság közötti ok-okozati kapcsolat szükségességével foglalkozunk. E követelmény kielégítéséhez pusztán egy egyszerű kérdést kell megválaszolni: kedvezőtlenebbül kezelték volna az adott személyt, ha másik nemhez, másik emberfajtaéhoz tartozik,

²³ EB, *Dekker kontra Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus*, C-177/88. sz. ügy, EBHT 1990., I-3941. o., 1990. november 8. Hasonlóképpen EB, *Webb kontra EMO Air Cargo (UK) Ltd*, C-32/93. sz. ügy, EBHT 1994., I-3567. o., 1994. július 14.

más az életkora vagy bármilyen, a védett tulajdonságok közé tartozó szempontból más helyzetben van? Ha igen a válasz, akkor a kedvezőtlenebb bánásmódot egyértelműen a szóban forgó tulajdonság okozta.

Az alkalmazott szabálynak vagy gyakorlatnak nem feltétlenül kell kifejezetten hivatkozni a „védett tulajdonságra”, amennyiben utal egy másik, a védett tulajdonságtól nem elválasztható tényezőre. Alapvetően a közvetlen megkülönböztetés megtörténtének mérlegelésekor azt kell felmérni, hogy a kedvezőtlenebb bánásmód egy „védett tulajdonságból” ered-e, amelyet nem lehet különválasztani a panasz tárgyát képező konkrét tényezőtől.

Példa: a *James kontra Eastleigh Borough Council* ügyben James úrnak belépődíjat kellett fizetnie egy Eastleigh-ben található uszodában, miközben feleségének, James asszonynak nem kellett fizetnie.²⁴ Mindketten 61 évesek voltak. Az ingyenes belépési lehetőség csak James asszonyra vonatkozott, mivel ő már nyugdíjban volt, James úr viszont még nem, mert az Egyesült Királyságban a férfiak 65, a nők 60 évesen mehetnek nyugdíjba. Bár az uszodában az ingyenes belépésre vonatkozó szabály a nyugdíjas jogálláson alapult, a nyugdíjjogosultság nemtől függött. Az egyesült királysági Lordok Háza azt állapította meg, hogy amennyiben James úr az ellenkező nemhez tartozna, akkor a feleségével megegyező bánásmódban részesült volna. Úgy döntöttek ezenkívül, hogy a bánásmód háttérében álló szándék és indíték nem releváns, a hangsúly a bánásmódon van.

Példa: a *Maruko*-ügyben egy meleg pár élettársi közösségre lépett.²⁵ A panaszos élettársa meghalt, a panaszos pedig túlélő hozzátartozói nyugdíjat szeretett volna igényelni attól a cégtől, amelyik az elhunyt élettársának foglalkoztatói nyugdíjkonstrukcióját működtette. A cég nem volt hajlandó fizetni a panaszosnak, arra hivatkozva, hogy a túlélő hozzátartozói nyugdíj csak házastársaknak folyósítható, és ő nem állt házastársi viszonyban az elhunyttal. Az EB elfogadta, hogy a nyugdíjfolyósítás megtagadása kedvezőtlen bánásmódnak minősül, és a hasonló „házas” párokkal összehasonlítva kedvezőtlenebb. Az EB azt állapította meg, hogy Németországban az élettársi viszony intézménye sok esetben ugyanazokkal a jogokkal és felelőségekkel ruházza fel az élettársakat, mint a házastársakat, konkrétan az állami nyugdíjrendszer kapcsán is. Ezért

²⁴ Egyesült Királyság Lordok Háza, *James kontra Eastleigh Borough Council* [1990] UKHL 6, 1990. június 14.

²⁵ EB, *Maruko kontra Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen*, C-267/06. sz. ügy, EBHT 2008., I-1757. o., 2008. április 1.

kész volt megállapítani, hogy az élettársak ennek az ügynek az alkalmazásában a házastársakéhoz hasonló helyzetben vannak. Az EB ezen túlmenően kijelentette, hogy ez szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetést jelent. Az a tény tehát, hogy nem házasodhattak össze, nem elválasztható a szexuális irányultságuktól.

Példa: az *Aziz kontra Ciprus* ügyben a panaszos azt állította, hogy ciprusi török etnikai származása miatt megfosztották a választójogától.²⁶ A ciprusi jog az akkori formájában a ciprusi törököket és a ciprusi görögöket csak a saját etnikai közösségeikből származó jelöltekre engedte szavazni a parlamenti választásokon. Észak-Ciprus török megszállása óta azonban a török közösség túlnyomó többsége elhagyta a területet, és parlamenti részvételüket felfüggesztették. Ebből következően már nem állítottak listát olyan jelöltekből, akikre a panaszos szavazhatott volna. Miközben a kormány azzal érvelt, hogy a szavazásra való képtelenség abból ered, hogy nincs olyan jelölt, akire a panaszos szavazhatna, az EJEB úgy vélte, hogy a választási szabályok és a ciprusi török közösséghez tartozás közötti szoros kapcsolat, valamint az, hogy a kormány elmulasztotta a helyzet figyelembevételével kiigazítani a szabályokat, azt jelenti, hogy ez kimeríti az etnikai származás alapján történő közvetlen megkülönböztetés fogalmát.

A bíróságok tágan értelmezték a „védett tulajdonság” fogalmkörét. Beletartozhat a „társítás útján történő diszkrimináció”, ahol a megkülönböztetés áldozata nem maga a védett tulajdonsággal rendelkező személy. Ezzel az is együtt járhat, hogy az adott tulajdonságot elvont módon értelmezik. Emiatt fontos, hogy a gyakorló szakemberek kezdjék el részletesen elemezni a kedvezőtlenebb bánásmód hátterében álló érvelést, bizonyítékot keresve arra, hogy a védett tulajdonság közvetlenül vagy közvetve okozója az ilyen bánásmódnak.

²⁶ EJEB, *Aziz kontra Ciprus* (69949/01), 2004. június 22.

Példa: a *Coleman kontra Attridge Law* és *Steve Law* ügyben egy anya azt állította, hogy a munkahelyén kedvezőtlenül bántak vele fogyatékkal élő fia miatt.²⁷ A fia fogyatékosága következtében időnként elkésett a munkából, és azt kérte, hogy a szabadságát igazítsák a fia szükségleteihez. A panaszos kéréseit megtagadták, elbocsátással fenyegették, emellett bántó megjegyzéseket is kapott a gyermeke állapotával kapcsolatban. Az EB összehasonlítási alapként elfogadta a hasonló beosztásban dolgozó, gyermekkel rendelkező munkatársait, és azt állapította meg, hogy az ő kéréseit rugalmasan fogadták. Megállapította, hogy ez a gyermek fogyatékoságán alapuló megkülönböztetésnek és zaklatásnak minősül.

Példa: a *Weller kontra Magyarország* ügyben egy román nő összeházasodott egy magyar férfival, és négy gyermekük született.²⁸ Az asszony a gyermekek születése után nem igényelhetett anyasági ellátást amiatt, hogy nem magyar állampolgár. A férje megpróbált ellátást igényelni, de a kormány elutasította, arra hivatkozva, hogy ez csak az anyáknak folyósítható. Az EJEB azt állapította meg, hogy inkább az apaság alapján érte megkülönböztetés (és nem a nem alapján), mivel az örökbefogadó férfi szülők vagy a férfi gyámok jogosultak az ellátás igénylésére, míg a természetes apák nem. A gyermekek is panaszt nyújtottak be, azt állítva, hogy megkülönböztetés érte őket az alapján, hogy az édesapjuktól megtagadták az ellátás folyósítását, amit az EJEB elfogadott. A gyermekeket ezáltal a szülő mint természetes apa státusza alapján érte megkülönböztetés.

Példa: a *P. kontra S. és Cornwall County Council* ügyben a panaszosnál folyamatban volt a férfiből nővé változtató nemátalakítás, amikor a munkáltatója elbocsátotta. Az EB azt állapította meg, hogy az elbocsátás kedvezőtlen bánásmódnak minősül.²⁹ A megfelelő összehasonlítási alapot illetően az EB kijelentette, hogy „amennyiben egy személyt amiatt bocsátanak el, mert nemátalakításon ment át vagy szándékozik átmenni, kedvezőtlenül bántak vele az olyan nemű személyekhez képest, amelyek nem tagjai közé őt a nemátalakítást megelőzően sorolták”. Ami az indokokat illeti, azt ugyan nem lehetett bebizonyítani, hogy a panaszost másként kezelték amiatt, mert férfi vagy nő, az bizonyítható volt, hogy a megkülönböztető bánásmód alapja a neméről alkotott fogalom volt.

27 EB, *Coleman kontra Attridge Law* és *Steve Law*, C-303/06. sz. ügy, EBHT 2008., I-5603. o., 2008. július 17.

28 EJEB, *Weller kontra Magyarország* (44399/05), 2009. március 31.

29 EB, *P. kontra S. és Cornwall County Council*, C-13/94. sz. ügy, EBHT 1996., I-2143. o., 1996. április 30.

2.3. Közvetett megkülönböztetés

Az EU és az EJEE joga egyaránt elismeri, hogy megkülönböztetés nemcsak abból származhat, ha hasonló helyzetű személyekkel másként bánnak, hanem abból is, ha eltérő helyzetű személyeknek ugyanazt a bánásmódot kínálják fel. Ez utóbbit „közvetett” megkülönböztetésnek nevezik, mivel ebben az esetben nem a bánásmód különbözik, hanem az adott bánásmód hatásai, amelyeket az eltérő tulajdonságú személyek különbözőképpen érzékelnek. A faji egyenlőségről szóló irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja kimondja, hogy „közvetett megkülönböztetés áll fenn,

ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat az egy faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érint”.³⁰ Az EJEK néhány közelmúltbeli ítéletében a közvetett megkülönböztetésnek erre a meghatározására építve kimondta, hogy „a bánásmód különbsége megnyilvánulhat abban, hogy aránytalanul hátrányos hatások következnek egy általános politikából vagy intézkedésből, amely semleges megfogalmazással ugyan, de megkülönböztetést alkalmaz egy csoporttal szemben”.³¹

A közvetett megkülönböztetés a következő elemekből áll:

- egy semleges szabály, feltétel vagy gyakorlat;
- amely egy „védett tulajdonság” által meghatározott csoportot jelentősen hátrányosabban érint;
- más, hasonló helyzetben lévő személyekhez képest.

2.3.1. Egy semleges szabály, feltétel vagy gyakorlat

Az első azonosítható követelmény egy látszólag semleges szabály, feltétel vagy gyakorlat megléte. Más szóval, kell lennie valamilyen formában egy követelménynek, amely mindenkire vonatkozik. Az alábbiakban ezt két eset szemlélteti. További példaként lásd a bizonyítási kérdésekről és a statisztika szerepéről szóló 5. fejezetet.

30 Hasonlóképpen: a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (1) bekezdésének b) pontja; az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének b) pontja.

31 EJEK, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13., 184. bekezdés; EJEK, *Opuz kontra Törökország* (33401/02), 2009. június 9., 183. bekezdés; EJEK, *Zarb Adami kontra Málta* (17209/02), 2006. június 20., 80. bekezdés.

Példa: a *Schönheit*-ügyben a részmunkaidős alkalmazottak nyugdíját más rátával számolták ki, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottakét.³² A ráta különbsége nem a munkában töltött idő különbségén alapult. A részmunkaidős alkalmazottak így alacsonyabb nyugdíjat kaptak, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottak, még a szolgálati idő hosszának különbségét figyelembe véve is, ami ténylegesen azt jelentette, hogy a részmunkaidős munkavállalóknak kevesebbet fizettek. Ez a nyugdíjszámításról szóló semleges szabály egyformán vonatkozott az összes részmunkaidős munkavállalóra. Mivel azonban a részmunkaidős munkavállalók 88 százaléka nő volt, a szabály aránytalanul hátrányosan érintette a nőket a férfiakhoz képest.

Példa: a *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* ügyben egy tesztsorozatot használtak a tanulók intelligenciájának és alkalmasságának megállapításához, hogy eldöntsék, a normál oktatásból át kell-e vinni őket a speciális iskolákba.³³ Ezeket a speciális iskolákat a szellemi fogyatékossgal és más tanulási nehézségekkel küzdő tanulóknak alakították ki. Ugyanazt a tesztet végezték el minden olyan tanulónál, akinél mérlegelték a speciális iskolában való elhelyezést. A gyakorlatban azonban a tesztet az általános cseh népességre építve állították össze, aminek az lett a következménye, hogy a roma tanulók eleve nagyobb valószínűséggel teljesítettek rosszul – és ez így is történt, ennek következtében a roma gyermekek 80–90%-a a normál oktatási rendszeren kívül részesült oktatásban. Az EJEB megállapította, hogy ez közvetett megkülönböztetésnek minősül.

2.3.2. Egy védett csoportra lényegesen hátrányosabban hat

A második azonosítható követelmény az, hogy a látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat különösen hátrányos helyzetbe hozzon egy „védett csoportot”. A közvetett megkülönböztetés ezen a ponton tér el a közvetlen megkülönböztetéstől, amennyiben a hangsúly az eltérő bánásmód helyett átkerül az eltérő hatásokra.

Amikor statisztikai bizonyítékokat vizsgálnak arra vonatkozóan, hogy a védett csoport aránytalanul hátrányosabban érintett a hasonló helyzetben lévőkhöz képest,

32 EB, *Hilde Schönheit kontra Stadt Frankfurt am Main* és *Silvia Becker kontra Land Hessen*, C-4/02. sz. és C-5/02. sz. egyesített ügyek, EBHT 2003., I-12575. o., 2003. október 23.

33 EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13., 79. bekezdés.

az EB és az EJEB arra keres bizonyítékot, hogy a hátrányosan érintettek között különösen nagy arányban vannak jelen a „védett csoport” tagjai. Ezt a bizonyítási kérdések kapcsán részletesen az 5. fejezet fogja megvizsgálni. Most egyelőre az EB által használt kifejezések gyűjteményére hivatkozunk, amelyek Léger főtanácsnok véleményében jelentek meg a *Nolte*-ügyben, amikor a nem alapján történő megkülönböztetésről beszélt:

„[A]hhoz, hogy megkülönböztetőnek minősüljön, az intézkedésnek »sokkal nagyobb számban kell érintenie a nőket, mint a férfiakat« [Rinner-Kühn³⁴] vagy »lényegesen alacsonyabb százalékban kell érintenie a férfiakat, mint a nőket« [Nimz,³⁵ Kowalska³⁶] vagy »sokkal több nőt kell érintenie, mint férfit« [De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai³⁷]”³⁸

2.3.3. Összehasonlítási alap

A közvetlen megkülönböztetéshez hasonlóan a bíróságnak ilyen esetekben is kell találnia egy összehasonlítási alapot, hogy eldönthesse, egy bizonyos szabály, feltétel vagy gyakorlat hatása lényegesen hátrányosabb-e, mint más, hasonló helyzetben lévő személyek számára. A bíróság módszere e tekintetben nem tér el a közvetlen megkülönböztetés esetében alkalmazottól.

34 EB, *Rinner-Kühn kontra FWW Spezial-Gebäudereinigung*, 171/88. sz. ügy, EBHT 1989., 2743. o., 1989. július 13.

35 EB, *Nimz kontra Freie und Hansestadt Hamburg*, C-184/89. sz. ügy, EBHT 1991., I-297. o., 1991. február 7.

36 EB, *Kowalska kontra Freie und Hansestadt Hamburg*, C-33/89. sz. ügy, EBHT 1990., I-2591. o., 1990. június 27.

37 EB, *De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai kontra Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen és társai*, C-343/92. sz. ügy, EBHT 1994., I-571. o., 1994. február 24.

38 Léger főtanácsnok 1995. május 31-i véleménye, 57–58. bekezdés az EB, *Nolte kontra Landesversicherungsanstalt Hannover*, C-317/93. sz. ügyben, EBHT 1995., I-4625. o., 1995. december 14. Az EJEE alapján elfogadott hasonló álláspont példáját lásd a *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00) ügyben, 2007. november 13. (részletesen az 5. fejezet 2.1. szakasza tárgyalja).

2.4. Zaklatás és megkülönböztetésre adott utasítás

2.4.1. A zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei szerint

A zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás tartalma az uniós megkülönböztetésmentességi jogban viszonylag új fejlemény, amelyet azért vezettek be, hogy átfogóbb védelmet tegyen lehetővé.

A zaklatás az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelveiben a megkülönböztetés egyik konkrét típusaként szerepel. Korábban a közvetlen megkülönböztetés egyik külön megnyilvánulási formájának tekintették. Az, hogy az irányelvekben külön címszóként szerepeltetik, inkább a megkülönböztető bánásmód e különösen ártalmas formájának fontosságát hivatott tükrözni, nem a fogalmi gondolkodás változását.

A nemek egyenlőségéről szóló irányelvek a megkülönböztetés egyik típusaként külön meghatározzák a szexuális zaklatást, ahol a „szóbeli, nem szavakkal történő vagy fizikai” magatartás „szexuális” természetű.⁴⁰

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerint a zaklatás megkülönböztetésnek minősül, ha:

- nemkívánatos magatartásra kerül sor valamely védett tulajdonság alapján;
- azzal a céllal vagy hatással, hogy egy személy méltóságát megsértse;
- és/vagy megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszegényítő vagy támadó környezetet alakítson ki.³⁹

39 Lásd: a faji egyenlőségről szóló irányelv 2. cikkének (3) bekezdése; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 2. cikkének (3) bekezdése; az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének c) pontja; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (1) bekezdésének c) pontja.

40 Az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének d) pontja; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (1) bekezdésének d) pontja.

E definíció értelmében a zaklatás bizonyításához nincs szükség összehasonlítási alapra. Ez alapvetően azt tükrözi, hogy a zaklatás önmagában helytelen, a formája (szóbeli, nem verbális vagy fizikai bántalmazás) és a potenciális hatása (az emberi méltóság megsértése) miatt.

Az EU szintjén a zaklatásról szóló útmutatás nagy része a nők és férfiak munkahelyi méltóságának védelméről szóló bizottsági ajánlás – a szexuális zaklatás elleni magatartási kódexet is beleértve – végrehajtásáról szóló 1991. december 19-i tanácsi nyilatkozatból ered.⁴¹ Az EU joga rugalmas objektív/szubjektív megközelítést képvisel. Először is, a zaklatás megtörténtének meghatározásakor arra támaszkodnak, hogy az áldozat hogyan érzékelte a bánásmódot. Másodsorban azonban olyankor is meg lehet állapítani a zaklatást, ha az áldozat ténylegesen nem is érezte annak hatásait, amennyiben a panaszos volt a szóban forgó magatartás célpontja.

A ténykérdésekről, azzal kapcsolatban, hogy az adott magatartás zaklatásnak minősül-e, rendszerint a nemzeti szinten születik döntés, még mielőtt az ügyeket az EB-hez utalnák. Az alábbi szemléltető ügyek ezért a nemzeti joghatóságból erednek.

Példa: a svéd fellebbviteli bíróság előtt lévő ügyben a panaszos kölyökkutyát szeretett volna vásárolni.⁴² Amikor az eladó rájött, hogy a vásárló homoszexuális, a kutyakölyök jóllétére hivatkozva megtagadta az eladás teljesítését, kijelentve, hogy a homoszexuálisok szexuális aktusokat folytatnak az állatokkal. A kutyakölyök eladásának megtagadásáról megállapították, hogy az áruk és szolgáltatások területén közvetlen megkülönböztetésnek minősül, a svéd fellebbviteli bíróság pedig konkrétan azt állapította meg, hogy szexuális irányultság alapján történő zaklatást képez.

41 A Tanács 1991. december 19-i nyilatkozata a nők és férfiak munkahelyi méltóságának védelméről szóló bizottsági ajánlás végrehajtásáról, a szexuális zaklatás elleni magatartási kódexet is beleértve, HL C 27., 1992. február 4.; A Bizottság 92/131/EGK ajánlása a nők és férfiak munkahelyi méltóságának védelméről, HL L 49., 1992. február 24.

42 Svea Fellebbviteli Bíróság (Svédország), *A szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetéssel foglalkozó ombudsman kontra A.S.*, T-3562-06. sz. ügy, 2008. február 11. Angol nyelvű összefoglalása: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 69. o.

Példa: a magyar Egyenlő Bánásmód Hatóság előtt lévő ügyben olyan tanárokról érkezett panasz, akik azt mondták a roma diákoknak, hogy helytelen iskolai magatartásukról értesítették a „Magyar Gárdát”, a romák ellen elkövetett, szélsőségesen erőszakos cselekményekről ismert nacionalista szervezetet.⁴³ Megállapítást nyert, hogy a tanárok hallgatólagosan jóváhagyták a Gárda rasszista nézeteit, és a félelem és megfélemlítés légkörét alakították ki, ami zaklatásnak minősül.

Emellett a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek mindegyike kimondja, hogy a „megkülönböztetésre adott utasítás” megkülönböztetésnek minősül.⁴⁴ Definíciót viszont egyik irányelv sem ad arra, hogy ez a kifejezés hogyan értendő. Ahhoz, hogy a megkülönböztető gyakorlatok elleni fellépésben hasznát lehessen venni, ennek a kifejezésnek nemcsak a kötelező jellegű utasításokra kellene korlátozódnia, hanem az olyan helyzetekre is ki kellene terjednie, amikor megjelenik egy kifejezett preferencia vagy arra való bátorítás, hogy bizonyos személyeket kedvezőtlenebbül kezeljenek a védett tulajdonságok egyike alapján. Ez olyan terület, amely a bíróságok joggyakorlata révén fejlődhet tovább.

Bár a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek nem kötelezik a tagállamokat a büntetőjog alkalmazására a megkülönböztetés eseteinek kezelésében, az Európai Tanács kerethatározata valamennyi EU-tagállamot arra kötelezi, hogy írjon elő büntetőjogi szankciókat a faji, bőrszín, származás, vallás vagy meggyőződés szerinti, nemzeti vagy etnikai hovatartozáson alapuló erőszakra vagy gyűlöletre uszítás, valamint a rasszista vagy idegengyűlölő anyagok terjesztése, illetve az ilyen csoportok ellen irányuló népirtás, háborús bűncselekmények és emberiség elleni bűncselekmények védelmezése, tagadása vagy jelentéktelen színben való feltüntetése eseteire.⁴⁵ A tagállamok a rasszista vagy idegengyűlölő indítékot kötelesek súlyosbító körülményként figyelembe venni.

- 43 Egyenlő Bánásmód Hatóság (Magyarország), 654/2009. sz. határozat, 2009. december 20. Angol nyelvű összefoglaló: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, „News Report” [Új jelentés]: www.non-discrimination.net/content/media/HU-14-HU_harassment_of_Roma_pupils_by_teachers.pdf.
- 44 A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 2. cikkének (4) bekezdése; az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 4. cikkének (1) bekezdése; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja; a faji egyenlőségről szóló irányelv 2. cikkének (4) bekezdése.
- 45 A Tanács 2008. november 28-i 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről, HL L 328., 2008. december 6., 55. o.

Elég valószínű ezért, hogy a zaklatás és a megkülönböztetésre való uszítás – amellyel, hogy megkülönböztetésnek minősül – a nemzeti büntetőjog keretében is büntethető, különösen, ha faji vagy etnikai hovatarozásra vonatkoznak.

Példa: a bolgár bíróságok előtt lévő ügyben egy parlamenti képviselő számos kijelentésében verbálisan támadta a roma, zsidó és török közösséget, illetve általában véve a „külföldieket”.⁴⁶ Kijelentette, hogy ezek a közösségek akadályozzák a bolgárokat abban, hogy saját államukat működtethessék, büntetlenül követnek el bűncselekményeket és megfosztják a bolgárokat a megfelelő egészségügyi ellátástól, továbbá szorgalmazta, hogy az emberek akadályozzák meg, hogy az ország ezeknek a különféle csoportoknak a „gyarmatává” váljon. A szófiai regionális bíróság megállapította, hogy ez zaklatásnak, valamint megkülönböztetésre adott utasításnak minősül.

2.4.2. A zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás az EJEE szerint

Bár az EJEE nem tiltja kifejezetten a zaklatást vagy a megkülönböztetésre adott utasítást, tartalmaz olyan külön jogokat, amelyek ugyanerre a területre vonatkoznak. Így a zaklatásra vonatkozhat a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog védelme az EJEE 8. cikke alapján, vagy a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma a 3. cikk szerint, míg a megkülönböztetésre adott utasítást kontextustól függően más cikkek, például a 9. vagy 11. cikk szerint a vallás vagy a gyülekezés szabadsága fedheti le. Ha ezekben a cselekményekben megkülönböztető indíték van jelen, az EJEE a megkülönböztetés tilalmát kimondó 14. cikkel együtt megvizsgálja az adott cikkek állítólagos megsértéseit. Az alábbiakban olyan példákat választottunk ki, amelyek a fentiekben tárgyaltakhoz hasonló tényállások miatt, az EJEE-vel összefüggésben vizsgált ügyeket mutatnak be.

Példa: a *Bączkowski és társai kontra Lengyelország* ügyben a varsói polgármester a nyilvánosság előtt homofób jellegű kijelentéseket tett, azt állítva, hogy nem fogja engedélyezni a szexuális irányultság miatti megkülönböztetéssel kapcsolatos figyelemfelhívó felvonulás megtartását.⁴⁷ Amikor a megfelelő közigazgatási hatóság elé került a döntés, az engedélyt más okokra

46 Szófiai Regionális Bíróság (Bulgária), 164. sz. határozat a 2860/2006. sz. polgári ügyről, 2006. június 21. Az angol nyelvű összefoglaló elérhető a FRA InfoPortálon, 11-1. ügy.

47 EJEB, *Bączkowski és társai kontra Lengyelország* (1543/06), 2007. május 3.

hivatkozva tagadták meg, például a demonstrálók közötti összecsapások megakadályozásának szükségessége miatt. Az EJEB azt állapította meg, hogy a polgármester kijelentései befolyásolhatták a megfelelő hatóságok döntését, és hogy a döntés a szexuális irányultságon alapult, ezáltal megsértette a gyülekezés szabadságát a megkülönböztetésmentességhez való joggal együtt.

Példa: a *Paraskeva Todorova kontra Bulgária* ügyben a nemzeti bíróságok egy roma származású személy elítélésekor kifejezetten elutasították a vád által ajánlott felfüggesztett büntetést, kijelentve, hogy a roma kisebbség körében a büntetlenség kultúrája uralkodik, és burkoltan arra célozva, hogy az adott személlyel példát kell statuálni.⁴⁸ Az EJEB megállapította, hogy ezzel megsértették a kérelmező tisztességes tárgyaláshoz való jogát a megkülönböztetésmentességhez való jogával együtt.

2.5. Speciális vagy különleges intézkedések

Mint a fentiekben már elhangzott, a közvetett megkülönböztetés eseteiben a megkülönböztetés fennállása abból ered, hogy ugyanazt a szabályt alkalmazzák mindenkire, az érdemi különbségek figyelembevétele nélkül. Az ilyen helyzetek megelőzése és orvoslása érdekében a kormányoknak, munkáltatóknak és szolgáltatóknak gondoskodniuk kell arról, hogy szabályaikat és gyakorlataikat úgy alakítsák át, hogy figyelembe vegyék az ilyen különbségeket – azaz tenniük kell valamit a jelenlegi politikáik és intézkedéseik kiigazításáért. Az ENSZ-nél ezeket nevezik „speciális intézkedéseknek”, az EU jogában pedig „különleges” vagy „pozitív intézkedések” néven szerepelnek. A speciális intézkedések révén a kormányok biztosítani tudják a „tényleges egyenlőséget”, azaz a társadalomban elérhető előnyökhöz való hozzáférési lehetőségek egyenlőségét, nemcsak a „formális egyenlőséget”. Ha a kormányok, munkáltatók és szolgáltatók nem mérlegelik a különleges intézkedések meghozatalának helyénvalóságát, növelik annak veszélyét, hogy szabályaik és gyakorlataik közvetett megkülönböztetésnek minősüljenek.

Az EJEB kimondta, hogy „az EJEE alapján garantált jogok élvezetében a megkülönböztetéstől való mentesség joga olyankor is sérül, amikor az államok [...] nem kezelik eltérően azokat a személyeket, akiknek a helyzete jelentősen különböző”.⁴⁹ Ehhez hasonlóan az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei is kifejezetten

⁴⁸ EJEB, *Paraskeva Todorova kontra Bulgária* (37193/07), 2010. március 25.

⁴⁹ EJEB, *Thlimmenos kontra Görögország* [GC] (34369/97), 2000. április 6., 44. bekezdés. Hasonlóképpen EJEB, *Pretty kontra Egyesült Királyság* (2346/02), 2002. április 29., 88. bekezdés.

előirányozzák a pozitív intézkedések lehetőségét: „[a] teljes egyenlőség gyakorlati megvalósításának biztosítása céljából az egyenlő bánásmód elve nem akadályoz meg egyetlen tagállamot sem olyan különleges intézkedések fenntartásában és elfogadásában, amelyek a [védett tulajdonságból] adódó hátrányok kiküszöbölésére és ellensúlyozására irányulnak”.⁵⁰

A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 5. cikke a fogyatékossgal élő személyekre vonatkozóan a különleges intézkedések általános szabályának egyedi megfogalmazásait is tartalmazza, előírva a munkáltatóknak, hogy tegyenek „észszerű intézkedéseket”, hogy a testi vagy szellemi fogyatékossgal élő személyek számára lehetővé váljanak az egyenlő foglalkoztatási lehetőségek. Ezt úgy határozza meg, hogy meg kell tenniük „a megfelelő és az adott esetben szükséges intézkedéseket, hogy a fogyatékos személy számára lehetővé váljon a munkához jutás, a munkában való részvétel, az előmenetel, az át- vagy továbbképzés, kivéve, ha az ilyen intézkedés aránytalanul nagy terhet ró a munkaadóra”. Ebben olyan intézkedések tartozhatnak bele, mint például felvonó vagy rámpa felszerelése, illetve mozgássérült mellékhelyiség kialakítása a munkahelyen, hogy kerekesszékkal is hozzáférhető legyen.

Példa: a *Thlimmenos kontra Görögország* ügyben a nemzeti jog a büntetett előéletűeknek nem engedélyezte, hogy a hites könyvvizsgáló szakmát válasszák, mivel a büntetett előéletből következően nincs meg bennük a szerep betöltéséhez szükséges becsületesség és megbízhatóság. Az ügyben érintett kérelmezőt korábban azért ítélték el, mert a katonai szolgálata idején megtagadta az egyenruha viselését. Ez amiatt történt így, mert egy elkötelezetten pacifista vallási csoporthoz, a Jehova Tanúihoz tartozott. Az EJEB azt állapította meg, hogy nem indokolt meggátolni a szakma gyakorlását az olyan személyek esetében, akiket a megbízhatósággal vagy a becsületességgel össze nem függő ügyek miatt ítélték el. A kormány megkülönböztetést alkalmazott a kérelmezővel szemben, amikor nem rendelkezett az ilyen helyzetekre vonatkozó szabály alóli kivételekről, ami által a megkülönböztetés tilalmával együtt a vallási hit kifejezésre juttatásának jogát (az EJEE 9. cikke szerint) is megsértette.

⁵⁰ A faji egyenlőségről szóló irányelv 5. cikke; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 7. cikke; az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 6. cikke; és némileg eltérő megfogalmazásban: a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 3. cikke.

Példa: a ciprusi esélyegyenlőségi szerv előtt lévő ügyben a panaszos, aki látáskárosodást szenvedett, közszolgálati alkalmassági vizsgán vett részt.⁵¹ A panaszos a vizsga befejezéséhez plusz időt kért, és 30 perccel többet is kapott, de ezt levonták a mindenkinek egyformán járó szünet idejéből. Az esélyegyenlőségi szerv megállapította, hogy nem volt szabványos eljárás annak megvizsgálására, hogy milyen esetben kell megtenni az ésszerű intézkedéseket a speciális helyzetben lévő jelöltek érdekében, és ténylegesen nem tettek eleget az olyan feltételek megteremtéséért, amelyek a kérelmező számára tisztességes versenyt tettek volna lehetővé a többi jelölttel szemben. Az esélyegyenlőségi szerv azt javasolta, hogy az állam egy szabványos eljárás keretében hozzon létre egy szakértői csoportot, amely egyéni alapon ítéli meg az ilyen, ésszerű intézkedéseket igénylő eseteket.

Példa: a francia bíróságokon egy kerekesszékre szoruló személy miatt indított pert az oktatási minisztérium ellen, mert nem nevezték ki egy bizonyos pozícióra.⁵² A panaszos pályázata alapján a harmadik helyen végzett a jelöltek között. Amikor az első két jelölt visszautasította a felajánlott pozíciót, a negyedik jelöltnek ajánlották fel az állást, nem a felperesnek. A felperesnek ehelyett egy másik osztályon kínáltak állást, amelyiket már akadálymentesítették. Az állam azzal indokolta a döntést, hogy nem szolgálja a közérdeket a munkahely átalakítására fordított beruházás, hogy ezzel eleget tegyenek az ésszerű intézkedés követelményének. A bíróság azt állapította meg, hogy az oktatási minisztérium nem tett eleget a fogyatékossgal élő személyek megfelelő elhelyezésére vonatkozó kötelezettségének, amelyet gazdálkodási szempontok nem csorbíthatnak.

A „speciális intézkedés” kifejezésbe időnként beleértik azokat a helyzeteket is, amikor az eltérő bánásmód kedvez (és nem hátrányos) a védett tulajdonsággal rendelkező személyek számára. Ilyen például az az eset, amikor egy bizonyos állásra a nő jelöltet választják ki a férfi helyett éppen amiatt, hogy nő, és a munkáltató szeretne javítani a nők alulreprezentáltságán a személyi állományon belül. Ennek megnevezésére igen változatos terminológia van forgalomban, a „pozitív” vagy „fordított” megkülönböztetéstől kezdve a „kedvezményes elbánáson” át az „ideiglenes

51 Esélyegyenlőségi Szerv (Ciprus), Hiv. A.K.I. 37/2008, 2008. október 8. Angol nyelvű összefoglalása: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 43. o.

52 Roueni Közigazgatási Bíróság (Franciaország), *Boutheiller kontra Ministère de l'éducation*, 0500526-3. sz. ítélet, 2008. június 24. Angol nyelvű összefoglalása: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 45. o.

speciális intézkedésig” vagy a „megerősítő intézkedésig”.⁵³ Ez tükrözi az ilyen intézkedések elfogadott funkcióját, azaz hogy egy rövid távú, kivételes eszközről van szó, amelynek segítségével meg lehet kérdőjelezni az általában megkülönböztetés-től szenvedő személyekkel szembeni előítéleteket, illetve szerepmódokat lehet létrehozni az ugyanazzal a tulajdonsággal rendelkezők motiválására.

A hátrányos helyzetű csoportok javára tett pozitív intézkedések megengedhetőségét tovább erősítik az ENSZ emberi jogi szerződéseinek értelmezéséért felelős felügyeleti szervek által kiadott útmutatások. Ezek a szervek hangsúlyozták, hogy az ilyen intézkedéseknek ideiglenes jellegűnek kell lennie, és sem időben, sem hatókörüket tekintve nem léphetnek túl a szóban forgó egyenlőtlenség kezeléséhez szükséges mértéken.⁵⁴ Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága szerint az ilyen intézkedések megengedhetőségének feltétele, hogy kizárólagos céljuk a meglévő egyenlőtlenségek megszüntetése és a későbbi egyensúlyhiányok megelőzése legyen.⁵⁵ Az ENSZ Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Elleni Bizottsága ezt úgy részletezte, hogy az ilyen „ideiglenes speciális intézkedések” közé tartozhat a „kedvezményes bánásmód; a célzott munkaerő-felvétel, alkalmazás és előléptetés; a határidőkhöz kötött számszerűsített célok és a kvótarendszerek”.⁵⁶ Az EB alább tárgyalt esetjoga szerint az ilyen intézkedések arányosságát szigorúan kell mérlegelni.

A bíróságok a megkülönböztetést ebben az összefüggésben jellemzően nem a megkülönböztetés különálló formájaként kezelik, hanem a megkülönböztetés tilalma alóli kivételként. Más szóval, a bíróságok elfogadják, hogy megkülönböztető

53 Például az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága, „32. általános ajánlás: a speciális intézkedések jelentése és hatóköre a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményben”, ENSZ dok. CERD/C/GC/32, 2009. szeptember 24.; az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága, „13. általános megjegyzés: az oktatáshoz való jog”, ENSZ dok. E/C.12/1999/10, 1999. december 8.; az ENSZ Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Elleni Bizottsága, „25. általános ajánlás: az egyezmény 4. cikkének 1. bekezdése (ideiglenes speciális intézkedések)”, ENSZ dok. A/59/38(SUPP), 2004. március 18.; az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, „18. általános megjegyzés: megkülönböztetésmentesség”, ENSZ dok. A/45/40(Vol.1)(SUPP), 1989. november 10.; az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága, „30. általános ajánlás: az állampolgársággal nem rendelkezőkkel szembeni megkülönböztetésről”, ENSZ dok. HRI/GEN/1/Rev.7/Add.1, 2005. május 4.

54 *Uo.*

55 Az ENSZ Faji Megkülönböztetés Elleni Bizottsága, „32. általános ajánlás: a speciális intézkedések jelentése és hatóköre a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezményben”, ENSZ dok. CERD/C/GC/32, 2009. szeptember 24., 21–26. bekezdés.

56 Az ENSZ Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Elleni Bizottsága, „25. általános ajánlás: az egyezmény 4. cikkének 1. bekezdése (ideiglenes speciális intézkedések)”, ENSZ dok. A/59/38(SUPP), 2004. március 18., 22. bekezdés.

bánásmód történt, de ez indokolt lehet egy már meglévő hátrány kiküszöbölése érdekében, amilyen például egyes csoportok alulreprezentáltsága a munkahelyen.

A megkülönböztető bánásmód ilyen indoklásával időről időre az államok is előállnak. Ezt két különböző szempontból lehet érteni. A kedvezményezett szempontjából a más, hasonló helyzetben lévő személyekhez képest kedvezőbb bánásmódot a védett tulajdonság alapján nyújtják. Az áldozat szempontjából viszont a kedvezőtlenebb bánásmód abból ered, hogy nem rendelkezik a védett tulajdonsággal. A tipikus példák közé tartoznak a férfítöbbségű munkahelyeken a nőknek, illetve a közszolgálatban – például a rendőrségnél – az etnikai kisebbségeknek fenntartott állások, hogy a munkahelyek jobban tükrözzék a társadalom összetételét. Ezt időnként „fordított” megkülönböztetésnek is nevezik, mivel a megkülönböztető bánásmód célja, hogy kedvezzen egy olyan személynek, aki a múltbeli társadalmi tendenciák alapján várhatóan kedvezőtlenebb bánásmódban részesülne. „Pozitív” megkülönböztetésnek is szokták nevezni, mivel ez az intézkedés kifejezetten a múltbeli hátrányokat kívánja jóvátenni azzal, hogy elősegíti a hagyományosan hátrányos helyzetű csoportok részvételét; ebben az értelemben jótékony célt szolgál, nem pedig az adott csoportokkal szembeni előítéleten alapul.

Ez a fogalom ritkán jelenik meg az EJOB esetjogában, több figyelmet kapott viszont az EU jogában, ahol az EB a foglalkoztatás területén foglalkozott ilyen ügyekkel. A különleges intézkedések önálló mentségként jelennek meg a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben és az EB esetjogában, valamint a „valódi szakmai követelmény” egyedi indoklásában, amellyel a 2.6.4.1. szakaszban részletesebben foglalkozunk.

Az EB legfontosabb ügyei a különleges intézkedésekkel kapcsolatban a nemek egyenlőségéhez kapcsolódtak; ide tartozott konkrétan a *Kalanke*-ügy,⁵⁷ a *Marschall*-ügy⁵⁸ és az *Abrahamsson*-ügy.⁵⁹ Ezek az ügyek együttesen kijelölték a határokat, hogy a speciális intézkedésekkel meddig lehet elmenni annak érdekében, hogy a korábban, az évek során elszenvedett hátrányokért kompenzálják – ezekben a konkrét esetekben – a női munkavállalókat.

57 EB, *Kalanke kontra Freie Hansestadt Bremen*, C-450/93. sz. ügy, EBHT 1995., I-3051. o., 1995. október 17.

58 EB, *Marschall kontra Land Nordrhein-Westfalen*, C-409/95. sz. ügy, EBHT 1997., I-6363. o., 1997. november 11.

59 EB, *Abrahamsson és Leif Anderson kontra Elisabet Fogelqvist*, C-407/98. sz. ügy, EBHT 2000., I-5539. o., 2000. július 6.

Példa: a *Kalanke*-ügyben az EB szigorú álláspontra helyezkedett a nők bizonyos állásokban való alulrepräsentáltságának korrigálására irányuló kedvezményes bánásmód biztosításával szemben. Ez az ügy olyan, regionális szinten elfogadott jogszabályokkal foglalkozott, amelyek automatikusan előnyben részesítették az állásokra vagy előléptetésre pályázó női jelölteket. Amennyiben a férfi és a női jelöltek azonos képesítéssel rendelkeztek, és ha a női munkavállalókat az adott ágazatban alulrepräsentáltak ítélték, a női jelölteket előnyben kellett részesíteni. Alulrepräsentáltságnak azt tekintették, ha a női munkavállalók nem tették ki a szóban forgó pozícióban dolgozó személyzet legalább felét. Ebben az esetben egy sikertelen férfi jelölt, Kalanke úr amiatt tett panaszt a nemzeti bíróság előtt, hogy a neme alapján megkülönböztetés érte. A nemzeti bíróság az EB elé utalta az ügyet, azzal a kérdéssel, hogy ez összeegyeztethető-e az egyenlő bánásmódról szóló 1976-os irányelv 2. cikkének (4) bekezdésével (a nemek közötti egyenlőségről szóló irányelv „pozitív intézkedésekről” szóló 3. cikkének előzményével), amely a következőképpen rendelkezik: „Ez az irányelv nem érinti a férfiak és a nők esélyegyenlőségét elősegítő intézkedéseket, különösen, ha azokat a fennálló egyenlőtlenségeket szüntetik meg, amelyek [...] a nők lehetőségeit érintik”.⁶⁰

Az EB kijelentette, hogy a 2. cikk (4) bekezdése arra irányul, hogy lehetővé tegye az olyan intézkedéseket, amelyek „látszólag megkülönböztetőek, de valójában a társadalmi élet valóságában esetlegesen fennálló tényleges egyenlőtlenség megszüntetésére vagy csökkentésére szolgálnak”.⁶¹ Elismerték, hogy a szabály a meglévő munkahelyi egyenlőtlenségek megszüntetésének jogszerű célját szolgálja. Ennek megfelelően a nők részére különleges munkahelyi előnyt biztosító intézkedések – köztük az előléptetés – elfogadhatóak, amennyiben azért vezetik be őket, hogy az ilyen megkülönböztetés-től mentesen versenyképesebbek lehessenek munkaerőpiacon.

Ugyanakkor azonban azt is kijelentették, hogy az egyenlő bánásmódhoz való jog alóli kivételeket minden esetben szigorúan kell értelmezni. Megállapították, hogy amennyiben a szóban forgó szabály a nők számára „abszolút és feltétel nélküli elsőbbséget garantál a kinevezésben vagy az előléptetésben”, ez valójában nem áll arányban az egyenlő bánásmód jogához vi-

60 Az egyenlő bánásmódról szóló 76/207/EGK irányelv, HL L 39., 1976. február 14., 40. o.

61 Ezt a megfogalmazást nagyjából a megkülönböztetéssel foglalkozó irányelvek preambulumban is átvették: a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 21. bekezdése; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 26. bekezdése; a faji egyenlőségről szóló irányelv 17. bekezdése.

szonyított egyenlőtlenség megszüntetésének céljával. Ennek megfelelően a kedvezményes elbánás ebben az esetben nem indokolható.

A későbbi ügyek mindazonáltal bebizonyították, hogy a különleges intézkedések elfogadhatók lehetnek, amennyiben a szabály nem ír elő automatikus és feltétel nélküli előnyben részesítést.

Példa: a *Marschall*-ügy lényegében a *Kalanke*-ügyhöz hasonló jogszabályról szólt. Itt azonban a szóban forgó szabály úgy rendelkezett, hogy az azonos képesítésű nőket előnyben kell részesíteni, „kivéve, ha egy adott férfi jelölt esetében egyéni okokból az ő javára dől el az összehasonlítás”. *Marschall* úr, akinek álláspályázatát egy női jelölt miatt elutasították, a nemzeti bíróságon kifogásolta ennek a szabálynak a jogosságát, ahonnan továbbutalták az ügyet az EB-hez, újfent azzal a kérdéssel, hogy a szabály összeegyeztethető-e az egyenlő bánásmódról szóló irányelvvel. Az EB azt állapította meg, hogy egy ilyen jellegű szabály nem aránytalan az egyenlőtlenség megszüntetésének jogszerű céljához képest, amennyiben „a női jelöltekkel azonos képesítésű férfi jelöltek számára minden egyes esetben garantálják, hogy jelentkezésüket objektíven, az egyéni jelöltekre jellemző kritériumok mindegyikének számbavételével értékelik, és ha a kritériumok közül egy vagy több a férfi jelölt mellett szól, akkor figyelmen kívül hagyják a női jelölteknek biztosított elsőbbséget”. Így a szabályba beépített mérlegelési jogkör megakadályozta az abszolút előnyben részesítést, és ezáltal a szabály arányban állt a munkahelyi egyenlőtlenség kezelésének céljával.

Példa: a *Abrahamsson*-ügy egy svéd jogszabály érvényességével foglalkozott, amely átmenetet képezett a *Kalanke*-ügyben szereplő szabály szerinti feltétlen elsőbbség és a *Marschall*-ügyben kialakított mérlegelési jogkör között. A szabály azt mondta ki, hogy a pozíció betöltéséhez szükséges képesítésekkel rendelkező, az alulrepräsentált nemhez tartozó jelöltet előnyben kell részesíteni, kivéve, ha „a jelöltek képesítései között olyan nagy a különbség, hogy az ilyen pályázatok a kinevezésekkor előírt tárgyilagosság követelményének sérüléséhez vezetnének”. Az EB azt állapította meg, hogy a jogszabály voltaképpen automatikusan garantálta az elsőbbséget az alulrepräsentált nemhez tartozó jelöltek számára. Az, hogy a rendelkezés ezt csak olyan esetekben gátolta meg, amikor a képesítések között jelentős különbség volt, nem volt elegendő ahhoz, hogy a szabály hatásait tekintve ne legyen aránytalan.

Ezek az esetek azt mutatják, hogy az EB általában körültekintően jár el azzal kapcsolatban, hogy a különleges intézkedések esetében engedélyezi-e a tisztességesség elvének túllépését. Az EB csak korlátozott körülmények között engedi meg, hogy a nemzeti szabályok a 2. cikk (4) bekezdése szerinti eltérési lehetőséggel éljenek, amennyiben nem feltétel nélküli, abszolút értelmű különleges intézkedésekről van szó.

Az EU megkülönböztetésmentességi irányelvei alapján meghozott különleges intézkedésekkel kapcsolatos kérdésekkel szembesülve a gyakorló szakembereknek külön figyelmet kell fordítaniuk a személyek konkrét csoportjának javára hatályba léptetett „intézkedésre”. Egyértelműen az az álláspont – amint arról az EB fentiekben bemutatott esetjoga is tanúskodik –, hogy a különleges intézkedések a végső megoldást jelentik. Amennyiben a gyakorló szakemberek és bírósági tisztviselők különleges intézkedéseket tartalmazó üggyel foglalkoznak, gondoskodniuk kell arról, hogy a szóban forgó munkáltató minden jelölt, köztük a speciális intézkedés célcsoportján kívül eső jelöltek esetében is tárgyilagosan és tisztességesen mérlegelje az adott pozíció betöltésének lehetőségét. Speciális intézkedésekkel csak olyankor lehet élni, ha a tárgyilagos értékelés nyomán több jelölt egyformán alkalmasnak bizonyult az elérhető szerep betöltésére, akik között a célcsoportba tartozó személyek is vannak. Csak ilyen körülmények között fordulhat elő, hogy a munkahelyi megkülönböztetésnek való hagyományos kitétsége miatt kiválasztott célcsoport egy tagját a célcsoporthoz nem tartozó személyhez képest előnyben részesítik.

Az EJOB-nek eddig még nem volt lehetősége arra, hogy behatóan foglalkozzon a speciális intézkedések esetével, mindazonáltal néhány ügyben már mérlegelte azt.

Példa: a *Wintersberger kontra Ausztria* ügyben az EJOB egy kérelem elfogadhatóságával kapcsolatban adott ki határozatot.⁶² A kérelmezőt, aki fogyatékos volt, az állam elbocsátotta az alkalmazásából. A nemzeti jog értelmében a fogyatékosággal élő személyek speciális védelemben részesültek az elbocsátással szemben, olyan formában, hogy egy külön bizottságnak előzetesen jóvá kell hagynia az elbocsátásukat. Abban az esetben, ha a munkáltató nem tudott a fogyatékoságról, ezt a jóváhagyást visszamenőleges hatállyal is meg lehet adni. Fogyatékosággal nem rendelkező

62 EJOB, *Wintersberger kontra Ausztria* (hat.) (57448/00), 2003. május 27.

személyek esetében nem volt szükség ilyen jóváhagyásra. A kérelmező azzal érvelt, hogy megkülönböztetésnek minősül az, hogy a jóváhagyást a fogyatékossgal élő személyeknek visszamenőlegesen is ki lehet adni, de a nem fogyatékos személyeknek nem. Az EJEB azt állapította meg, hogy ez a rendelkezés valójában a fogyatékossgal élő személyek javát szolgálta, és ezért a fordított megkülönböztetés indokolt esete volt. A kérelmet ennek megfelelően elfogadhatatlannak nyilvánították.

Főbb pontok

- A megkülönböztetés egy olyan helyzetet jelent, amikor egy személy valamely „védett tulajdonság” miatt hátrányba kerül.
- A megkülönböztetésnek különböző megjelenési formái vannak: a közvetlen megkülönböztetés, a közvetett megkülönböztetés, a zaklatás és a megkülönböztetésre adott utasítás.
- A közvetlen megkülönböztetés jellemzője a megkülönböztető bánásmód: ilyen esetekben azt kell igazolni, hogy az állítólagos áldozatot kedvezőtlenebbül kezelték amiatt, hogy rendelkezik egy, a „védelem körébe tartozó” tulajdonsággal.
- A kedvezőtlenebb bánásmód meghatározása az állítólagos áldozat és egy hasonló helyzetben lévő, de a védett tulajdonsággal nem rendelkező személy közötti összehasonlítással történik.
- Előfordulhat, hogy nem a „védett tulajdonság” a megkülönböztetés háttérében álló kifejezett ok. Elég azonban annyi, hogy a kifejezett okot ne lehessen különválasztani a „védett tulajdonságtól”.
- Az EB és a nemzeti bíróságok egyaránt elfogadták a társítás útján történő megkülönböztetés fogalmát, amikor egy személyt amiatt kezelnek kedvezőtlenebbül, mert kapcsolatba hozható egy másik, „védett tulajdonsággal” rendelkező személlyel.
- Az EU joga külön kezeli a zaklatást, a közvetlen megkülönböztetés egyik megnyilvánulási formáját.
- A közvetett megkülönböztetés jellemzője a hatások vagy következmények különbözősége: ilyen esetben azt kell igazolni, hogy egy döntés folytán egy csoport hátrányba kerül egy másik, hasonló csoporthoz képest.
- A közvetett megkülönböztetés bizonyításához az érintett személynek azt kell bizonyítékokkal alátámasztania, hogy ugyanazzal a védett tulajdonsággal rendelkező csoportként eltérő hatásoknak vagy következményeknek vannak kitéve, mint az ezzel a tulajdonsággal nem rendelkezők.

- Annak érdekében, hogy a jogokat mindenki egyformán élvezhesse, a kormányoknak, munkáltatóknak és szolgáltatóknak esetenként speciális vagy különleges intézkedéseket kell hozniuk, hogy szabályaikat és gyakorlataikat a különböző tulajdonságokkal rendelkezőkhöz igazítsák.
- A „speciális” és „különleges” intézkedés kifejezés magában foglalhatja a védett tulajdonsággal rendelkező személyek által elszenvedett múltbeli hátrányok orvoslását is. Amennyiben ez arányos, igazolhatja a megkülönböztetést.

2.6. A kedvezőtlenebb bánásmód mentségei a megkülönböztetésmentességről szóló európai jogszabályok alapján

2.6.1. Bevezetés

A bíróságok bizonyos körülmények között elfogadják, hogy bár megkülönböztető bánásmód történt, ez elfogadható. A mentségekhez való hozzáállás formája az uniós jog szerint eltér az EJEB szerinti formától, a lényegyet tekintve azonban nagyon hasonlóak.

A megkülönböztetésmentességről szóló európai jog szerint a mentség megfogalmazása történhet általánosan vagy behatároltabb, konkrétabb kifejezésekkel. Az EJEB-nek az a hozzáállása, hogy általános megfogalmazású mentséget alkalmaz a közvetlen és a közvetett megkülönböztetés esetében egyaránt. Az uniós jog ezzel szemben a közvetlen megkülönböztetésre csak egyedi, behatárolt mentségről rendelkezik, a közvetett megkülönböztetéssel összefüggésben pedig csak általános mentségről. Más szóval, a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek alapján a közvetlen megkülönböztetés csak akkor lehet igazolható, ha az említett irányelvekben kifejezetten meghatározott konkrét célok érdekében történik.

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerinti egyedi mentségek illeszkednek az EJEB által elismert általános mentség tágabb kontextusába, és összhangban vannak azzal, ahogyan az általános mentséget az esetjogban alkalmazzák. A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerint az egyedi mentségek lényegében az általános mentség sajátos megfogalmazásai, a foglalkoztatás területéhez igazítva és ennek megfelelően konkretizálva.

2.6.2. Az általános mentség elemei

Mint megjegyeztük, az általános mentség az EJE alapján a közvetlen és a közvetett megkülönböztetést egyaránt indokolhatja, míg az EU joga szerint csak a közvetlen megkülönböztetés esetében érhető el. Az EJB szerint:

„[...] a lényegében hasonló helyzetben lévő személyekkel szembeni bánásmód különbsége [...] akkor megkülönböztető, ha nincs objektív, ésszerű indoklása; más szóval, ha nem szolgál jogszerű célt, illetve ha nem áll fenn ésszerű arányossági kapcsolat az alkalmazott eszközök és a megvalósítani kívánt cél között.”⁶³

Az EU megkülönböztetésmentességi irányelveiben hasonló megfogalmazás szerepel a közvetett megkülönböztetéssel kapcsolatban: A faji egyenlőségről szóló irányelv kimondja:

„[K]özvetett megkülönböztetés áll fenn, ha egy látszólag semleges rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat az egy faji vagy etnikai származású személyeket más személyekhez képest különösen hátrányosan érint, kivéve ha ez a rendelkezés, feltétel vagy gyakorlat jogszerű céllal objektív módon igazolható, továbbá e cél megvalósításának eszközei megfelelőek és szükségesek.”⁶⁴

Az EJB és a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek által alkalmazott megfogalmazás alapján ez szigorú értelemben nem jelenti a megkülönböztetés mint olyan mentségét, hanem inkább a megkülönböztető bánásmód indoklását, amivel megelőzhető a hátrányos megkülönböztetés megállapítása. A bíróságok azonban lényegében – ha formailag nem is – az indoklással kapcsolatos kérdéseket a megkülönböztetés mentségeiként kezelik.

⁶³ EJB, *Burden kontra Egyesült Királyság* [GC] (13378/05), 2008. április 29., 60. bekezdés.

⁶⁴ A faji egyenlőségről szóló irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 2. cikke (2) bekezdésének b) pontja; az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének b) pontja; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 2. cikke (1) bekezdésének b) pontja.

A megkülönböztető bánásmód igazolásához azt kell bizonyítani:

- hogy a szóban forgó szabály vagy gyakorlat jogszerű célt szolgál;
- hogy a cél megvalósításához választott eszközök (azaz a megkülönböztető bánásmódhoz vezető intézkedés) arányosak és szükségesek a cél eléréséhez.

Annak eldöntéséhez, hogy a megkülönböztető bánásmód arányos-e, a bíróságnak meg kell győződnie arról, hogy:

- az adott cél eléréséhez nincs más olyan eszköz, amely kisebb mértékben avatkozna be az egyenlő bánásmódhoz való jog érvényesülésébe. Más szóval, hogy az elszenvedett hátrány a lehető legkisebb kár, amely a kívánt cél eléréséhez szükséges;
- az elérendő cél kellően fontos ahhoz, hogy igazolja a beavatkozásnak ezt a szintjét.

Példa: az EB az objektív igazolás fogalmáról beható magyarázattal szolgált a *Bilka-Kaufhaus GmbH* ügyben.⁶⁵ Ebben az esetben a részmunkaidős alkalmazott, aki ki volt zárva a Bilka (áruház) foglalkoztatónyugdíjrendszeréből, amiatt tett panaszt, hogy ez közvetett megkülönböztetés a nőkkal szemben, hiszen a részmunkaidős munkavállalók túlnyomó többségét ők alkották. Az EB azt állapította meg, hogy ez közvetett megkülönböztetésnek minősülne, kivéve, ha a jogsultság különbsége igazolható. A különbség igazolásához azt kellett bizonyítani, hogy „a Bilka által választott [...] intézkedések megfelelnek egy, a vállalkozás részéről fennálló valós szükségletnek, megfelelőek a kitűzött célok eléréséhez és ennek érdekében szükségesek is”.

A Bilka azzal érvelt, hogy a bánásmód különbségének hátterében az a cél áll, hogy elvegyék a dolgozók kedvét a részmunkaidőtől, egyúttal ösztönözzék a teljes munkaidőben való munkavégzést, mivel a részmunkaidős munkavállalók jellemzően vonakodnak az esti vagy szombati munkától, ami megnehezíti a megfelelő személyzeti létszám fenntartását. Az EB megállapította, hogy ezt jogszerű célnak lehetne tekinteni. Ugyanakkor ez nem ad választ arra a kérdésre, hogy a részmunkaidős munkavállalók nyugdíjrendszerből való kizárása arányos eszköz-e a fenti cél eléréséhez. Abból a követelményből, hogy a meghozott intézkedések „szükségesek” legyenek, következik, hogy azt is bizonyítani kell, hogy nincs más olyan ésszerű eszköz, amely kisebb mértékben avatkozna be az egyenlő bánásmód elvének érvényesülésébe. Az már a nemzeti bíróságra maradt, hogy alkalmazza a törvényt az adott tényállásra.

65 EB, *Bilka-Kaufhaus GmbH kontra Weber Von Hartz*, 170/84. sz. ügy, EBHT 1986., 1607. o., 1986. május 13.

2.6.3. Az általános mentség alkalmazása

A foglalkoztatással kapcsolatban az EB vonakodott elfogadni az olyan, gazdálkodási okokon alapuló megkülönböztető bánásmódot, amely a munkáltatók gazdasági aggályaihoz kapcsolódik, ugyanakkor készségesebben elfogadja a költségvetési kihatásokkal járó tágabb szociálpolitikai és foglalkoztatáspolitikai célokon alapuló megkülönböztető bánásmódot. Az utóbbi szempontokhoz kapcsolódó ügyekben az EB tag „mérlegelési jogkört” hagy az államoknak. Ami az EJEE-t illeti, az EJEB kisebb valószínűséggel fogadja el a megkülönböztető bánásmódot, ha az a személyes méltóság szempontjából alapvetőnek tekintett kérdésekhez kapcsolódik, amilyen például a faji vagy etnikai származás, otthon, családi és magánélet alapján történő megkülönböztetés, és nagyobb valószínűséggel hajlandó elfogadni a megkülönböztető bánásmódot, amennyiben tágabb szociálpolitikai megfontolásokhoz kötődik, különösen, ha ezeknek költségvetési kihatásai is vannak. Az EJEB a „mérlegelési jogkör” kifejezést használja, amivel arra utal, hogy az államnak van némi mozgásteret annak eldöntésében, hogy a megkülönböztető bánásmód igazolható-e. Ahol ezt a mozgásteret szűknek ítélik, az EJEB alaposabb vizsgálatot végez.

2.6.4. Egyedi mentségek az uniós jog szerint

Mint a fentiekben tárgyaltuk, a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerint létezik a mentségeknek egy meghatározott köre, amelyek korlátozott számú helyzetekben igazolhatóvá teszik a megkülönböztető bánásmódot. A „valódi szakmai követelmény” mentsége mindegyik irányelvben szerepel (az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv kivételével); ez a követelmény lehetővé teszi, hogy a munkáltatók valamely védett tulajdonságon alapuló megkülönböztetést alkalmazzanak az egyénnel szemben, amennyiben ez az indok elválaszthatatlanul kapcsolódik az adott munkakör betöltésére való képességhez vagy az előírt képesítésekhez.⁶⁶ A másik két mentség csak a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvben található meg. Az első a vallás vagy meggyőződés alapján történő megkülönböztetés megengedhetősége a munkáltatók részéről, ha azok valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű szervezetek.⁶⁷ A második az életkoron alapuló megkülönböztetés megengedhetősége bizonyos körülmények között.⁶⁸ Az EB szigorú hozzáállása a megkülönböztető bá-

66 A nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 14. cikkének (2) bekezdése; a faji egyenlőségről szóló irányelv 4. cikke; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 4. cikkének (1) bekezdése.

67 A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 4. cikkének (2) bekezdése.

68 A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 6. cikke.

násmód mentségeinek értelmezéséhez arra utal, hogy a Bíróság minden kivételt szűken fog értelmezni, mivel nagy hangsúlyt helyez az uniós jog alapján az egyének számára létrehozott jogok fontosságára.⁶⁹

2.6.4.1. Valódi szakmai követelmény

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerint, amennyiben a foglalkoztatás területéről van szó:

„A tagállamok rendelkezhetnek úgy, hogy [a védett tulajdonsággal] kapcsolatos jellemzőkön alapuló, bánásmódban megnyilvánuló különbség nem jelent megkülönböztetést azokban az esetekben, amikor az érintett szakmai tevékenység természete vagy azon körülmények természete miatt, amelyek között ezen tevékenységet végzik, az ilyen jellemzők valódi és döntő szakmai követelményt elégitenek ki, feltéve, hogy annak célkitűzése jogos és a követelmény arányos.”⁷⁰

Ez a mentség lehetővé teszi a munkáltatók számára, hogy a védett tulajdonság alapján megkülönböztetést alkalmazzanak az egyénnel szemben, amennyiben ez a tulajdonság közvetlenül kapcsolódik az adott pozícióban előírt feladatok ellátására való alkalmassághoz vagy képességhez.

Vannak olyan hagyományos foglalkozások, amelyek beletartoznak a valódi szakmai követelményhez kapcsolódó eltérési lehetőségbe: a *Bizottság kontra Németország* ügyben az EB – a Bizottság által a nemek szerinti megkülönböztetés kapcsán az eltérési lehetőség hatóköréről végzett felmérésre támaszkodva – megnevezett bizonyos foglalkozásokat, amelyekben ez a mentség valószínűleg alkalmazható.⁷¹ Külön figyelmet fordítottak a művészeti foglalkozásokra, amelyek az egyének részéről eredendően meglévő tulajdonságokat tehetnek szükségessé; ilyen például, hogy egy énekesnő izléseesen illeszkedjen az előadás stílusához, hogy egy bizonyos szerepet fiatal színész játsszon el, hogy egy táncosnak jó fizikuma legyen, vagy hogy a divatszakmában bizonyos típusokba tartozó férfiak vagy nők dolgozzanak modellként. Ez azonban nem arra irányult, hogy teljes körű listát állítsanak össze. A további példák közé tartozhat egy etnikai szempontból kínai származású

69 Lásd például EB, *Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary*, 222/84. sz. ügy, EBHT 1986., 1651. o., 1986. május 15., 36. bekezdés.

70 A nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 14. cikkének (2) bekezdése; a faji egyenlőségről szóló irányelv 4. cikke; a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 4. cikkének (1) bekezdése.

71 EB, *Bizottság kontra Németország*, 248/83. sz. ügy, EBHT 1985., 1459. o., 1985. május 21.

személy alkalmazása a kínai étteremben, az autentikus hatás kedvéért, vagy nők alkalmazása a kizárólag nőknek fenntartott edzőteremben.

Példa: a *Bizottság kontra Franciaország* ügyben az EB azt állapította meg, hogy bizonyos körülmények között nem jogellenes, ha az álláshelyeket elsősorban férfi jelöltek számára tartják fenn a férfiak által lakott börtönökben, illetve női jelöltek számára a női börtönökben.⁷² Ez a kivétel azonban csak az olyan pozíciók vonatkozásában alkalmazható, amelyek olyan tevékenységekkel járnak, ahol releváns kérdés az adott nemhez tartozás. Ebben az esetben a francia hatóságok az álláshelyek egy bizonyos százalékát a férfi jelöltek részére kívánták fenntartani, mivel szükség lehetett az erő alkalmazására a potenciális bajkeverők visszariasztásához, illetve más, csak férfiak által végezhető feladatok is voltak. Bár az EB elvben elfogadta az érveket, a francia hatóságok nem tettek eleget az átláthatóság követelményének azokat a konkrét tevékenységeket illetően, amelyeket csak a férfi jelöltek végezhetnek; a nemek alkalmasságára vonatkozó általánosítások nem elegendők.

Példa: a *Johnston*-ügyben egy Észak-Írországból dolgozó rendőrnő miatt tett panaszt, hogy szerződését nem újították meg. A rendőrfőnök ezt azzal indokolta, hogy a női tiszteket nem képezték ki a lőfegyverek kezelésére, és ez azért történt, mert „súlyos belső zavargások esetén a rendőrnők fegyverviselése tovább növeli annak kockázatát, hogy merényletnek esnek áldozatul, ami ellentétes lenne a közbiztonság követelményeivel”. Az EB azt állapította meg, hogy bár a biztonsági fenyegetést figyelembe kell venni, a veszély a férfiakat és a nőket egyaránt fenyegeti, és a nők nincsenek nagyobb kockázatnak kitéve. Amennyiben az indoklás nem a kifejezetten nőkre jellemző biológiai tényezőkre, például terhesség idején a gyermek biztonságára vonatkozik, a megkülönböztető bánásmódot nem lehet azzal indokolni, hogy a közvélemény megköveteli a nők védelmét.

Példa: a *Mahlberg*-ügyben a panaszost, aki állapotos volt, nem vették fel egy határozatlan időre szóló nővéri állásra, amelynek keretében a munka egy jelentős részét a műtőben kellett volna végezni.⁷³ Az elutasítást azzal indokolták, hogy a műtőben lévő káros anyagoknak való kitettség árthat a születendő gyermeknek. Az EB azt állapította meg, hogy mivel állandó állásról volt szó,

72 EB, *Bizottság kontra Franciaország*, 318/86. sz. ügy, EBHT 1988., 3559. o., 1988. június 30.

73 EB, *Mahlburg kontra Land Mecklenburg-Vorpommern*, C-207/98. sz. ügy, EBHT 2000., I-549. o., 2000. február 3.

aránytalan volt a panaszos elutasítása, hiszen az csak ideiglenes állapot, hogy nem dolgozhat a műtőben. Miközben a várandós nők munkakörülményeire vonatkozó korlátozások elfogadhatók, ezeket szigorúan azokra a feladatokra kell korlátozni, amelyek ártalmasak lehetnek, és nem vonhatják maguk után a munkavégzés általános tilalmát.

A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 18. preambulumbekzdésében konkrét megfogalmazásban szerepel a valódi szakmai követelmény mentsége a közszolgálat bizonyos, biztonsági jellegű területeivel kapcsolatban. Ez önmagában nem jelent különálló mentséget, inkább úgy kell tekinteni, hogy egy sajátos kontextusban egyértelműen megfogalmazza a valódi szakmai követelmény mentségének egyik következményét:

„Ez az irányelv nem kívánja meg különösen a fegyveres erőktől, a rendőrségtől, a büntetés-végrehajtási vagy vészhelyzet-elhárító szolgálatoktól, hogy olyan személyeket vegyenek föl vagy foglalkoztassanak, akiknek nincsenek meg a szükséges képességeik, hogy a tőlük elvárt feladatokat elvégezzék e szolgálatok jogszabályban meghatározott működőképességének megőrzése céljából.”⁷⁴

Ez jellemzően olyan helyzetekre vonatkozhat, amikor bizonyos, erős fizikai igénybevétellel járó állások esetében elutasítják azokat a jelentkezőket, akik betöltöttek egy meghatározott életkort, illetve fogyatékossgal rendelkeznek. E tekintetben az irányelv 3. cikkének (4) bekezdése megengedi a tagállamoknak, hogy az irányelv rendelkezéseit kifejezetten ne alkalmazzák a fegyveres erőkre. Bár ez a rendelkezés a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelvben nem jelenik meg, fel lehet becslni, hogyan működne, ha megvizsgálunk két, nem alapuló megkülönböztetéssel és a fegyveres erőkkel kapcsolatos esetet. Ezeket az eseteket az egyenlő bánásmódról szóló irányelv 2. cikkének (2) bekezdése alapján mérlegelték, amely tartalmazta a – most a nemek közötti egyenlő bánásmódról szóló (átdolgozott) irányelv 14. cikkének (2) bekezdésében található – „valódi szakmai követelmény” mentséget.

Példa: a *Sirdar*-ügyben a panaszos szakácsként egy kommandós egység kötelékében szolgált. A nőnemű panaszost a katonai kiadások csökkentésekor elbocsátották, ekkor vezették be ugyanis az „interoperabilitás” elvét

⁷⁴ A foglalkoztatási egyenlőségről szóló 2000/78/EK irányelv, HL L 303., 2000. december 2., 16. o.

a kommandós egységeknél.⁷⁵ Az „interoperabilitás” a létszámhiány miatt előírta, hogy az egység minden tagja képes legyen harci feladatot ellátni. Az EB elismerte, hogy a bevetések hatékonyságának garantálása érdekében indokolt a csak férfiakból álló kommandós egységek fenntartása, és hogy az interoperabilitás elve ezáltal kizárja a nőket. Ezt az indokolta, hogy a kommandós egységek olyan kicsi, speciális haderőt jelentenek, amelyet általában minden támadásnál az első hullámban vetnek be. Az EB megállapította, hogy a harci hatékonyság céljának megvalósításához szükség van a szabályra.

Példa: a *Kreil*-ügyben a panaszos egy villamosmérnöki állásra jelentkezett a fegyveres erőknél.⁷⁶ Jelentkezését azonban elutasították, mivel a nők semmilyen fegyverhasználattal járó katonai beosztást nem kaphattak, és csak a hadsereg orvosi és zenei szolgálataiban vehettek részt. Az EB megállapította, hogy ez a kirekesztés túl általános, hiszen szinte az összes katonai tisztségre vonatkozott, mivel ezekben a beosztásokban fennállt a lehetősége annak, hogy a nőknek valamikor fegyvert kell használniuk. Az indoklásnak mindenképpen szorosabban kellett volna kapcsolódnia az egyes beosztásokban jellemzően ellátott feladatokhoz. A kormányzati indoklás hitelességét szintén kétségbe vonták, mivel a nők előtt nyitva álló beosztásokban szintén kötelező volt az alapvető fegyverhasználati kiképzés, önvédelem, illetve mások védelme céljából. Az intézkedés ezért nem állt arányban a céljának elérésével. Ráadásul a nők és a férfiak között nem is kellene különbséget tenni az alapján, hogy a nők nagyobb védelemre szorulnak, kivéve, ha ez kifejezetten a nők körülményeire jellemző tényezőkhöz kapcsolódik, mint például a várandósság alatt szükséges védelem.

A nem alapján történő megkülönböztetés hatékonyságra vagy eredményességre hivatkozó indoklása a biztonsági vagy vészhelyzeti szolgálatoknál idővel egyre nehezebbnek bizonyulhat, mivel a nemi szerepek és társadalmi attitűdök folyamatosan változnak, a tagállamok pedig kötelesek ennek fényében rendszeres időközönként felülvizsgálni a korlátozó intézkedéseket.⁷⁷

75 EB, *Sirdar kontra The Army Board és Secretary of State for Defence*, C-273/97. sz. ügy, EBHT 1999., I-7403. o., 1999. október 26.

76 EB, *Kreil kontra Bundesrepublik Deutschland*, C-285/98. sz. ügy, EBHT 2000., I-69, 2000. január 11.

77 A nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 31. cikkének (3) bekezdése.

2.6.4.2. Vallási intézmények

A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv kifejezetten megengedi a „valláson” vagy „meggyőződésen” alapuló szervezeteknek, hogy az alkalmazottakkal szemben bizonyos feltételeket támasszanak. Az irányelv 4. cikkének (2) bekezdése kimondja, hogy nem érinti az „egyházaknak és egyéb, valláson vagy meggyőződésen alapuló szellemiségű köz- vagy magánszervezeteknek azt a jogát, hogy elvárják az értük dolgozó személyektől, hogy a szervezet szellemiségéhez hűen tevékenykedjenek”. Rajtuk kívül a vallási szervezetekhez kapcsolódó munkáltatók is beletartozhatnak a „valódi szakmai követelmény” mentségének a hatókörébe, ami lehetővé teszi a szóban forgó szervezet vallási nézetein alapuló megkülönböztető bánásmódot.

A 4. cikk (1) és (2) bekezdése tehát az egyházak és hasonló szervezetek számára megengedi, hogy például elutasítsák a nők alkalmazását papi, lelkeszi vagy lelkipásztori minőségben, amennyiben ez ellentétes az adott vallás szellemiségével. Bár az EB-nek eddig még nem volt alkalma ítélni ennek a rendelkezésnek az értelmezéséről, nemzeti szinten már alkalmazták. Az alábbiakban két olyan eset szerepel, amikor a szexuális irányultság alapján történő megkülönböztető bánásmód indoklására ezt a mentséget idézték.

Példa: a finn bíróságok előtt lévő ügyben a finnországi evangélikus egyház elutasította egy azonos nemű kapcsolatban élő személy kápláni (segédlelkési) kinevezését.⁷⁸ A vaasai közigazgatási bíróság érvénytelenítette a döntést azon az alapon, hogy a heteroszexualitás nem tekinthető a beosztáshoz tartozó valódi szakmai követelménynek. Figyelembe vették azt a tény is, hogy az egyház lelkészek és káplánok kinevezésére vonatkozó belső szabályai nem tesznek említést a szexuális irányultságról.

Példa: az *Amicus*-ügyben az egyesült királysági bíróságokat felkérték, hogy döntsenek a valódi szakmai követelmény mentségét a vallási munkáltatókra vonatkozóan átültető nemzeti rendelkezéseknek a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvvel történő összeegyeztethetőségéről.⁷⁹ Hangsúlyozták, hogy az egyenlő bánásmód elve alóli kivételeket minden esetben szűken

78 Vaasai Közigazgatási Bíróság (Finnország) - 04/0253/3. Az angol nyelvű összefoglaló elérhető a FRA InfoPortálon, 187-1. ügy.

79 Egyesült Királyság legfelsőbb Bírósága, *Amicus MSF Section, R (on the application of) kontra Secretary of State for Trade and Industry* [2004] EWHC 860 (Admin), 2004. április 26. Az angol nyelvű összefoglaló elérhető a FRA InfoPortálon, 273-1. ügy.

kell értelmezni. A nemzeti rendelkezések megfogalmazása olyan esetekben engedte meg a megkülönböztető bánásmódot, amikor a foglalkoztatás „egy szervezett vallás céljára történik”, hangsúlyozták továbbá, hogy ez sokkal szigorúbb korlátozást jelent, mint a „vallási szervezet céljára” megfogalmazás. A bíróság ezért egyetértett a kormány azon felvetéseivel, hogy ez a kivétel csak nagyon korlátozott számban lenne érvényes a vallás terjesztésével vagy képviselésével kapcsolatos pozíciókra, amilyen például a lelkipásztoroké. A vallási szervezetek – például egyházi iskolák vagy egyházi ápolási intézmények – számára nem tenné lehetővé, hogy azzal érveljenek, hogy egy tanári pozíció (amely az oktatás céljára szolgál) vagy egy nővéri állás (amelynek célja az egészségügyi ellátás) része lenne a „szervezett egyház céljának”.

2.6.4.3. Az életkoron alapuló kivételek

A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 6. cikke két külön indoklásról rendelkezik az életkoron alapuló eltérő bánásmód igazolására.

A 6. cikk (1) bekezdése engedélyezi a „foglalkoztatáspolitikát, a munkaerő-piaci és szakképzési célkitűzéseket” szolgáló életkori megkülönböztetést, amennyiben ez megfelel az arányosság előírásának. Ugyanitt néhány példa is szerepel arra, amikor a megkülönböztető bánásmód indokolt lehet: a 6. cikk (1) bekezdésének b) pontja megengedi „a foglalkoztatáshoz vagy bizonyos foglalkoztatáshoz kapcsolódó előnyökhöz való hozzájárulás minimumkorhatárhoz, szakmai tapasztalathoz vagy szolgálatban eltöltött időhöz kötését”. A felsorolás azonban nem törekszik a teljességre, így eseti alapon bővíthető.

A 6. cikk (2) bekezdése a foglalkoztatási szociális biztonsági rendszerekhez való hozzáférés és az ellátásra való jogosultság tekintetében engedélyezi az életkoron alapuló megkülönböztetést, anélkül hogy az arányosság elvének meg kellene felelni.

Példa: a *Palacios*-ügyben az EB-nek első alkalommal nyílt lehetősége arra, hogy a 6. cikk hatókörét mérlegelje, amikor felkérték, hogy értékelje annak alkalmazását a kötelező nyugdíjkorhatárok vonatkozásában.⁸⁰ Miután megállapította, hogy a kötelező nyugdíjkorhatár valóban a 6. cikk alá tartozik, az EB

⁸⁰ EB, *Palacios de la Villa kontra Cortefiel Servicios SA*, C-411/05. sz. ügy, EBHT 2007., I-8531. o., 2007. október 16.

a továbbiakban azt vizsgálta, hogy lehet-e ezt objektíven igazolni. Az EB a következő kérdéseket találta fontosnak:

- először is, hogy az eredeti intézkedés kifejezett célja az volt, hogy munkaerő-piaci lehetőségeket teremtsen egy olyan gazdasági közegben, amelyet a nagyarányú munkanélküliség jellemezett;
- másodsor, bebizonyosodott, hogy az átmeneti intézkedést a szakszervezetek és munkáltatói szervezetek ösztönzésére fogadták el, hogy elősegítsék a generációk közötti jobb munkamegosztást;
- harmadszor, a 14/2005-ös törvényt a szakszervezetek és a munkáltatói szervezetek együttműködésével ismét hatályba léptették, ezúttal azzal a kifejezett követelménnyel, hogy az intézkedés „olyan célkitűzésekhez kapcsolódjon, amelyek összhangban vannak a foglalkoztatáspolitikával, és szerepelnek a kollektív szerződésben”;
- negyedszer, a kollektív szerződésben a kötelező nyugdíjazásról szóló záradéknál feltüntették, hogy a „foglalkoztatás ösztönzése érdekében”.

Mindezen tényezők figyelembevételével az EB arra a megállapításra jutott, hogy „az adott körülmények között az [...] átmeneti rendelkezés a nemzeti munkaerőpiac szabályozására, különösen a munkanélküliség ellenőrzésére irányult”. Az EB ennek alapján úgy határozott, hogy a kollektív szerződés jogszerű célt szolgál. Miután elismerte a cél jogszerűségét, az EB-nek a továbbiakban azt kellett mérlegelnie, hogy az intézkedés „megfelelő és szükséges” volt-e a cél eléréséhez. Az EB ismételten kijelentette, hogy a tagállamok tág mérlegelési jogkörrel rendelkeznek a szociális és foglalkoztatáspolitikai területén, és ez azzal jár, hogy „az egyedi rendelkezések a tagállamok helyzetének megfelelően változhatnak”. Úgy tűnt, hogy meghatározó szerepe annak a követelménynek van, hogy az érintett munkavállalók nyugdíjhoz jussanak, „amelynek szintje nem lehet irreális”. Ugyanennyire fontos volt az is, hogy a szóban forgó rendelkezéseket a szakszervezetek és a munkáltatói szervezetek közötti kollektív szerződésben határozták meg, ami bizonyos mértékű rugalmasságot hozott ebbe a folyamatba, ezáltal lehetővé tette, hogy a nyugdíjazásról szóló döntéskor figyelembe vegyék az érintett munkaerőpiacot és az állás sajátos követelményeit. Az EB ennek alapján úgy találta, hogy a Palacios urat érintő átmeneti intézkedés és a kollektív szerződés objektíven igazolt volt, és így összeegyeztethető az uniós joggal. Az EB arra a megközelítésre hívta fel a figyelmet, hogy a 6. cikket ugyanúgy mérlegelik, mint az objektív igazolást a megkülönböztetésmentesség védelmének más alapjai esetében, amint a fentiekben már tárgyaltuk.

Példa: az egyesült királysági *MacCulloch*-ügyben a bíróságot felkérték, hogy mérlegelje a végkielégítési rendszerek helyzetét, amelyek keretében a végkielégítés összege az életkorral és a szolgálati idő hosszával párhuzamosan nőtt.⁸¹ Ez értelemszerűen oda vezetett, hogy az idősebb, hosszabb szolgálati idővel rendelkező alkalmazottak sokkal magasabb végkielégítésre voltak jogosultak, mint a személyzet fiatalabb, újabb tagjai. Az egyesült királysági fellebbviteli bíróság elismerte, hogy ez elvben objektíven igazolható lehet: ezzel jutalmazták az idősebb munkavállalók hűségét, az idősebb alkalmazottaknak adott magasabb összeggel figyelembe veszik a kiszolgáltatottabb munkaerő-piaci helyzetüket, egyúttal a távozásra bátorítják vele az idősebbeket, hogy helyet adjanak a pályakezdő munkavállalóknak. A bíróság ugyanakkor útmutatással is szolgált arról, hogy az objektív igazolás kérdéséhez hogyan kellene hozzáállni, azzal a figyelmeztetéssel, hogy az arányosság kérdése széles körű mérlegelést kíván, mielőtt az objektív indoklásról következtetéseket lehetne levonni.

Példa: a *Hütter*-ügyben az EB-t felkérték, hogy mérlegeljen egy osztrák törvényre vonatkozó hivatkozást, amely előírta, hogy a 18 éves kor betöltése előtt szerzett munkatapasztalatot nem lehet figyelembe venni a fizetés meghatározásakor. Hütter és munkatársa mindketten gyakornokok voltak a TUG-nál [Technische Universität Graz] ahol a gyakornoki idejük leteltével mindkettőjüknek három hónapos szerződést ajánlottak. A szóban forgó jogszabály alapján Hütter úrnak, aki éppen elmúlt 18 éves, a munkabérét az ott szerzett 6,5 hónapos munkatapasztalata alapján számították ki, míg nála 22 hónappal idősebb kollégájának a bérét a megszerzett 28,5 hónapos munkatapasztalatnak megfelelően határozták meg. Ennek következtében különböző lett a havi fizetésük, noha mindketten hasonló szintű tapasztalatra tettek szert.

Hütter úr kérelmet indított, azt állítva, hogy ez a szabály azoknak kedvez, akik 18 éves koruk után szereznek munkatapasztalatot. Az EB elfogadta, hogy a jogszabály elsődleges céljait jogszerűnek lehet tekinteni: (1) hogy a szakképesítéssel rendelkező személyekhez képest ne kerüljenek hátrányba azok, akik általános középfokú oktatásban vettek részt; és (2) hogy a gyakornoki programok ne legyenek költségesebbek, és ezáltal segítsék az ilyen típusú képzést folytató fiatalok munkaerő-piaci integrációját. Bár az EB elismerte, hogy a tagállamnak tág mérlegelési jogköre van annak meghatározásában, hogy a jogszerű célok megfelelőek és szükségesek-e, azt állapította meg, hogy az objektív igazolást

81 Egyesült Királysági Munkaügyi Fellebbviteli Bíróság, *MacCulloch kontra Imperial Chemical Industries plc* [2008] IRLR 846, 2008. július 22.

nem dolgozták ki megfelelően, mivel a szabály aránytalanul érintette a fiatalabb munkavállalókat, különösen olyan esetben, amikor a munkatapasztalat egyforma volt, viszont a jelentkező kora kihatott a javadalmazás nagyságára, ahogyan ebben az esetben is.

Meg kell jegyezni, hogy ez az álláspont összhangban van az EJOB-ével, amely az EJE-vel összefüggésben az eltérő nyugdíjjogosult életkorok kérdését vizsgálta a 4.2. fejezetben tárgyalt *Stec* és *társai* ügyben. Ebben az értelemben az életkorral kapcsolatos kivételek összhangban vannak a bíróságok foglalkoztatás- és szociálpolitikai indoklásokhoz való hozzáállásával.

Főbb pontok

- Az EJE alapján a közvetlen megkülönböztetésre általános mentesség vonatkozik. Az uniós jog szerint a közvetlen megkülönböztetésre egyedi mentések vonatkozhatnak, amelyek igazodnak a foglalkoztatás kontextusához.
- A közvetett megkülönböztetésre az EU és az EJE joga szerint az objektív igazolás általános mentése érvényes.
- A megkülönböztető bánásmód igazolható, amennyiben jogszerű célt szolgál, és az említett cél elérésének eszközei megfelelőek és szükségesek.
- A közvetett megkülönböztetésnek az EU megkülönböztetésmentességről szóló jogában szereplő általános mentésén kívül vannak speciálisabb mentések is: (i) valódi szakmai követelmények; (ii) vallási intézményekkel kapcsolatos kivételek; és (iii) kifejezetten az életkori megkülönböztetésre jellemző kivételek.
- Az életkoron alapuló megkülönböztetés az egyetlen olyan eset az EU által védett tulajdonságok közül, ahol a közvetlen megkülönböztetés objektíven igazolható lehet.

Ajánlott szakirodalom

Bamforth, Malik és O'Conneide, *Discrimination Law: Theory and Context* [A megkülönböztetésről szóló jog: Elmélet és kontextus] (London, Sweet and Maxwell, 2008), 4., 5., 6. és 8. fejezet.

Barnard, *EC Employment Law* [Közösségi foglalkoztatási jog] (Oxford, Oxford University Press, 2006), 6., 7., 8., 9. és 10. fejezet.

Bercusson, *European Labour Law* [Európai munkajog] (Cambridge, Cambridge University Press, 2009), 10., 11. és 22. fejezet.

Dubout, „L’interdiction des discriminations indirectes par la Cour européenne des droits de l’homme: rénovation ou révolution? Epilogue dans l’affaire D.H. et autres c. République tchèque, Cour européenne des droits de l’homme (Grande Chambre), 13 novembre 2007”, 75 *Revue trimestrielle des droits de l’homme* (2008).

Ellis, *EU Anti-Discrimination Law* [Az EU antidiszkriminációs joga] (Oxford, Oxford University Press, 2005), 6. fejezet.

ERRC/Interights/MPG, *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* [A faji megkülönböztetés stratégiai jogvitája Európában: az elvektől a gyakorlatig] (Nottingham, Russell Press, 2004), 5. melléklet.

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *The Limits and Potential of the Concept of Indirect Discrimination* [A közvetett megkülönböztetés fogalmának határai és lehetőségei] (Luxemburg, Kiadóhivatal, 2008).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *Beyond Formal Equality: Positive Action under Directives 2000/43/EC and 2000/78/EC* [Túl a formális egyenlőségen: Pozitív intézkedés a 2000/43/EK és a 2000/78/EK irányelv szerint] (Luxemburg, Kiadóhivatal, 2007).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *Age Discrimination and European Law* [Az életkoron alapuló megkülönböztetés és az európai jog] (Luxemburg, Kiadóhivatal, 2005).

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *Religion and Belief in Employment* [A vallás és a meggyőződés a foglalkoztatásban] (Luxemburg, Kiadóhivatal, 2006).

Fredman, *Discrimination Law* [Diszkriminációs jog] (Oxford, Oxford University Press, 2002), 4. fejezet.

Heyden és von Ungern-Sternberg, „Ein Diskriminierungsverbot ist kein Fördergebot – Wider die neue Rechtsprechung des EGMR zu Art. 14 EMRK”, *Europäische Grundrechte-Zeitschrift* (2009).

Interights, *Non-Discrimination in International Law* [Megkülönböztetésmentesség a nemzetközi jogban] (London, Interights, 2005), 3. és 4. fejezet.

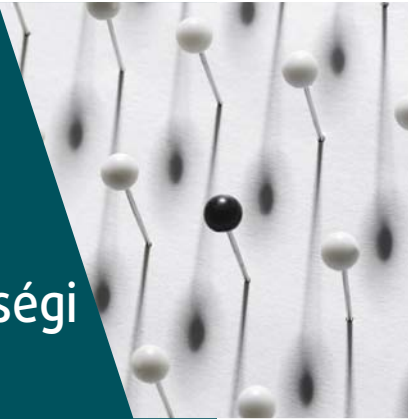
Marguénaud, „L'affaire Burden ou l'humiliation de la fratrie: Cour européenne des droits de l'homme (Gde Ch.), Burden et Burden c. Royaume Uni, 29 avril 2008”, 78 *Revue trimestrielle des droits de l'homme* (2009).

Mowbray, *The Development of Positive Obligations under the European Convention on Human Rights by the European Court of Human Rights* [Az emberi jogokról szóló európai egyezmény szerinti pozitív kötelezettségek kidolgozása az Emberi Jogok Európai Bírósága részéről] (Oxford, Hart Publishing, 2004), 7. fejezet.

Schiek, Waddington és Bell (szerk.), *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* [Ügyek, anyagok és szövegek a nemzeti, nemzetek feletti és nemzetközi megkülönböztetésmentességi jog témaköréből] (Oxford, Hart Publishing, 2007), 2., 3. és 7. fejezet.

3

Az európai megkülönböztetésmentességi jog hatálya

3.1. Bevezetés

Bár az európai megkülönböztetésmentességi jog tiltja a közvetlen és közvetett megkülönböztetést, ez a tilalom csak meghatározott kontextusokra érvényes. A megkülönböztetésmentességi jogot az EU-ban azért vezették be, hogy megkönnyítsék a belső piac működését, és ezért hagyományosan a foglalkoztatás területére korlátozódott. A faji egyenlőségről szóló irányelv 2000. évi bevezetésével ezt a területet az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre, illetve az állami jóléti rendszerhez való hozzáférésre is kiterjesztették, abból a megfontolásból, hogy a munkahelyi egyenlőség garantálásához más területeken is biztosítani kell az egyenlőséget, amelyek kihathatnak a foglalkoztatásra. Ekkor vezették be az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelvet, hogy a nemen alapuló egyenlőség hatókörét az árukra és szolgáltatásokra is kiterjesszék. A foglalkoztatási egyenlőségről szóló 2000-es irányelv azonban, amely tiltja a szexuális irányultságon, fogyatékonyságon, életkoron és valláson vagy meggyőződésen alapuló megkülönböztetést, csak a foglalkoztatással összefüggésben érvényes. Mint az 1.1.2. fejezetben tárgyaltuk, a jogalkotásban most mérlegelik annak lehetőségét, hogy a felsorolt okok alapján biztosított védelem az áruk és szolgáltatások, illetve a jóléti rendszerhez való hozzáférés területére is kiterjedjen.

Az EJEE 14. cikke ezzel szemben az EJEE által garantált anyagi jogok élvezetére vonatkozóan biztosítja az egyenlőséget. Ezen túlmenően az EJEE 12. jegyzőkönyve, amely 2005. lépett hatályba, tovább bővíti a megkülönböztetés tilalmának hatókörét, és minden, nemzeti szinten garantált jogra kiterjeszti, még akkor is, ha ezek nem tartoznak bele az EJEE szerinti jogok hatókörébe. A jegyzőkönyvhöz azonban

az Európai Tanács 47 tagja közül csak 17 csatlakozott, köztük hat EU-tagállam. Ez azt jelenti, hogy az EU tagállamai körében eltérő szintű kötelezettségek léteznek az európai megkülönböztetésmentességi jogban.

Ez a fejezet az európai megkülönböztetésmentességi jog alkalmazási körét járja körül. Először általánosságban ismerteti az EJEE 14. cikkének és 12. jegyzőkönyvének hatályát, valamint az alkalmazási kör meghatározására az EJEB által elfogadott módszert. Ezután megvizsgálja a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek alá tartozó különálló lényeges területeket, jelezve, ahol ezek egybeesnek a 14. cikkben is szereplő területekkel. Végezetül áttekinti azokat a területeket, ahol az EJEE túlmutat az uniós jogban foglalt egyedi kereteken, amilyen például a bűnüldözés és a „személyes szféra”.

3.2. Ki részesül védelemben az európai megkülönböztetésmentességi jog alapján?

Az uniós jog és az EJEE szerinti védelem kedvezményezettjeinek kérdésével kapcsolatban szükség van egy előzetes megjegyzésre. Az EJEE garantálja a védelmet mindazoknak, akik egy tagállam joghatósága alá tartoznak, függetlenül attól, hogy az adott állam állampolgárai-e vagy sem, sőt, a nemzeti területeken túllépve az állam tényleges ellenőrzése alá tartozó területekre is vonatkozik (például a megszállt területekre).⁸² Az uniós jog szerinti védelem hatóköre ezzel szemben behatároltabb. Az állampolgárság alapján történő megkülönböztetés tilalma az uniós jogban a személyek szabad mozgásával összefüggésben érvényesül, és csak az EU-tagállamok állampolgáira vonatkozik. A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek emellett a harmadik országok állampolgárait különféle esetekben ki is zárják az irányelvek alkalmazásából. Harmadik ország állampolgára az a személy, aki az EU-ban tagsággal nem rendelkező állam állampolgára.

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek alkalmazási körükből kifejezetten kizárják az állampolgárság alapján történő megkülönböztetést, amelyet a szabad mozgásról szóló irányelv szabályoz.⁸³ Ez utóbbi szerint csak az EU-tagállamok állampolgárainak van joga a többi uniós tagállamba való beutazáshoz és ott-tartózkodáshoz.

⁸² EJEB, *Loizidou kontra Törökország* (15318/89), 1996. december 18.

⁸³ Az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról szóló 2004/38/EK irányelv, HL L 158., 2004. április 30., 77. o.

ködáshoz. Egy másik tagállamban való ötéves jogszerű tartózkodást követően az uniós állampolgárokat megilleti a huzamos tartózkodás joga, amely a „munkavállalók” kategóriájába tartozó személyekkel megegyező jogokat biztosít számukra. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek más tagállamok állampolgárainak nem nyújtanak védelmet. Ha tehát egy meleg német férfit görögországi munkahelyéről szexuális irányultsága miatt elbocsátanak, támaszkodhat a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvre. Ez pusztán annyit jelent, hogy amikor valaki az állampolgárság alapján történt megkülönböztetés miatt kíván panaszt tenni, az áldozatnak vagy meg kell próbálnia azzal, hogy a faji vagy etnikai származást ismerteti el okként, vagy a szabad mozgásról szóló irányelvre kell támaszkodnia.

A faji egyenlőségről szóló irányelv és a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv egyaránt kimondja, hogy a beutazás és a tartózkodás feltételeit illetően nem teremtnek semmilyen jogot az egyenlő bánásmódra a harmadik országok állampolgárai számára. A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv emellett azt is kimondja, hogy a harmadik országok állampolgárait nem jogosítja fel az egyenlő bánásmódra a foglalkoztatáshoz való hozzáférés és a munkavégzés tekintetében. A faji egyenlőségről szóló irányelv kimondja, hogy nem foglal magában „semmilyen bánásmódot, amely a harmadik országok állampolgárainak [...] a jogállásából fakad”. Ez azonban láthatólag nem engedi meg a tagállamoknak, hogy teljesen kizárják a harmadik országok állampolgárainak védelmét, mivel a preambulum kimondja, hogy az irányelv védi a harmadik országok állampolgárait, kivéve a foglalkoztatáshoz való hozzáférés terén. A nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv, valamint az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv nem zárja ki a harmadik országok állampolgárainak védelmét.

A harmadik országok állampolgárai azonban jogosulttá válnak az egyenlő bánásmódra, nagyjából a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben foglaltakkal megegyező területeken, amennyiben „huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkezőnek” minősülnek a harmadik országok állampolgáraitól szóló irányelv alapján (amely más feltételek mellett ötéves jogszerű tartózkodást ír elő).⁸⁴ Emellett a családegyesítésről szóló irányelv bizonyos feltételek mellett engedélyezi a tagállamok területén jogszerűen tartózkodó harmadik országbeli állampolgároknak, hogy családtagjaik csatlakozzanak hozzájuk.⁸⁵

84 A harmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról szóló 2003/109/EK irányelv, HL L 16., 2004. január 23., 44. o.

85 A családegyesítési jogról szóló 2003/86/EK irányelv, HL L 251., 2003. október 3., 12. o.

Természetesen ezek az uniós jog szerinti szabályok nem gátolják meg a tagállamokat abban, hogy saját nemzeti joguk keretében kedvezőbb feltételeket vezessenek be. Ráadásul az EJEE esetjoga – amint a 4.7. fejezetben tárgyaljuk – azt mutatja, hogy bár egy állam tekintheti úgy, hogy az állampolgárok és az állampolgársággal nem rendelkezők nincsenek hasonló helyzetben (és bizonyos körülmények között megengedhetőnek tekintheti az eltérő bánásmódot velük szemben), az EJEE-ben foglalt jogokat elvben a joghatósága alá tartozó személyek mindegyikének egyformán garantálnia kell. Ebből a szempontból az EJEE olyan kötelezettségeket ró a tagállamokra a harmadik országok állampolgárai tekintetében, amelyek néhány területen túlmutatnak az uniós jog követelményein.

3.3. Az európai egyezmény hatálya: a 14. cikk és a 12. jegyzőkönyv

3.3.1. A megkülönböztetés tilalmának jellege az egyezményben

A 14. cikk garantálja az egyenlőséget az EJEE-ben meghatározott „jogok és szabadságok élvezeté[ben]”. Az EJEB-nek ezért csak akkor van illetékessége a megkülönböztetés miatti panaszok vizsgálatára, ha azok az EJEE által védett jogok valamelyikének hatókörébe esnek.

Amikor az EJEB a 14. cikk egy állítólagos megsértését mérlegeli, azt mindig egy anyagi joggal együtt teszi. A kérelmezők gyakran valamely anyagi jog megsértését feltételezik, és emellett egy anyagi jog megsértését a 14. cikkel összefüggésben. Azt állítják tehát, hogy a jogaikba való beavatkozás – amellett hogy nem tartotta be az anyagi jogban megkövetelt normákat – még megkülönböztető is volt, amennyiben a hasonló helyzetben lévők nem kerültek hasonló hátrányba. Mint a 4. fejezetben olvasható, amikor az EJEB az anyagi jog megsértésével szembesül, gyakran nem tér rá a megkülönböztetésről szóló panasz mérlegelésére, ha úgy találja, hogy ez lényegében ugyanannak a panasznak a vizsgálatát jelenti.

Ebben a részben először röviden áttekintjük az EJEE által garantált jogokat, majd megvizsgáljuk, hogy az EJEB hogyan értelmezte az EJEE hatályát a 14. cikk alkalmazásának céljából.

3.3.1.1. Az egyezményben foglalt jogok

Mivel a 14. cikk teljes mértékben az EJEE-ben garantált anyagi jogok valamelyikén alapuló megkülönböztetéstől függ, számba kell vennünk az EJEE-ben foglalt jogokat. Az EJEE-ben felsorolt jogok túlnyomórészt a „polgári és politikai” jogok közé tartoznak, de az egyezmény bizonyos „gazdasági és szociális” jogokat is védelmez.

Az EJEE-ben szereplő anyagi jogok kivételesen széles kört fednek le, idetartozik például az élethez való jog, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog, valamint a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság.

Minden olyan esetben, amikor egy megkülönböztetéssel kapcsolatos kérdés az EJEE szerinti jogok alá tartozó területek valamelyikére vonatkozik, az EJE a 14. cikk megsértését feltételezve vizsgálja meg a panaszokat.

Ez rendkívül fontos különbség az EU joga és az EJEE között, mivel az EJEE ezáltal olyan kérdésekben is védelmet nyújt a megkülönböztetéssel szemben, amelyeket az uniós megkülönböztetésmentességi jog nem szabályoz. Bár az EU Alapjogi Chartája arra kötelezi az EU-t, hogy az általa hozott intézkedésekkel (köztük a megkülönböztetés tilalmával) ne avatkozzon be az emberi jogokba, a Charta csak olyankor érvényes a tagállamokra, amikor az uniós jogot alkalmazzák. A Charta azért csak ebben a behatárolt esetben vonatkozik rájuk, mert maga az EU a tagállamokban valójában nem rendelkezik az uniós jog végrehajtásához szükséges adminisztratív gépezettel – az EU jogát ehelyett a tagállamok közigazgatásai léptetik hatályba. Ezért azokon a területeken, ahol a tagállamok nem ruházták fel hatáskörrel az EU-t, a Charta nem érvényes.

Amióta bevezették a megkülönböztetésmentességről szóló irányelveket és a védelem körét kiterjesztették az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre és a jóléti rendszerre, az EJEE és az irányelvek által kínált védelem hatóköre között kisebb lett a különbség. Mindazonáltal vannak olyan területek, ahol az EJEE az uniós jogot meghaladó mértékben nyújt védelmet. Az alábbiakban ezeket vizsgáljuk meg.

3.3.1.2. Az egyezmény szerinti jogok hatálya

A 14. cikk alkalmazásakor az EJEB tágan értelmezi az EJEE-ben szereplő jogok hatályát:

- először is, az EJEB egyértelműen jelezte, hogy a 14. cikk szerinti kérelmeket egy anyagi joggal összefüggésben is vizsgálhatja, még ha magát az anyagi jogot nem is sértették meg,⁸⁶
- másodsor, fenntartotta, hogy az EJEE hatálya túlmutat a garantált jogok szó szerinti tartalmán. Az is elegendő, ha az ügyben szereplő tényállás nagy vonalakban kapcsolódik olyan kérdésekhez, amelyek az EJEE alapján védelemben részesülnek.

Példa: a *Zarb Adami kontra Málta* ügyben a panaszos nemen alapuló megkülönböztetés miatt tett panaszt az esküdtbírói szolgálatra behívott férfiak aránytalanul magas számából kifolyólag.⁸⁷ Az EJEE 4. cikkének (2) bekezdése tiltja a kényszermunkát. A 4. cikk (3) bekezdése azonban kimondja, hogy a „rendes állampolgári kötelezettségek” körébe tartozó munka nem tartozik bele a „kényszermunka” fogalmába. Az EJEB azt állapította meg, hogy bár a „rendes állampolgári kötelezettségek” nem tartoznak e cikk alá (más szóval az EJEE nem jogosít fel az esküdtbírói szolgálat ellátása alóli mentességre), az ügyben szereplő tények mégis a jog hatálya alá tartoztak. Érvelését arra alapozta, hogy ami „rendes állampolgári kötelezettségnek” minősül, akár „rendelenség” is válhat, ha megkülönböztető módon alkalmazzák.

Példa: az *E.B. kontra Franciaország* ügyben a nemzeti hatóságok elutasították egy élettársával élő lesbikus nő örökbefogadási kérelmét.⁸⁸ A kérelmező azt állította, hogy ezzel megsértették a 8. cikket a 14. cikkel együttvéve. Az EJEB megjegyezte, hogy nem azt kell eldöntenie, hogy önmagában a 8. cikket megsértették-e, amit lényeges kérdésnek vélt, mivel maga a 8. cikk nem jogosít fel a családalapításra vagy az örökbefogadásra. Az EJEB ugyanakkor hangsúlyozta, hogy elképzelhető olyan eset, amikor egy megkülönböztetés miatti panasz egy adott jog hatálya alá tartozik, noha a szóban forgó kérdés maga nem az EJEE által biztosított egyedi jogosultságok valamelyikéhez kapcsolódik.

86 Lásd például EJEB, *Sommerfeld kontra Németország* [GC] (31871/96), 2003. július 8.

87 EJEB, *Zarb Adami kontra Málta* (17209/02), 2006. június 20.

88 EJEB, *E.B. kontra Franciaország* [GC] (43546/02), 2008. január 22.

Megállapította, hogy mivel Franciaország nemzeti jogszabályaiban létrehozta az örökbefogadáshoz való jogot, az ügyben szereplő tények kétségkívül a 8. cikk hatókörébe tartoznak. Az ügy tényeit illetően azt is megállapította, hogy a kérelmező szexuális irányultága döntő szerepet játszott abban, hogy a hatóságok megtagadták az örökbefogadás engedélyezését, ami megkülönböztető bánásmódnak minősül más, egyedülálló személyekhez képest, akiknek a nemzeti jog szerint joguk van az örökbefogadáshoz.

Példa: a *Sidabras és Džiautas kontra Litvánia* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy az állam beavatkozik a magánélet tiszteletben tartásához való jogukba, mivel a közszolgálatban és a magán foglalkoztatás bizonyos aspektusaiban meggátolja a foglalkoztatáshoz való hozzáférésüket.⁸⁹ Az EJEE nem garantálja a munkához való jogot. Az EJEB mindazonáltal úgy találta, hogy ez belül van a 8. cikk hatókörén, mivel „nagyon jelentős mértékben érintette az arra való képességüket, hogy a külvilággal kapcsolatba kerüljenek, és a megélhetésük előteremtése terén súlyos nehézségeket idézett elő, ami nyilvánvalóan kihat a magánélet élvezetére is”.⁹⁰

Példa: a *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy a kormány lakóhely alapján történő megkülönböztetést alkalmaz velük szemben, amikor nem engedélyezi, hogy a nyugdíjuk összegét ugyanazon az alapon korrigálják felfelé, mint azokét a nyugdíjasokét, akik az Egyesült Királyságban vagy az Egyesült Királysággal erre vonatkozó kétoldalú megállapodást kötött országok valamelyikében élnek.⁹¹ Az EJEB azt állapította meg, hogy bár az EJEE nem keletkeztet jogot a szociális biztonsági vagy nyugdíjkifizetésekre, ahol az állam maga dönt úgy, hogy ilyen jogot ad, ez tulajdonosi érdeket teremt, amely az 1. jegyzőkönyv 1. cikke alapján védelmet élvez.

Az EJEB hasonlóképpen sok más esetben is úgy találta, hogy amikor az állami támogatás valamely formájának folyósításáról van szó, az vagy az 1. jegyzőkönyv 1.

89 EJEB, *Sidabras és Džiautas kontra Litvánia* (55480/00 és 59330/00), 2004. július 27.

90 *Uo.*, 48. bekezdés.

91 EJEB, *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (42184/05), 2010. március 16.

bekezdésének hatálya alá tartozik⁹² (mert tulajdonnak minősül),⁹³ vagy a 8. cikk hatálya alá (mert érinti a családi vagy magánéletet),⁹⁴ a 14. cikk alkalmazása céljából. Ez különösen a fenti 3.1.2. szakaszban tárgyalt, állampolgárságon alapuló megkülönböztetés esetében fontos, mivel az EU joga sokkal korlátozóbb ezen a téren.

3.3.13. A 12. jegyzőkönyv

A 12. jegyzőkönyv tiltja a megkülönböztetést a „törvényben meghatározott jogok élvezetével” kapcsolatban, és ezáltal hatályát tekintve szélesebb kört fed le, mint a 14. cikk, amely csak az EJE által garantált jogokra vonatkozik. Az Európa Tanács értelmező jelentésében közölt magyarázat e kifejezések jelentéséről azt mondja, hogy ez a rendelkezés a megkülönböztetésre vonatkozik:

- i. a nemzeti jog szerint a személyek részére kifejezetten biztosított jogok bármelyikének élvezetében;
- ii. egy olyan jog élvezetében, amely egy állami hatóság nemzeti jog szerinti egyértelmű kötelezettségéből vezethető le, azaz amikor az állami hatóságot a nemzeti jog kötelezi egy bizonyos viselkedésmódra;
- iii. egy állami hatóság részéről a mérlegelési jogkör gyakorlásában (például bizonyos támogatások odaítélésekor);
- iv. egy állami hatóság bármely más tette vagy mulasztása esetén (például a bűnüldöző szervek tagjainak magatartása egy felkelés megfékezésékor).⁹⁵

A magyarázat azt is kimondja, hogy bár a jegyzőkönyv elsősorban az állam részéről történő megkülönböztetéssel szemben védi a személyeket, az olyan, magán-

92 Az 1. jegyzőkönyv 1. cikkének teljes körű értelmezése az Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakembereknek weboldalán található: Grgić, Mataga, Longar és Vilfan, *The Right to Property under the ECHR* [A tulajdonhoz való jog az EJE szerint], Human Rights Handbooks, 10. sz., 2007, elérhető: www.coehelp.org/mod/resource/view.php?id=2123.

93 Például EJE, *Stec és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (65731/01 és 65900/01), 2006. április 12. (nyugdíjkifizetések és rokkantsági ellátások); EJE, *Andrejeva kontra Lettország* [GC] (55707/00), 2009. február 18. (nyugdíjkifizetések); EJE, *Koua Poirrez kontra Franciaország* (40892/98), 2003. szeptember 30. (fogyatékossági ellátás); EJE, *Gaygusuz kontra Ausztria* (17371/90), 1996. szeptember 16. (munkanélküli ellátás).

94 Például EJE, *Weller kontra Magyarország* (44399/05), 2009. március 31. (családi pótlék).

95 Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 12. kiegészítő jegyzőkönyve (ETS 177), Értelmező jelentés, 22. bekezdés. Elérhető: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Reports/Html/177.htm>.

személyek közötti viszonyokra is kiterjed, amelyek szabályozása rendes esetben az államtól elvárható, „például a munkához való hozzáférés, étterembe való bejutás vagy magánszemélyek által nyilvánosan kínált szolgáltatások (pl. orvosi ellátás) vagy közüzemi szolgáltatások (víz, elektromos áram) igénybevételének önkényes megtagadása”.⁹⁶ A 12. jegyzőkönyv összességében a tisztán személyes kontextusok kivételével tiltja a megkülönböztetést minden olyan esetben, amikor a személyek az általuk betöltött funkciók révén dönthetnek arról, hogy a nyilvánosan elérhető árukat és szolgáltatásokat hogyan kínálják.

Az egyetlen olyan ügyben, amelyet az EJEB a 12. jegyzőkönyv 1. cikke alapján vizsgált, a 4.6. fejezetben tárgyalt *Sejdić és Finci kontra Bosznia-Hercegovina* ügyben az EJEB kijelentette, hogy ez az okmány „bevezeti a megkülönböztetés általános tilalmát”. Kimondta továbbá, hogy a megkülönböztetéses ügyek elemzése meg fog egyezni a 14. cikkel összefüggésben az EJEB által kialakított gyakorlattal.

3.4. A megkülönböztetésmentességről szóló uniós irányelvek hatálya

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek alapján a megkülönböztetés tilalmának hatálya három területre terjed ki: a foglalkoztatásra, a jóléti rendszerre, valamint az áruk és szolgáltatások területére. A faji egyenlőségről szóló irányelv jelenleg mindhárom területre érvényes. Bár már folynak a tárgyalások arról a jogszabályról, amely a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvet mindhárom területre kiterjesztené, ez az irányelv pillanatnyilag csak a foglalkoztatással kapcsolatban alkalmazandó. A nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv, illetve az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv a foglalkoztatás, illetve az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés területére vonatkozik, de a jóléti rendszerhez való hozzáférésre nem.

⁹⁶ Uo., 28. bekezdés.

3.4.1. Foglalkoztatás

A foglalkoztatás terén a megkülönböztetéssel szembeni védelem a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben előírt védett tulajdonságok mindegyikére kiterjed.

3.4.1.1. A foglalkoztatáshoz való hozzáférés

A „foglalkoztatáshoz való hozzáférés” fogalmát az EB tágan értelmezte.

Példa: a *Meyers kontra Adjudication Officer* ügyben az EB azon az állásponton volt, hogy a foglalkoztatáshoz való hozzáférés „nemcsak a foglalkoztatási jogviszony létrejötte előtt fennálló feltételeket” jelenti, hanem mindazokat a befolyásoló tényezőket is, amelyeket figyelembe kell venni, mielőtt az egyén döntene a felkínált állás elfogadásáról vagy elutasításáról.⁹⁷ A *Meyers*-ügyben egy bizonyos (a jövedelem szintjétől függően fizetendő) állami juttatás megadását lehetett úgy tekinteni, hogy erre a területre tartozik. Ezt az indokolta, hogy az említett juttatásra való jogosultság kérdése a jelöltet befolyásolta volna az állás elfogadásáról szóló döntésében. Ebből következően egy ilyen szempont hatással volt a foglalkoztatáshoz való hozzáférésre.

Példa: a *Schnorbus kontra Land Hessen* ügyben a panaszos a bírói testületbe való belépéséhez szükséges képesítés megszerzése keretében jelentkezett egy képzési helyre.⁹⁸ A nemzeti jog értelmében le kellett tennie az államvizsgát, majd utána teljesíteni egy képzési időszakot és egy második vizsgát is. A panaszos átment az első vizsgán, de nem kapott képzési helyet azzal az indoklással, hogy nem volt felvétel. Belépését ennek következtében el kellett halasztania, amíg a képzési helyek újra meg nem üresedtek. A panaszos azt állította, hogy megkülönböztetés érte, mivel előnyben részesítették azokat a férfi jelölteket, akik már teljesítették katonai szolgálatukat. Az EB azt állapította meg, hogy a képzési helyekre való belépés időpontját szabályozó nemzeti jogszabály beletartozik a „foglalkoztatáshoz való hozzáférés” alkalmazási körébe, mivel magát az ilyen képzési időszakot is „foglalkoztatásnak” tekintik, saját jogán és a bírói testületbe való belépés folyamatának részeként egyaránt.

⁹⁷ EB, *Meyers kontra Adjudication Officer*, C-116/94. sz. ügy, EBHT 1995., I-2131. o., 1995. július 13.

⁹⁸ EB, *Schnorbus kontra Land Hessen*, C-79/99. sz. ügy, EBHT 2000., I-10997. o., 2000. december 7.

3.4.1.2. A foglalkoztatás körülményei, beleértve az elbocsátást és a díjazást

Az EB ismét meglehetősen tág értelmezést alkalmazott, amikor azt vizsgálta, mi tartozik ehhez a területhez. Ez végső soron oda vezetett, hogy a munkaviszonyból eredő feltételek bármelyikét ebbe a kategóriába tartozónak tekintik.

Példa: a *Meyers*-ügyben a kérelmező, egy egyedülálló szülő közvetett, nem alapuló megkülönböztetés miatt tett panaszt, az egyedülálló szülők családi hiteltre való jogosultságának kiszámítási módja kapcsán.⁹⁹ Az EB-re várt annak tisztázása, hogy a családi hitel (egyfajta állami támogatás) biztosítása kizárólag szociális biztonsági kérdés-e, vagy foglalkoztatási feltételnek számít. Ennek a szempontnak az eldöntésében az EB figyelembe vette, hogy a szóban forgó családi hitelt a következő három feltétel teljesülése esetén lehetett folyósítani: ha az igénylő jövedelme nem lép túl egy összehatárt, ha az igénylő vagy élettársa dolgozik, illetve ha az igénylő vagy élettársa gyermeket nevel. Az EB úgy vélte, hogy az egyenlő bánásmódról szóló irányelv (amelyet azóta felváltott a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv) alkalmazását nem lehet kizárni pusztán azért, mert a szóban forgó juttatás a szociális biztonsági rendszer részét képezi. Ehelyett inkább tágabb értelmezést fogadott el, azt vizsgálva, hogy a juttatást a munkaviszonnyal összefüggésben adták-e. Ebben az esetben ahhoz, hogy a családi hitel rendszeréből részesülhessenek, a kérelmezőnek igazolnia kellett, hogy ő vagy élettársa fizetett munkát végez. A munkaviszony igazolásának követelménye folytán a családi hitel rendszere is beletartozott a munkakörülmények kategóriájába.

Az alkalmazási és munkakörülmények fogalmának ilyen tág meghatározásából kifolyólag az EB a munkahelyi bölcsődék biztosításáról¹⁰⁰ és a munkaidő csökkentéséről szintén azt állapította meg,¹⁰¹ hogy beletartozik a hatáskörébe.

Az EB az elbocsátás és a díjazás kérdéseire is meglehetősen nyitottan viszonyult. Ami az elbocsátások területét illeti, ebbe szinte minden olyan helyzet beletartozik, amikor egy munkaviszony véget ér. Idetartozónak tekintették például azt, amikor

⁹⁹ EB, *Meyers kontra Adjudication Officer*, C-116/94. sz. ügy, EBHT 1995., I-2131. o., 1995. július 13.

¹⁰⁰ EB, *Lommers kontra Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, C-476/99. sz. ügy, EBHT 2002., I-2891. o., 2002. március 19.

¹⁰¹ EB, *Jämställhetsombudsmannen kontra Örebro läns landsting*, C-236/98. sz. ügy, EBHT 2000., I-2189. o., 2000. március 30.

a munkaviszony egy önkéntes létszám-leépítési rendszer keretében szűnt meg,¹⁰² vagy amikor a munkaviszony megszűnését a kötelező nyugdíjazás okozta.¹⁰³

A díjazás fogalmát az EU működéséről szóló szerződés 157. cikke úgy határozza meg, hogy az „a rendes alap- vagy minimálbér, illetve illetmény, valamint minden egyéb olyan juttatás, amelyet a munkavállaló a munkáltatójától közvetlenül vagy közvetve, készpénzben vagy természetben a munkaviszonyára tekintettel kap”. Ebbe beletartoznak mindazok a különféle juttatások, amelyeket a munkavállaló a munkaviszony fennállása folytán kap. Az EB számos ügyben foglalkozott már ennek a meghatározásnak a tartalmával, és úgy vélte, hogy beletartozik az állással járó valamennyi juttatás, beleértve a vasúti utazási kedvezményt,¹⁰⁴ a külföldi munkavégzési támogatást,¹⁰⁵ a karácsonyi bónuszt¹⁰⁶ és a foglalkoztatói nyugdíjakat.¹⁰⁷ Annak eldöntéséhez, hogy az adott kérdés beletartozik-e a „díjazás” kategóriájába, alapvetően azt kell nézni, hogy ez olyan fajta juttatás-e, amely a munkaviszony fennállásából ered.

3.4.1.3. Pályaválasztási tanácsadáshoz és szakképzéshez való hozzájutás

A „pályaválasztási tanácsadás és szakképzés” definíciójával az EB a személyek szabad mozgásával összefüggésben foglalkozott.¹⁰⁸ Az EB tág értelemben vett meghatározást fogadott el.

Példa: a *Gravier*-ügyben egy francia állampolgárságú diák képregényművészetet szeretett volna tanulni a Liège-i Académie royale des Beaux-Arts intézményben.¹⁰⁹ Itt beiratkozási díjat kértek tőle, miközben a fo-

102 EB, *Burton kontra British Railways Board*, 19/81. sz. ügy, EBHT 1982., 555. o., 1982. február 16.

103 EB, *Palacios de la Villa kontra Cortefiel Servicios SA*, C-411/05. sz. ügy, EBHT 2007., I-8531. o., 2007. október 16.

104 EB, *Garland kontra British Rail Engineering Limited*, 12/81. sz. ügy, EBHT 1982., 359. o., 1982. február 9.

105 EB, *Sabbatini kontra Európai Parlament*, 20/71. sz. ügy, EBHT 1972., 345. o., 1972. június 7.

106 EB, *Lewen kontra Denda*, C-333/97. sz. ügy, EBHT 1999., I-7243. o., 1999. október 21.

107 EB, *Barber kontra Guardian Royal Exchange Assurance Group*, C-262/88. sz. ügy, EBHT 1990., I-1889. o., 1990. május 17.

108 A munkavállalók Közösségen belüli szabad mozgásáról szóló 1612/68/EGK rendelet 7. cikkének (3) bekezdése szerint (HL L 257., 1968. október 19., 2. o.) a munkavállaló az állampolgársággal rendelkező munkavállalókkal összehasonlítva nem kevésbé kedvező feltételek mellett „részesül a szakiskolai képzésben és átképzésben”.

109 EB, *Gravier kontra Ville de Liège és társai*, 293/83. sz. ügy, EBHT 1985., 593. o., 1985. február 13.

gadó államból származó diákoknak nem kellett ilyet fizetniük. Az EB kimondta, hogy a szakképzésbe beletartozik:

„az oktatás bármely formája, amely egy konkrét szakmához, mesterséghez vagy foglalkozáshoz szükséges képesítésre készít fel, illetve amely biztosítja az ilyen szakmához, mesterséghez vagy foglalkozáshoz szükséges képzést és szakismereteket, a tanulók vagy hallgatók életkorára vagy iskolai végzettségére való tekintet nélkül, és abban az esetben is, ha a képzési programban az általános oktatás eleme is helyet kap.”

Példa: ezt a definíciót alkalmazták a *Blaizot és társai* ügyben, ahol a panaszos egy állatgyógyászati kurzusra jelentkezett hallgatóként.¹¹⁰ Az EB megállapította, hogy általánosságban az egyetemi diploma is beletartozik a „szakképzés” jelentésébe, még akkor is, ha a program végén kapott záró képesítés nem biztosítja közvetlenül az adott szakmához, mesterséghez vagy foglalkozáshoz szükséges képesítést. Az is elegendő volt, hogy a szóban forgó program egy adott szakma, mesterség vagy foglalkozás keretében szükséges tudást, képzést vagy szakismereteket nyújt. Így tehát, amikor az adott mesterség nem kíván formális képesítést, illetve ha nem egymagában az egyetemi diploma képezi a szakma hivatalos belépési követelményét, ez még nem akadályozza meg, hogy a programot „szakképzésnek” lehessen tekinteni. Ez alól az egyetlen kivételt azok a „tanulmányi kurzusok jelentik, amelyek sajátos természetüknél fogva olyan személyeknek szólnak, akik az általános műveltségüket kívánják fejleszteni, és nem valamilyen foglalkozásra készülnek fel”.

3.4.1.4. Munkavállalói és munkáltatói szervezetek

Ez a terület nemcsak a munkavállalói vagy munkaadói szervezetekben való tagsággal és az azokhoz való hozzáféréssel foglalkozik, hanem a személyek ilyen szervezetekben való részvételével is. Az Európai Bizottság által kiadott útmutatás értelmében ezzel azt kívánják biztosítani, hogy az ilyen testületekben való tagság, illetve az ebből származó előnyök egyaránt mentesek legyenek a megkülönböztetéstől.¹¹¹

¹¹⁰ EB, *Blaizot és társai kontra Université de Liège és társai*, 24/86. sz. ügy, EBHT 1988., 379. o., 1988. február 2.

¹¹¹ A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló tanácsi irányelvre irányuló javaslat, dok. COM(1999) 566 végleges, 1999. november 25.

3.4.1.5. Az európai egyezmény és a foglalkoztatás

Bár maga az EJEE nem tartalmaz a foglalkoztatáshoz való jogot, a 8. cikket bizonyos körülmények között úgy értelmezték, hogy a foglalkoztatás területét is lefedi. A fent említett *Sidabras és Džiautas kontra Litvánia* ügyben a volt KGB-ügynökök közszolgálati, illetve a magánszektor egyes részeiben való foglalkoztatására vonatkozó kormányzati tilalomról úgy ítélték, hogy a 8. cikk hatáskörébe esik a 14. cikkel együtt, mivel „nagyon jelentős mértékben érintette az arra való képességüket, hogy a külvilággal kapcsolatba kerüljenek, és a megélhetésük előteremtése terén súlyos nehézségeket idézett elő, ami nyilvánvalóan kihat a magánélet élvezetére is”.¹¹² Hasonlóképpen, a *Bigaeva kontra Görögország* ügyben azt állapították meg, hogy a 8. cikkbe beletartozhat a foglalkoztatás területe is, például egy szakmához való hozzáférés joga.¹¹³

Az EJEB a szakszervezeti tagságon alapuló megkülönböztetést is tiltja. Emellett a szakszervezet alapításához való jogot az EJEE önálló jogként garantálja.¹¹⁴

Példa: a *Danilenkov és társai kontra Oroszország* ügyben a kérelmezők a szakszervezeti tagságuk miatt zaklatást és kedvezőtlenebb bánásmódot tapasztaltak a munkáltatójuk részéről.¹¹⁵ A nemzeti bíróságokon indított polgári kérelmüket elutasították, mert a megkülönböztetést csak büntetőeljárásban lehet megállapítani. Az államügyész azonban megtagadta a büntetőeljárás elindítását, mert a bizonyítási eljárás azt kívánta, hogy az állam „kétséget kizáróan” mutassa be, hogy a megkülönböztetés a vállalat egyik vezetője részéről szándékos volt. Az EJEB megállapította, hogy a 14. cikkel összefüggésben a 11. cikk megsértésének minősül az, hogy a nemzeti jog nem biztosítja a szakszervezetek egyesülési szabadságának tényleges bírói védelmét.

3.4.2. A jóléti és szociális biztonsági rendszerhez való hozzáférés

A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek közül a jóléti rendszerhez és a szociális biztonság más formáihoz való hozzáférésben csak a faji egyenlőségről szóló irányelv biztosít átfogó védelmet a megkülönböztetéssel szemben. Ebben

112 EJEB, *Sidabras és Džiautas kontra Litvánia* (55480/00 és 59330/00), 2004. július 27.

113 EJEB, *Bigaeva kontra Görögország* (26713/05), 2009. május 28.

114 Például EJEB, *Demir és Baykara kontra Törökország* (34503/97), 2008. november 12.

115 EJEB, *Danilenkov és társai kontra Oroszország* (67336/01), 2009. július 30.

benne foglaltatik az olyan természetbeni ellátásokhoz való hozzáférés, amelyek az állam köztulajdonában vannak, amilyen például az állami egészségügyi ellátás, az oktatás és a szociális biztonsági rendszer. A nemek szociális biztonságáról szóló irányelv azonban a „szociális biztonság” szűkebb területére vonatkozóan is létrehozta a nemen alapuló egyenlő bánásmóddhoz való jogot.

3.4.2.1. Szociális védelem, beleértve a szociális biztonságot és az egészségügyi ellátást

Ennek a területnek a pontos kiterjedése bizonytalan, mivel azt a faji egyenlőségről szóló irányelv nem fejt ki, és az EB esetjogában még értelmezésre vár. Mint a fentiekben megjegyeztük, a nemek szociális biztonságáról szóló irányelv rendelkezik a nemen alapuló egyenlő bánásmódról a „törvény által szabályozott kötelező érvényű szociális biztonsági rendszerek” vonatkozásában.¹¹⁶ Az 1. cikk (3) bekezdésének meghatározása szerint ezek a rendszerek védelmet nyújtanak a betegség, rokkantság, idős kor, munkahelyi balesetek, foglalkozási megbetegedések és munkanélküliség esetére, valamint „szociális segílyt, amennyiben kiegészíti vagy helyettesíti” az előbbi rendszereket.

Nem derül ki egyértelműen, hogy a „szociális védelem” mit takar, bár a faji egyenlőségről szóló irányelvre tett bizottsági javaslat indokolásából, illetve magának az irányelvnek a megfogalmazásából is arra lehet következtetni, hogy a „szociális biztonságnál” tágabb fogalmat jelent.¹¹⁷ Tekintettel arra, hogy a rendelkezés milyen széles kört kívánt átfogni, úgy kell érteni, hogy az állam által bármilyen formában kínált – akár gazdasági, akár természetbeni – ellátások a szociális védelem kategóriájába esnek, amennyiben nem tartoznak a szociális biztonság alá. Ebben az értelemben igen valószínű, hogy a faji egyenlőségről szóló irányelv egyes alkalmazási területei között átfedés van.

Ugyancsak tisztázatlan a megkülönböztetéssel szembeni védelem hatálya az egészségügyi ellátás területén. Úgy tűnik, hogy ez összefügg az államilag biztosított egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel a teljesítés helyén, azaz például az adminisztratív és orvosi személyzet által tanúsított bánásmóddal. Ez feltehetőleg a biztosításra is érvényes, ha az egészségügyi szolgáltatásokat magánúton

¹¹⁶ Szemben a „foglalkozási” rendszerekkel, amelyeket a nemek közötti egyenlő bánásmódról szóló (átdolgozott) irányelv a „díjazás” kategóriájába sorol.

¹¹⁷ A személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló tanácsi irányelvre irányuló javaslat, dok. COM(1999) 566 végleges, 1999. november 25.

biztosítják, de a betegek a kötelező biztosítási rendszerből visszatérítést kapnak. Úgy tűnik, hogy ha valakitől a faji vagy etnikai származása alapján megtagadják a biztosítást, vagy magasabb biztosítási díjat szabnak ki rá, akkor az ennek a rendelkezésnek a hatálya alá tartozik. Másik lehetőségként ugyanezt az esetet az áruk és szolgáltatások biztosításának körébe is be lehet sorolni.

3.4.2.2. Szociális előnyök

A „szociális előnyök” hatókörét az EB személyek szabad mozgásával foglalkozó esetjoga révén már alaposan kidolgozták, és az rendkívül tág értelmezést nyert.

Példa: a *Cristini*-ügyben a panaszos egy gyermekeivel Franciaországban élő olasz állampolgár volt, akinek a volt férje az uniós jog értelmében „munkavállalónak” számított.¹¹⁸ A francia vasút kedvezményes utazási igazolványt kínált a nagycsaládoknak, de Cristini asszony igényét az állampolgársága miatt elutasította. Azzal érveltek, hogy az uniós jog alkalmazásában csak munkaszerződésből eredő előnyök lehetnek „szociális előnyök”. Az EB nem értett egyet ezzel, és megállapította, hogy a kifejezésnek munkaszerződéstől függetlenül mindenfajta előnyre ki kell terjednie, a kedvezményes vasúti díjakra jogosító igazolványt is beleértve.

Az EB a „szociális előnyöket” az *Even*-ügyben olyan előnyökként határozta meg, amelyeket:

„[...] függetlenül attól, hogy munkaszerződéshez kapcsolódnak-e, általában az állampolgársággal rendelkező munkavállalóknak biztosítanak, elsősorban az objektív munkavállalói jogállásuk okán, vagy pusztán az ország területén való tartózkodásuk ténye alapján, ezért ezek kiterjesztése a más tagállamokban állampolgársággal rendelkező munkavállalókra alkalmasnak tűnik a Közösségen belüli mobilitásuk megkönnyítésére.”¹¹⁹

A kifejezés gyakorlatilag minden jogra érvényes, feltéve, hogy eleget tesz az *Even*-definíciónak: nincs különbség a korlátlanul biztosított jogok és az elbírálás alapján adott jogok között. Ráadásul ez a definíció azt sem zárja ki, hogy a munkaviszony megszűnése után megadott jogok is szociális előnynek minősüljenek, köztük

118 EB, *Cristini kontra Société nationale des chemins de fer français (SNCF)*, 32/75. sz. ügy, EBHT 1975., 1085. o., 1975. szeptember 30.

119 EB, *Büntetőeljárás Even ellen*, 207/78. sz. ügy, EBHT 1979., 2019. o., 1979. május 31., 22. bekezdés.

például a nyugdíjhoz való jog.¹²⁰ A szabad mozgással összefüggésben szociális előny alapvetően minden olyan előny, amely alkalmas lehet arra, hogy támogassa a migráns munkavállaló beilleszkedését a fogadó állam társalmába. A bíróságok meglehetősen liberálisan viszonyultak ahhoz, hogy mi minősül szociális előnynek; például:

- a kamatmentes „szülési kölcsön” folyósítása. Bár a kölcsön célja az volt, hogy ösztönözze a gyermekvállalást, az EB szociális előnynek ítélte, mivel úgy tekintette, hogy az alacsony jövedelmű családok pénzügyi terheinek enyhítésére szolgál;¹²¹
- az állampolgársággal rendelkező munkavállalók külföldi tanulmányainak támogatására irányuló kulturális megállapodás keretében odaitélt támogatás;¹²²
- a személy ellen indított büntetőpernek az anyaország nyelvén való tárgyalására vonatkozó jog.¹²³

3.4.2.3. Oktatás

Az oktatáshoz való hozzáférésben megkülönböztetéssel szembeni védelmet eredetileg a személyek szabad mozgásával összefüggésben dolgozták ki a 1612/68/EGK rendelet 12. cikke alapján, és az különösen a munkavállalók gyermekeire irányult. Az oktatás területe feltehetőleg átfedésben van a szakképzéssel. Nem egyértelmű viszont, hogy az oktatás magában foglalja-e azokat a szakképzés területéből kizárt felsőoktatási programokat is, amelyek csak az általános műveltség fejlesztésére szolgálnak.

Példa: a *Casagrande kontra Landeshauptstadt München* ügyben a panaszos egy Németországban dolgozó olasz állampolgár lánya volt.¹²⁴ A német hatóságok az „iskolálatogatás” megkönnyítése érdekében havi megélhetési támogatást folyósítottak az iskoláskorú gyermekeknek. Az EB úgy ítélte, hogy az iskolálato-

120 EB, *Bizottság kontra Franciaország*, C-35/97. sz. ügy, EBHT 1998., I-5325. o., 1998. szeptember 24.

121 EB, *Reina kontra Landeskreditbank Baden-Württemberg*, 65/81. sz. ügy, EBHT 1982., 33. o., 1982. január 14.

122 EB, *Matteucci kontra Communauté française de Belgique*, 235/87. sz. ügy, EBHT 1988., 5589. o., 1988. szeptember 27.

123 EB, *Büntetőeljárás Mutsch ellen*, 137/84. sz. ügy, EBHT 1985., 2681. o., 1985. május 11.

124 EB, *Casagrande kontra Landeshauptstadt München*, 9/74. sz. ügy, EBHT 1974., 773. o., 1974. július 3.

gatás elősegítésére irányuló általános intézkedések minden esetben az oktatás hatáskörébe tartoznak.

3.4.2.4. Az európai egyezmény, illetve a jólét és oktatás területe

Bár az EJEE-ben nem szerepel a szociális biztonsághoz való jog, az EJEB joggyakorlatából egyértelműen kiderül, hogy a szociális biztonság olyan formái, mint az ellátások folyósítása és a nyugdíjak, az 1. jegyzőkönyv 1. cikkének vagy a 8. cikknek a hatáskörébe tartoznak.¹²⁵

Noha az EJEE-ben nem szerepel az egészségügyi ellátáshoz való jog, az EJEB arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egészségügyi ellátással kapcsolatos kérdések, például az orvosi nyilvántartásokhoz való hozzáférés¹²⁶ a 8. vagy a 3. cikk hatálya alá tartozik, amennyiben az egészségügyi ellátáshoz való hozzáférés hiánya olyan súlyos, hogy az embertelen vagy megalázó bánásmódnak minősül.¹²⁷ Vannak tehát érvek amellett, hogy az egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel kapcsolatos panaszok a 14. cikk hatáskörébe tartoznak.

Nem egyértelmű, hogy a természetbeni ellátások formájában nyújtott szociális előnyökhöz – például az utazási kedvezményekhez – való hozzáférés az EJEE hatáskörébe tartozna-e; az EJEB által a 8. cikkre alkalmazott nagyvonalú értelmezés azonban arra utal, hogy ez előfordulhat, különösen, ha ezek az ellátások a családnak mint egésznek kedveznek.

Az EJEE 1. jegyzőkönyvének 2. cikke tartalmazza az oktatáshoz való önálló jogot, ennek megfelelően az EJEB az oktatás keretében történő megkülönböztetésről szóló panaszokat a 14. cikk hatáskörébe tartozónak tekinti. Az oktatás alapján történő megkülönböztetést az EJEE keretében a *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság*¹²⁸ ügyben a 2. fejezet 3.1. szakasza és az *Oršuš és társai kontra Horvátország*¹²⁹ ügyben az 5. fejezet 3. szakasza tárgyalja.

125 Lásd különösen a következő ügyeket: EJEB, *Andrejeva kontra Lettország* [GC] (55707/00), 2009. február 18.; EJEB, *Gaygusuz kontra Ausztria* (17371/90), 1996. szeptember 16.; és EJEB, *Koua Poirrez kontra Franciaország* (40892/98), 2003. szeptember 30., a 4.7. fejezet valamennyit részletesebben tárgyalja.

126 EJEB, *K.H. és társai kontra Szlovákia* (32881/04), 2009. április 28.

127 EJEB, *Ślawomir Musiał kontra Lengyelország* (28300/06), 2009. január 20.

128 EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13.

129 EJEB, *Oršuš és társai kontra Horvátország* [GC] (15766/03), 2010. március 16.

3.4.3. Az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a lakhatást is beleértve

Az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés területén – beleértve a lakhatást – a megkülönböztetéssel szembeni védelemről faji alapú megkülönböztetés esetén a faji egyenlőségről szóló irányelv, nem alapul megkülönböztetésnél az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv rendelkezik. Az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 3. Cikkének (1) bekezdése pontosítja ezt a rendelkezést, kimondva, hogy minden olyan árura és szolgáltatásra érvényes, „amelyek a nyilvánosság számára hozzáférhetőek, függetlenül attól, hogy az érintett személy a köz- vagy a magánszférához tartozik, beleértve a köztestületeket, és amelyek a magán- és családi élet szféráin kívül elérhetőek, valamint az ilyenekhez kapcsolódó ügyleteket”. áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv preambuluma 13. és 3. cikkének (3) bekezdése kifejezetten kizárja az irányelv alkalmazását a „médiatartalomra és hirdetésekre” és a „nyilvános vagy magánoktatásra”, bár ez utóbbi kizárása nem szűkíti le a faji egyenlőségről szóló irányelv hatókörét, amely kifejezetten foglalkozik az oktatással. Az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv hivatkozik ezenkívül az Európai Unió működéséről szóló szerződés 57. cikkére:

„A Szerződés alkalmazásában »szolgáltatás« a rendszerint díjazás ellenében nyújtott szolgáltatás [...]

Szolgáltatásnak minősülnek különösen:

- a) az ipari jellegű tevékenységek;*
- b) a kereskedelmi jellegű tevékenységek;*
- c) a kézműipari tevékenységek;*
- d) a szabadfoglalkozásúként végzett tevékenységek.”*

Úgy tűnik tehát, hogy ez a terület minden olyan kontextust lefed, amikor egy árut vagy szolgáltatást díjazás ellenében biztosítanak, amennyiben arra nem teljesen személyes közegben kerül sor, és az állami vagy magánoktatás is kivételt képez.

A nemzeti szervektől származó joggyakorlat azt jelzi, hogy ebbe olyan esetek tartoznak bele, mint például a beengedés és a kapott szolgáltatás színvonala a koc-

mákban,¹³⁰ éttermekben és szórakozóhelyeken,¹³¹ üzletekben,¹³² biztosításkötéskor,¹³³ valamint a „magán” eladók, például kutyatenyésztők eljárásai.¹³⁴ Bár a faji egyenlőségről szóló irányelvben kifejezetten szerepel az egészségügyi ellátás, a szolgáltatások körébe is beletartozhat, különösen magán egészségügyi ellátás esetén, vagy ha az egyének kötelesek betegbiztosítást kötni az egészségügyi költségek fedezésére. Ebben a tekintetben az EB a szolgáltatásokat a szolgáltatások szabad mozgása keretében úgy értelmezte, hogy beletartozik az egészségügyi ellátás, ha azt egy profittermelő szerv díjazás ellenében nyújtja.¹³⁵

A faji egyenlőségről szóló irányelv nem definiálja a lakhatást. Felmerült azonban, hogy ezt a nemzetközi emberi jogi szabályok fényében kellene értelmezni, különös tekintettel az egyén otthonának tiszteletben tartásához való jogra az EU Alapjogi Chartájának 7. cikkében és az EJEE 8. cikkében (mivel ezeknek minden EU-tagállam szerződő fele, és az EU a jövőben csatlakozni fog az EJEE-hez) és a megfelelő lakáshoz való jogra a gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányának (amelynek minden tagállam szerződő fele) 11. cikkében. Az EJEB az otthonhoz való jogot tágan értelmezte, az olyan mobil otthonokat is beleértve, mint a lakóautók vagy lakókocsik, még olyan esetben is, amikor elhelyezésük illegális.¹³⁶ Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottsága szerint a megfelelő lakásnak számos követelménynek eleget kell tennie, különösen: megfelelő

130 Egyenlő Bánásmód Hatóság (Magyarország), 72. sz. ügy, 2008. április. Angol nyelvű összefoglalása elérhető a FRA InfoPortálon, 322-1 ügy; European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 49. o.

131 Legfelsőbb Bíróság (Svédország), *Escape Bar & Restaurant kontra Etnikai Megkülönböztetés elleni Ombudsman*, T-2224-07. sz. ügy, 2008. október 1. Angol nyelvű összefoglalása elérhető a FRA InfoPortálon, 365-1 ügy; European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 68. o.

132 Bezirksgericht Döbling (Ausztria), GZ 17 C 1597/05f-17, 2006. január 23. Az angol nyelvű összefoglalás elérhető a FRA InfoPortálon, 1-1. ügy. Eredeti szöveg: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=1>.

133 Nimes Fellebbviteli Bíróság (Franciaország), *Lenormand kontra Balenci*, M 08/00907. sz. határozat, 2008. november 6., és Francia Semmitűszék Büntetőbíróság, M 08-88.017. és 2074. sz. határozat, 2009. április 7. Angol nyelvű összefoglalása: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 9 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. december), 59. o.

134 Svea Fellebbviteli Bíróság (Svédország), *A szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetéssel foglalkozó ombudsman kontra A.S.*, T-3562-06. sz. ügy, 2008. február 11. Angol nyelvű összefoglalása: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 69. o.

135 EB, *Kohl kontra Union des Caisses de Maladie*, C-158/96. sz. ügy, EBHT 1998., I-1931. o., 1998. április 28.; EB, *Peerbooms kontra Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen*, C-157/99. sz. ügy, EBHT 2001., I-5473. o., 2001. július 12.; és EB, *Müller Fauré kontra Onderlinge Waarborgmaatschappij*, C-385/99. sz. ügy, EBHT 2003., I-4509. o., 2003. május 13.

136 EJEB, *Buckley kontra Egyesült Királyság* (20348/92), 1996. szeptember 25.

minőségűnek kell lennie ahhoz, hogy védelmet nyújtson az elemekkel szemben, tükröznie kell a lakók kulturális igényeit (és ezért beleértendők a járművek, lakóautók, táborhelyek és más, nem állandó struktúrák), kapcsolódnia kell a közüzemekhez és az egészségügyi berendezésekhez, továbbá a megfelelő infrastruktúra révén kapcsolódnia kell a közszolgáltatásokhoz és a munkalehetőségekhez. Ezenkívül megfelelő védelmet kell nyújtania a gyorsított vagy kényszer-kilakoltatással szemben, és megfizethetőnek kell lennie.¹³⁷ A lakhatás ilyen értelmezése jelenik meg az EU Alapjogi Ügynökségének (FRA) összefoglaló jelentésében, *A romák és travellerek lakáshelyzete az Európai Unióban: Az egyenlőség felé tett lépések*.¹³⁸

Ezt a szemléletet átvéve a lakhatáshoz való hozzáférés nemcsak azt jelentené, hogy biztosítani kell az egyenlő bánásmódot az állami vagy magán bérbeadók és ingatlanügynökök részéről annak eldöntésében, hogy bizonyos személyeknek kiadják vagy eladják-e az ingatlant. Beletartozna az egyenlő bánásmóddhoz való jog a lakások kiosztásában (ilyen például, amikor bizonyos etnikai csoportoknak rossz minőségű vagy távoli lakásokat adnak), karbantartásában (amikor a bizonyos csoportok által lakott ingatlanokat nem tartják karban) és bérbeadásában (idetartozik a birtoklás védelmének hiánya, vagy ha magasabb bérleti díjat vagy kauciót számítanak fel bizonyos csoportokhoz tartozó személyeknek).

Példa: Belgiumban egy lakástulajdonost büntetőjogi úton elítéltek és a polgári jog szerint megbírságotlakt, amiért nem volt hajlandó kongói származású személyeknek szállást kiadni. A korábbi lakástulajdonosoktól származó megfelelő referenciák és az elegendő jövedelem igazolása ellenére a lakástulajdonos megtagadta a megállapodás megkötését, arra hivatkozva, hogy külföldi állampolgárokkal a múltban már voltak problémái a fizetés terén.¹³⁹

137 Az ENSZ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottsága, „4. általános megjegyzés: a megfelelő lakáshoz való jog (11. cikk (1) bekezdése)”, ENSZ dok. E/1992/23, 1991. december 13.

138 FRA, *A romák és travellerek lakáshelyzete az Európai Unióban: Az egyenlőség felé tett lépések - Összefoglaló jelentés* (Bécs, FRA, 2010. március).

139 *Correctionele Rechtbank van Antwerpen (Belgium)*, 2004. december 7-i határozat (Belgium). Az angol nyelvű összefoglaló elérhető a FRA InfoPortálon, 15-1. ügy, eredeti szöveg: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=15>.

3.4.3.1. Az európai egyezmény, illetve az áruk és szolgáltatások területe, a lakhatást is beleértve

Az EJB úgy értelmezte a 8. cikket, hogy abba beletartoznak a magánéletet befolyásolni képes tevékenységekkel kapcsolatos esetek is, köztük a gazdasági és társadalmi jellegű kapcsolatok. Az EJB a 8. cikkben szereplő, a lakás tiszteletben tartásához való jogot is tágan értelmezte. Mint megjegyezte, a lakás fogalmába beletartoznak a kevésbé „hagyományos” állandó szálláshelyek is, mint a lakóautók és a mobil otthonok. Amennyiben az állam által biztosított lakások különösen rossz állapotban vannak, és ezzel tartósan nehézséget okoznak a lakóknak, az EJB úgy ítélte, hogy ez embertelen bánásmódnak minősülhet.

Példa: a *Moldovan és társai kontra Románia* ügyben a kérelmezőket elüldözték otthonaikból, amelyeket aztán rendkívül megrázó körülmények között leromboltak.¹⁴⁰ A házak újjáépítése nagyon lassan haladt, az átmeneti időszakra biztosított szállás pedig különösen alacsony színvonalú volt. Az EJB a következőket állapította meg:

„[...] a kérelmezők életkörülményei az elmúlt tíz évben – különös tekintettel a súlyosan túlszűfolt és egészségtelen környezetre és annak a kérelmezők egészségére és jólétére gyakorolt káros hatására, kiegészítve azzal, hogy a kérelmezőknek milyen hosszú ideig kellett ilyen körülmények között lakniuk, továbbá a hatóságok általános hozzáállásával – minden bizonnyal súlyos mentális szenvedést okoztak számukra, ezáltal csökkentették emberi méltóságukat és a megalázottság érzését ébresztették bennük.”

Más tényezők mellett ez a megállapítás vezetett az EJB azon következtetéséhez, miszerint az EJE 3. cikkével ellentétes, megalázó bánásmódra került sor, noha a fenti részletben használt megfogalmazás arra utal, hogy a szálláshelyen tapasztalt körülmények önmagukban is elegendőek lettek volna ennek megállapításához.¹⁴¹

¹⁴⁰ EJB, *Moldovan és társai kontra Románia* (2.) (41138/98 és 64320/01), 2005. július 12.

¹⁴¹ Az EJB esetjoga azt jelzi, hogy bizonyos körülmények között a megkülönböztető bánásmód megalázó bánásmódnak minősülhet. Lásd például EJB, *Smith és Grady kontra Egyesült Királyság* (33985/96 és 33986/96), 1999. szeptember 27.

Példa: a *Đokić kontra Bosznia-Hercegovina* ügyben a kérelmező azt állította, hogy beavatkozta a tulajdonhoz való jogába.¹⁴² A volt Jugoszlávia felbomlása előtt a kérelmező előadó volt egy katonai iskolában és tagja volt az ország fegyveres erőinek. Vásárolt egy lakást Szarajevóban, de miután Bosznia-Hercegovinában kitört a háború, és a katonaiskolája áttelepült a mai Szerbia területére, a kérelmező követte, és csatlakozott a mai Szerbia fegyveres erőihez. A konfliktust követően a hatóságok megtagadták a tulajdonának visszaállítását, mivel külföldi fegyveres erőknél szolgált. Nemzeti szinten ez indokoltnak bizonyult, hiszen azon a megfontoláson alapult, hogy a kérelmező „hűtlen” polgár, mert a külföldi fegyveres erőknél szolgált, amelyek részt vettek a Bosznia-Hercegovinában történt katonai műveletekben. Bár az ügyet nem kifejezetten az EJEE 14. cikke keretében mérlegelték, az EJEB úgy vélte, hogy ez a döntés kizárólag a kérelmező etnikai hovatartozásán alapult (mivel bizonyos fegyveres erőknél a szolgálat jelezte az egyén etnikai származását), különösen mivel nem lehetett bizonyítani, hogy a kérelmező bármilyen „hűtlenséget” elkövetett volna attól eltekintve, hogy hivatalosan tagja volt az említett fegyveres erőeknek. A visszaállítás hiányában a kártérítés vagy alternatív szálláslehetőség felkínálásának elmaradása a tulajdonjogába való aránytalan beavatkozásnak minősült.

3.4.4. Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

Miközben a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést konkrétan nem említik meg az árúk és szolgáltatások példái között, elképzelhető, hogy ez is beletartozik a hatáskörükbe, amennyiben a bírósági rendszer olyan szolgáltatást jelent, amelyet az állam díjazás ellenében nyújt a nyilvánosságnak. A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek annyit mindenesetre megkövetelnek a tagállamoktól, hogy hozzák létre az irányelv által előírt jogok érvényesítését lehetővé tevő jogi és/vagy közigazgatási eljárásokat.¹⁴³ Emellett az EU jogában jól bevált elv, hogy a személyeknek az uniós jogból eredő jogok tekintetében részesülniük kell „a hatékony igazságügyi védelemhez való jogból”.¹⁴⁴

142 EJEB, *Đokić kontra Bosznia-Hercegovina* (6518/04), 2010. május 27.

143 A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv 9. cikkének (1) bekezdése; a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv 17. cikkének (1) bekezdése; az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv 8. cikkének (1) bekezdése; a faji egyenlőségről szóló irányelv 7. cikkének (1) bekezdése.

144 Lásd például EB, *Vassilakis és társai kontra Dimos Kerkyras*, C-364/07. sz. ügy, EBHT 2008., I-90. o., 2008. június 12.; EB, *Sahlstedt és társai kontra Bizottság*, C-362/06. sz. ügy, EBHT 2009., I-2903. o., 2009. április 23.; EB, *Angelidaki és társai kontra Organismos Nomarkhiaki Aftodiikisi Rethimnis*, C-378/07. sz. ügy, EBHT 2009., I-3071. o., 2009. április 23.

Így még ha azt nem is lehet mondani, hogy az „árúk és szolgáltatások” magukban foglalják az „igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést”, annyi bizonyosan állítható, hogy az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés önálló jogként létezik (a megkülönböztetés bizonyításának követelménye nélkül) az irányelvek végrehajtásának vonatkozásában.

3.4.4.1. Az európai egyezmény és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés

Az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés jogát az EJE a 6. cikkben, a tisztességes tárgyaláshoz való jog keretében önálló jogként garantálja. Az EJB az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférésben történt megkülönböztetéssel számos esetben foglalkozott.

Példa: a *Paraskeva Todorova kontra Bulgária* ügyben a nemzeti bíróság elutasította a kérelmező büntetésének felfüggesztését, olyan megjegyzésekkel kísérve, hogy erre az etnikai kisebbségek körében uralkodó büntetlenségi kultúra kezelése érdekében van szükség. Ezt a 6. cikk megsértésének tekintették a 14. cikkel egyetemben.¹⁴⁵

Példa: a fentiekben már tárgyalt *Moldovan és társai kontra Románia* (2.) ügyben azt állapították meg, hogy a büntető és polgári eljárások rendezésében történt túlzott késedelmek (az első ítélet meghozatala hét évbe telt) a 6. cikk megsértésének minősülnek.¹⁴⁶ Megállapították, hogy a késedelmek az eljárási hibák nagy számából erednek, és ehhez hozzávéve a hatóságok részéről a roma kérelmezőkkel szemben tapasztalt áthatóan diszkriminatív viszonyulást, azt állapították meg, hogy ezzel a 6. cikket a 14. cikkel összefüggésben is megsértették.

Példa: az *Anakomba Yula kontra Belgium* ügyben a nemzeti jogról – amely a kérelmező számára lehetetlenné tette, hogy állami támogatást kapjon az apasági keresete finanszírozásához, arra hivatkozva, hogy nem belga állampolgár – megállapították, hogy megsérti a 6. cikket a 14. cikkel egyetemben.¹⁴⁷ Ez nem jelenti azt, hogy az állampolgársággal nem rendelkezőknek korlátlan joguk lenne az állami finanszírozáshoz. Az adott körülmények között az

¹⁴⁵ EJB, *Paraskeva Todorova kontra Bulgária* (37193/07), 2010. március 25.

¹⁴⁶ EJB, *Moldovan és társai kontra Románia* (2.) (41138/98 és 64320/01), 2005. július 12.

¹⁴⁷ EJB, *Anakomba Yula kontra Belgium* (45413/07), 2009. március 10., részletesen a 4.7. fejezet tárgyalja.

EJEB-et számos tényező befolyásolta, köztük az, hogy a kérelmezőt amiatt utasították el, mert nem volt érvényes tartózkodási engedélye, noha az engedélyének megújítása akkor már folyamatban volt. Emellett az EJEB-et az a tény is befolyásolta, hogy az apasági ügyekre vonatkozóan egyéves határidő volt érvényben, ami azt jelentette, hogy a kérelmezőtől nem lehetett észszerűen elvárni, hogy a támogatás kérelmezésével várja meg az engedélynek megújítását.

3.5. Az egyezmény alkalmazása az uniós jogon túl

A fentiekben tárgyalt ügyek mellett – ahol az EJEE keretében nyújtott védelem egybeesik a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek szerinti védelemmel – több olyan fontos terület van, ahol az EJEE további védelmet kínál.

3.5.1. A „személyes” szféra: a magán- és családi élet, az örökbefogadás, az otthon és a házasság¹⁴⁸

Az egyik különösen fontos terület a családi és magánélet területe, ahol a tagállamok nem adtak kiterjedt hatáskört az EU-nak a jogalkotásra.

Mint a következő részben és a 4. fejezetben tárgyaljuk, a *Mazurek kontra Franciaország*,¹⁴⁹ *Sommerfeld kontra Németország*¹⁵⁰ és *Rasmussen kontra Dánia*¹⁵¹ ügyben az örökösödési szabályokkal, az elvált szülők gyermekekhez való hozzáféréssel és az apasági kérdésekkel kapcsolatos megkülönböztető bánásmódot kellett megítélni. A 8. cikk az örökbefogadási ügyekre is kiterjed. A fentiekben már tárgyalt *E.B. kontra Franciaország* ügy szintén azt szemlélteti, hogy az örökbefogadás az EJEE hatálya alá tartozhat, még ha az EJEE-ben nem is szerepel tényleges örökbe-

¹⁴⁸ Az EJEE 8. cikke hatályának ismertetése megtalálható az Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakembereknek weboldalán: Kilkelly, *The Right to Respect for Private and Family Life* [A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog], Human Rights Handbooks, 1. sz., 2001, elérhető: www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1636.

¹⁴⁹ EJEB, *Mazurek kontra Franciaország* (34406/97), 2000. február 1.

¹⁵⁰ EJEB, *Sommerfeld kontra Németország* [GC] (31871/96), 2003. július 8.

¹⁵¹ EJEB, *Rasmussen kontra Dánia* (8777/79), 1984. november 28.

fogadási jog. Az EJEB emellett a múltbeli esetjogra támaszkodva kijelölte a 8. cikk általános kiterjedését:

„a »magánélet« fogalma az egyezmény 8. cikkének értelmében tág fogalom, amely magában foglalja többek között a más emberekkel való kapcsolatok kialakításának és fejlesztésének jogát [...] a »személyes fejlődéshez« való jogot [...] vagy az önrendelkezéshez mint ilyenhez való jogot. Magában foglal olyan elemeket, mint a név [...] a nemi identitás, a szexuális irányultság és a szexuális élet, amelyek a 8. cikk által védett személyes szférába tartoznak [...] és a gyermekvállalásra vagy nem vállalásra vonatkozó döntés tiszteletben tartásához való jogot”¹⁵²

A 8. cikk tehát rendkívül széles területet fog át. Az EJE más területekre is kihat, például a házasságkötésre, amely a 12. cikk alapján külön védelmet élvez.

Példa: a *Muñoz Díaz kontra Spanyolország* ügyben a kérelmező házastársával roma szokások szerint kötött házasságot, ez azonban nem felelt meg a nemzeti jog szerinti követelményeknek, ezért hivatalosan nem jött létre.¹⁵³ A kérelmezőt a hatóságok ettől függetlenül házasként kezelték a nekik kiadott személyazonosító okmányokat, a folyósított ellátásokat és a „családkönyvük” bejegyzését tekintve. Házastársa halálakor a kérelmező túlélő hozzátartozói nyugdíját próbált igényelni az államtól, de elutasították, mivel házassága a nemzeti jog szerint nem volt érvényes. Az EJEB azt állapította meg, hogy mivel az állam a kérelmezőt előzőleg úgy kezelte, mintha érvényes lenne a házassága, más „jóhiszemű” házastársakhoz (akiknek a házassága technikai okokból nem érvényes, de házasnak hiszik magukat) hasonló helyzetben volt, és utóbbiak jogosultak lettek volna a túlélő hozzátartozói nyugdíjra. Bár az EJEB azt állapította meg, hogy nem történt megkülönböztetés abban, hogy megtagadták a házasság érvényességének elismerését (a 12. cikk alapján a 14. cikkel együttvéve), az viszont megkülönböztetés volt, hogy a kérelmezőt nem kezelték más jóhiszemű házastársakhoz hasonlóan, és nem ítélték meg a nyugdíjat (az 1. jegyzőkönyv 1. cikke alapján a 14. cikkel együttvéve).

¹⁵² EJEB, *E.B. kontra Franciaország* [GC] (43546/02), 2008. január 22., 43. bekezdés.

¹⁵³ EJEB, *Muñoz Díaz kontra Spanyolország* (49151/07), 2009. december 8.

Igy tehát, miközben az emberi méltóság alapjainak védelme szokásosan szűkebb mozgásteret tesz szükségessé az EJEB részéről, ezt egyensúlyban kell tartani más, kiszolgáltatott személyek védelmének szempontjaival, akiknek a jogai sérülhetnek.

Példa: a *Sommerfeld kontra Németország* ügy az apáknak a gyermekükhöz való hozzáférést szabályozó német törvénnyel foglalkozott.¹⁵⁴ A nemzeti jog értelmében, amennyiben a gyermek szülei nem voltak házasok, az anyának joga volt megtagadni az apától a gyermek láthatását. Ilyen helyzetben az apának bírósághoz kellett fordulnia, hogy hatálytalanítsa az elutasítást. A kormány azzal érvelt, hogy a törvény nem megkülönböztető, mert az elhidegült apák jellemzően kevésbé érdeklődtek a gyermekeik iránt. Az EJEB azt állapította meg, hogy a szülők gyermekeikhez való hozzáférési jogával kapcsolatos esetekben az államnak különösen szűk a mérlegelési jogköre. Kijelentette továbbá, hogy „nagyon nyomós okokat kell előterjeszteni ahhoz, hogy a házasságon kívül vagy házasságból való születésen alapuló megkülönböztető bánásmódot az EJE-vel összeegyeztethetőnek lehessen tekinteni [...] Ugyanez igaz a bánásmód különbségére az olyan apák esetében is, akiknek a gyermeke házasságon kívüli együttélésből született, összehasonlítva a házasságon alapuló kapcsolatból született gyermek apjával”. Az EJEB ezért úgy találta, hogy a kormány magyarázata indokolja az ilyen megkülönböztető bánásmódot.

A fenti esetben az EJEB úgy vélte, hogy az apa érdekei együtt járnak a gyermek érdekeivel – azaz a gyermeknek is érdeke, hogy kapcsolatban maradjon az apával. Amikor azonban a gyermek érdeke potenciálisan ellentétes az apáéval, az államnak tágabb mozgásteret marad annak meghatározására, hogyan tudná legjobban védeni a gyermeket.

Példa: a *Rasmussen kontra Dánia* ügyben egy apa miatt tett panaszt, hogy egy elvülési jogszabály meggátolja, hogy elvitassa az apaságot.¹⁵⁵ Az EJEB azt állapította meg, hogy ez nem alapuló megkülönböztető bánásmódnak minősül, de indokolt. Azt a jogszerű célt szolgálta, hogy a gyermeknek biztonságot és a helyzetével kapcsolatos bizonyosságot adjon, ezért megakadályozta, hogy

¹⁵⁴ EJEB, *Sommerfeld kontra Németország* [GC] (31871/96), 2003. július 8., 93. bekezdés. Nagyon hasonló tényállás: EJEB, *Sahin kontra Németország* [GC] (30943/96), 2003. július 8. Lásd még EJEB, *Mazurek kontra Franciaország* (34406/97), 2000. február 1., szintén házasságon kívül született gyermekekkel szembeni megkülönböztető bánásmóddal kapcsolatban, részletesen a 4. fejezet tárgyalja (védett tulajdonságok).

¹⁵⁵ EJEB, *Rasmussen kontra Dánia* (8777/79), 1984. november 28.

az apák az élet későbbi szakaszában visszaéljenek az apaság elvitatásának lehetőségével. Mivel az EJEE tagállamai körében ennek a kérdésnek a kezelése kevés közös vonást mutat, az EJEB tág mérlegelési jogkört hagyott az államnak, megállapítva, hogy a megkülönböztető bánásmód indokolt volt.¹⁵⁶

3.5.2. Politikai részvétel: a véleménynyilvánítás, gyülekezés és egyesülés szabadsága, szabad választások

Az Európa Tanács fő céljainak egyike a demokrácia előmozdítása. Ez tükröződik az EJEE-ben szereplő jogok sokaságában, amelyek a politikai részvételt hivatottak elősegíteni. Miközben az uniós jog ezen a téren csak a jogok egy behatárolt körét biztosítja (konkrétan az uniós állampolgárok választójogát a helyhatósági választásokon és az európai parlamenti választásokon), az EJEE szélesebb körű garanciákat tartalmaz, így nemcsak a választásra és a választhatóságra ad jogot, hanem a szabad véleménynyilvánítás jogát, valamint a gyülekezési és egyesülési jogot is támogatja.

Példa: a fentiekben tárgyalt *Bączkowski és társai kontra Lengyelország* ügyben a szexuális irányultság miatti megkülönböztetéssel foglalkozó, figyelemfelhívó felvonulás engedélyezésének megtagadása, valamint a polgármester nyilvánosság előtt tett homofób jellegű kijelentései együttesen a gyülekezési szabadság (11. cikk) megsértésének minősültek a 14. cikkel együtt.¹⁵⁷

Az egyesülési szabadsághoz való jogot úgy tekintik, hogy abba beletartozik a politikai pártok alakításának védelme is, amihez az EJEB magas szintű védelmet biztosít a beavatkozással szemben.¹⁵⁸ Ehhez hasonlóan nagyon alaposan vizsgálják a szólásszabadság jogának megzavarását politikai vita keretében, mint az a 4. fejezet 11. szakaszában olvasható.¹⁵⁹

¹⁵⁶ *Uo.*, 40-42. bekezdés.

¹⁵⁷ EJEB, *Bączkowski és társai kontra Lengyelország* (1543/06), 2007. május 3.

¹⁵⁸ pl. EJEB, *Szocialista Párt és társai kontra Törökország* (21237/93), 1998. május 25.

¹⁵⁹ EJEB, *Castells kontra Spanyolország* (11798/85), 1992. április 23.

3.5.3. Bűnüldözés

Amellett, hogy garantálják az élethez való alapvető jogot (2. cikk) és a kínzástól, embertelen vagy megalázó bánásmódtól vagy büntetéstől való mentességet (3. cikk), ezek a cikkek arra is kötelezik az államokat, hogy vizsgálják ki a körülményeket az élettől való megfosztás vagy ilyen bánásmód előfordulása esetén. A *Nachova és társai* ügyben és a *Turan Cakir* ügyben az EJEB kijelentette, hogy ebbe beletartozik az a külön kötelesség, hogy vizsgálják ki a 2. és 3. cikk megsértésének hátterében álló lehetséges rasszista indítékot, ennek elmulasztása pedig a fenti cikkek megsértésének minősül a 14. cikkel egyetemben.¹⁶⁰

Példa: a *Turan Cakir kontra Belgium* ügyben a kérelmező a letartóztatása során őt ért rendőri kegyetlenség miatt tett panaszt, amelynek következtében súlyos és tartós sérüléseket szenvedett, emellett fenyegetések és rasszista sértések is érték.¹⁶¹ Az EJEB azt állapította meg, hogy az okozott erőszakkal megsértették a panaszos ahhoz való jogát, hogy mentesüljön az embertelen és megalázó bánásmódtól (az EJEE 3. cikke alapján). Megállapították továbbá, hogy az állam megsértette az ugyanezen cikk szerinti eljárási kötelezettségeit azáltal, hogy nem vizsgálta ki megfelelően a kérelmező rossz bánásmód miatti panaszait. Ezen túlmenően megállapították, hogy a vizsgálat elmulasztása a 3. cikket a megkülönböztetésmentességhez való joggal összefüggésben is megsérti, mivel az államnak kötelessége kivizsgálni nemcsak az állítólagos rossz bánásmódot, de az arra vonatkozó állításokat is, hogy ez a rossz bánásmód önmagában véve megkülönböztető, rasszista indíttatású volt.

Példa: a *Nachova és társai kontra Bulgária* ügyben két roma férfival foglalkozott, akiket agyonlőttek, miközben ők a katonai rendőrség elől menekültek. A katonai rendőrség engedély nélküli eltávozás miatt akarta letartóztatni őket.¹⁶² Az incidens idején az áldozatokat lelövő tiszt azt kiabálta egy szomszédnak, hogy „Ti rohadt cigányok!”. Az EJEB megállapította, hogy az állam megsértette az áldozatok élethez való jogát (az EJEE 2. cikke alapján), nemcsak lényegileg, hanem eljárási szempontból is, azáltal, hogy nem vizsgálta ki megfelelően a haláleseteket. Megállapították, hogy a vizsgálat elmulasztásával megsértették a 2. cikket a megkülönböztetésmentességhez való joggal

¹⁶⁰ EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária* [GC] (43577/98 és 43579/98), 2005. július 6.; EJEB, *Turan Cakir kontra Belgium* (44256/06), 2009. március 10.; hasonlóképpen EJEB, *Šečić kontra Horvátország* (40116/02), 2007. május 31.

¹⁶¹ EJEB, *Turan Cakir kontra Belgium* (44256/06), 2009. március 10.

¹⁶² EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária* [GC] (43577/98 és 43579/98), 2005. július 6.

egyetemben, mivel az államnak kifejezett kötelessége kivizsgálni a lehetséges rasszista indítékokat.

Bár mindkét fenti eset állami alkalmazottak tetteire vonatkozott, az állam beavatkozási kötelezettsége – a bűncselekmények áldozatainak védelme érdekében – és későbbi kivizsgálási kötelezettsége a magánfelek tetteire vonatkozóan is fennáll.

Példa: a *Jehova Tanúi Gldani Gyülekezetének tagja és társai kontra Grúzia* ügyben a Jehova Tanúinak egy csoportját megtámadta egy ultraortodox csoport.¹⁶³ Hiába értesítették a rendőrséget, az nem avatkozott be, hogy megakadályozza az erőszakot. Az ezt követő vizsgálatot beszüntették, miután a rendőrség ragaszkodott ahhoz az állításához, hogy az elkövetők személyazonosságát nem lehet megállapítani. Az EJEB megállapította, hogy azzal, hogy a rendőrség nem avatkozott be a rasszista indíttatású erőszak áldozatainak védelme érdekében, valamint ezt követően a megfelelő vizsgálat elmulasztásával megsértették a 3. cikket (az embertelen és megalázó bánásmódtól vagy büntetéstől való mentesség jogát) és a 9. cikket (a vallásszabadsághoz való jogot) a 14. cikkel egyetemben, mivel mindez vallási okokon alapult.

Úgy tűnhetne, hogy az uniós jog hasonló kötelezettségeket ír elő a rasszizmus és idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló tanácsi kerethatározatban (amelyet a 4.6. fejezet tárgyal).¹⁶⁴ A kerethatározat azonban nem írja elő kifejezett kötelességgént annak kivizsgálását, hogy a személyek elleni bűncselekményekkel kapcsolatban felmerült-e rasszista indíték.

163 EJEB, *A Jehova Tanúi Gldani Gyülekezetének 97 tagja és társai kontra Grúzia* (71156/01), 2007. május 3.

164 A Tanács 2008. november 28-i 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről, HL L 328., 2008. december 6., 55. o. Meg kell jegyezni, hogy az EJEB elfogadta, hogy a személyek egy csoportjával szembeni, származásukon vagy egy meghatározott etnikai csoporthoz, nemzethez, fajhoz vagy valláshoz való tartozásukon vagy nem tartozásukon alapuló, megkülönböztetésre, gyűlöletre vagy erőszakra való uszítás esete az EJE által védelmezett véleménynyilvánítási szabadságnak egy egyedi korlátozása. Lásd például: EJEB, *Le Pen kontra Franciaország* (hat.) (18788/09), 2010. április 20.; EJEB, *Féret kontra Belgium* (15615/07), 2009. július 16.; EJEB, *Willem kontra Franciaország* (10883/05), 2009. július 16.; és EJEB, *Balsytė-Lideikienė kontra Litvánia* (72596/01), 2008. november 4.

3.5.4. Büntetőjogi ügyek

A 3.5.3. szakaszban szereplő, bűnüldözéssel kapcsolatos ügyek mellett az EJEE a büntetőjogi ügyekkel a különféle jogok vonatkozásában is foglalkozik, köztük a tisztességes tárgyaláshoz való joggal, az önkényes őrizetbe vételtől való mentesség jogával, a visszamenőleges hatályú büntetés és a kétszeres eljárás alá vonás tilalmával, az élethez való joggal és az embertelen vagy megalázó bánásmódtól való mentesség jogával kapcsolatban.

Példa: az *Opuz kontra Törökország* ügyben az EJEB nem alapuló közvetett megkülönböztetést állapított meg az élethez való joggal és az embertelen vagy megalázó bánásmódtól való mentességgel összefüggésben, mivel a rendőrség és a bíróság elmulasztotta megfelelően végrehajtani a családon belüli erőszakra vonatkozó törvényt.¹⁶⁵

Példa: a *D.G. kontra Írország* és a *Bouamar kontra Belgium* ügyekben (amelyeket a 4.5. fejezet tárgyal) a kérelmezőket a nemzeti hatóságok őrizetbe vették.¹⁶⁶ Ezekben az esetekben az EJEB úgy vélte, hogy bár a szabadsághoz való jogot megsértették, megkülönböztetés nem történt, mivel a megkülönböztető bánásmód a kiskorúak védelme érdekében indokolt volt.

Főbb pontok

- A harmadik országok állampolgárai az uniós megkülönböztetésmentességi irányelvek alá tartozó, nagyjából hasonló területeken szintén jogot élveznek az egyenlő bánásmóddhoz, amennyiben a harmadik országok állampolgáiról szóló irányelv alapján „huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkezőnek” minősülnek.
- Amennyiben a harmadik országok állampolgárai nem minősülnek „huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkezőnek”, a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek alapján korlátozott védelemben részesülnek:
 - a szexuális irányultság, életkor, fogyatékoság, vallás vagy meggyőződés alapján történő megkülönböztetéssel szemben a szakképzéshez való hozzáférési joguk és a munkakörülmények terén. A foglalkoztatáshoz való hozzáféréseben viszont nem élveznek egyenlő jogot;

¹⁶⁵ EJEB, *Opuz kontra Törökország* (33401/02), 2009. június 9.

¹⁶⁶ EJEB, *D.G. kontra Írország* (39474/98), 2002. május 16.; EJEB, *Bouamar kontra Belgium* (9106/80), 1988. február 29.

- az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv és a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv alapján a harmadik országok állampolgárai a foglalkoztatáshoz, valamint az árukhoz és szolgáltatáshoz való hozzáférésben védelmet élveznek a nem alapján történő megkülönböztetéssel szemben.
- Az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei alapján a megkülönböztetéssel szembeni védelem hatóköre változatos:
 - a faji és etnikai származás kapja a legszélesebb körű védelmet, amely a foglalkoztatáshoz, a jóléti rendszerhez, illetve az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés tekintetében egyaránt védett;
 - a nemen alapuló megkülönböztetés a foglalkoztatáshoz, a szociális biztonsághoz (amely behatároltabb, mint a tágabb jóléti rendszer), illetve az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés keretében tiltott;
 - a szexuális irányultság, fogyatékoság, vallás vagy meggyőződés és az életkor jelenleg csak a foglalkoztatáshoz való hozzáférés területén élvez védelmet.
- Az EJEE-ben szereplő védett tulajdonságok köre nyitott. Az EJEE-re bárki hivatkozhat a hazai hatóságok, bíróságok és végső esetben az EJEB előtt.
- Megkülönböztetést feltételező kérelem esetén az EJEB a kérelmet vizsgálhatja kizárólag az alapul vett anyagi jog szerint vagy a 14. cikkel összefüggésben.
- Kizárólag a 14. cikk alapján nem lehet keresetet indítani, ezt mindig ötvözni kell az EJEE-ben szereplő anyagi jogok valamelyike alapján indított keresettel. Elegendő, ha a panasz nagy vonalakban kapcsolódik a szóban forgó jog alá tartozó tárgyterülethez.
- Az EJEE 12. jegyzőkönyve létrehozta a megkülönböztetésmentességhez való önálló jogot. Ez a nemzeti jog vagy gyakorlat által létrehozott vagy abból levezethető jogok bármelyikére vonatkozik, a „megkülönböztetéshez” rendelt jelentés pedig megegyezik a 14. cikk szerintivel.
- Az EB-nek az volt a hozzáállása, hogy az alkalmazási területeket rendkívül tágan értelmezi, hogy az uniós jog szerint az egyéneket megillető jogok teljes mértékben érvényesülhessenek.
- Az EJEE hatálya – mind a benne foglalt anyagi jogokat, mind azt a módot tekintve, ahogyan a 14. cikk alkalmazása céljából értelmezik őket – az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelveihez képest különösen tág.
- A megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek hatókörén kívül eső, és nagyrészt az EU illetékességén (és ezáltal az Alapjogi Charta hatókörén) is túl lévő területek közül különösen fontosak a magán- és családi élettel kapcsolatos kérdések, a politikai részvételhez kötődő jogok és a büntetőjogi ügyek.
- Különösen fontos ezért, hogy a megkülönböztetés áldozatai a perhez való hozzáállásuk kialakításakor gondosan mérlegeljék, hogy kérelmük a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek vagy az EJEE hatálya alá tartozik-e.

Ajánlott szakirodalom

Bell, „Beyond European Labour Law? Reflections on the EU Racial Equality Directive” [Túl az európai munkajogon? Gondolatok az EU faji egyenlőségről szóló irányelvről], 8.3 *European Law Journal* (2002), 384. o.

Boccardo, „Housing Rights and Racial Discrimination” [Lakhatási jogok és faji megkülönböztetés], megjelent: European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 9 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. december), 21. o.

Brosius-Gersdorf, „Ungleichbehandlung von Imam-Ehe und Zivilehe bei der Gewährung von Sozialversicherungsleistungen in der Türkei aus völkerrechtlicher Sicht: der Fall Şerife Yiğit vor dem Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte”, *Europäische Grundrechte-Zeitschrift* (2009).

Cousins, „The European Convention on Human Rights and Social Security Law” [Az emberi jogok európai egyezménye és a szociális biztonsági jog], 10.1 *Human Rights Law Review* (2010), 191. o.

Edel, *The Prohibition of Discrimination under the European Convention on Human Rights*, Human Rights Files, 22. sz., 2010.

Equinet, *Combating Discrimination in Goods and Services* [A megkülönböztetés leküzdése az áruk és szolgáltatások terén] (Equinet, 2004).

ERRC/Interights/MPG, *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* [A faji megkülönböztetés stratégiai jogvitája Európában: az elvektől a gyakorlatig] (Nottingham, Russell Press, 2004), 5.c. melléklet.

Kapuy, „Social Security and the European Convention on Human Rights: How an Odd Couple has Become Presentable” [Szociális biztonság és az emberi jogok európai egyezménye: egy furcsa pár szalonképessé vált], 9.3 *European Journal of Social Security* (2007), 221. o.

Sánchez-Rodas Navarro, „El Tribunal Europeo de Derechos Humanos y la pensión de viudedad en caso de unión celebrada conforme al rito gitano”, 18 *Aranzadi Social* (2009).

Sudre (szerk.), *Le droit à la non-discrimination au sens de la Convention européenne des droits de l'homme: actes du colloque des 9 et 10 novembre 2007* (Brüsszel, Bruylant/Nemesis, 2008).

4

Védett tulajdonságok

4.1. Bevezetés

Az európai megkülönböztetésmentességi irányelvek tiltják a bizonyos „védett tulajdonságokon” alapuló megkülönböztető bánásmódot, és meghatározzák a védett tulajdonságok rögzített, korlátozott listáját, amely kiterjed a nemre (az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv, a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelv), a szexuális irányultságra, a fogyatékosra, a korra, a vallásra vagy meggyőződésre (a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv) és a faji vagy etnikai származásra (a faji egyenlőségről szóló irányelv). Az EJE ezekkel szemben nyitott listát tartalmaz, amely egybeesik az irányelvekben felsoroltakkal, de túl is mutat azokon. A 14. cikk kimondja, hogy nem lehet semmilyen megkülönböztetést alkalmazni „például nem, faj, bőrszín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján”. Az „egyéb helyzet” kategória révén az EJE-nek lehetősége nyílt a védelmet (többek között) azokra a tulajdonságokra is kiterjeszteni, amelyeket a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvek kifejezett védelemben részesítenek, konkrétan a fogyatékosra, a korra és a szexuális irányultságra.

Az 1. fejezetben megjegyeztük, hogy az EU Alapjogi Chartájának 21. cikke szintén tartalmazza a megkülönböztetés tilalmát. A Charta az Európai Unió intézményeire nézve kötelező, de a tagállamokra is érvényes, amikor az uniós jogot értelmezik és alkalmazzák. A Charta megkülönböztetéséről szóló rendelkezése

„Védett tulajdonság” az egyén valamely olyan tulajdonsága, amelyet nem szabad relevánsnak tekinteni az eltérő bánásmód vagy bizonyos előnyök biztosítása szempontjából.

ötvözi az EJEE-ben és a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben felsorolt tulajdonságokat, bár a lehetőségeket nyitva hagyó „egyéb helyzet” kategória nem szerepel benne.

4.2. A nem

A nemen alapuló megkülönböztetés viszonylag magától értetődő, mivel olyan megkülönböztetést jelent, amely azon a tényen alapul, hogy egy személy vagy nő, vagy férfi. Az EU szociálpolitikájának ez a legmagasabb szinten kidolgozott aspektusa, és régóta az anyagi jogok közé sorolják. Az ezen a tulajdonságon alapuló védelem fejlesztése kettős célt szolgált: először is gazdasági célt szolgált, amennyiben segített megszüntetni a verseny torzulásait az egyre inkább integrált piacon, másodsor pedig – politikai szinten – a Közösség számára mutatott egy olyan aspektust, amely a társadalmi fejlődést, valamint az élet- és munkakörülmények javítását szolgálja. Ebből következően a nemen alapuló megkülönböztetéssel szembeni védelem az Európai Unió alapvető feladatainak egyike lett, és az is maradt. Az egyenlő bánásmód társadalmi és gazdasági fontosságának elfogadottságát tovább erősítette az Alapjogi Chartában kapott központi szerepe. A nemen alapuló megkülönböztetéssel szembeni védelem az EJEE keretében hasonlóan alaposan kidolgozott.

Bár a nemen alapuló megkülönböztetés esetei jellemzően nőket érintenek, akik a férfiakhoz képest kedvezőtlenebb bánásmódban részesülnek, ez nemcsak így fordulhat elő.

Példa: a *Defrenne kontra Sabena* ügyben a kérelmező (nő) amiatt tett panaszt, hogy férfi társaihoz képest alacsonyabb fizetést kapott, annak ellenére, hogy a feladatkörük megegyezett.¹⁶⁷ Az EB úgy találta, hogy egyértelműen nemen alapuló megkülönböztetés történt. A határozat meghozatalakor az EB felhívta a figyelmet az Unió gazdasági és szociális dimenziójára, és nyomatékosította, hogy a megkülönböztetésmentesség segíti az EU-t az e célok felé való előrehaladásban.

A fentiekben tárgyalt *Bilka*-ügyben az EB azt tapasztalta, hogy a megkülönböztetett bánásmód a munkáltató gazdálkodási megfontolásain alapult, amely azzal indokolta a részmunkaidős munkavállalók kizárását a foglalkoztatóinyugdíj-rendszerből, hogy ezzel akarja ösztönözni a teljes munkaidős munkavégzést, a megfelelő személyzeti létszám biztosítása érdekében. Ebben az esetben az EB nem mondta ki

¹⁶⁷ EB, *Defrenne kontra Sabena*, 43/75. sz. ügy, EBHT 1976., 455. o., 1976. április 8.

egyértelműen, hogy egy ilyen intézkedést arányosnak talál-e az elszenvedett megkülönböztető jogélvezettel. A következő esetben azonban már határozottabb volt.

Példa: a *Hill és Stapleton* ügyben a kormány a közszolgálatban állásmegosztási rendszert vezetett be, amelynek jegyében egy pozíciót ideiglenesen két személy töltött be, akik a teljes munkaidő 50%-ában dolgoztak, és ezért a rendes fizetés 50%-át kapták kézhez.¹⁶⁸ A munkavállalóknak ezután joguk volt teljes munkaidőben visszatérni az állásukba, ha ezek az állások elérhetőek voltak. A szabályok a teljes munkaidőben foglalkoztatott személyeknek lehetővé tették, hogy évente eggyel feljebb lépjenek a fizetési skálán. Az állásmegosztásban részt vevő személyeknél azonban az emelkedés feleződött, vagyis egy feljebb lépéshez két év állásmegosztásra volt szükség. A jelen ügyben érintett két panaszos teljes munkaidőben dolgozó munkavállalóként tért vissza az állásába, és amiatt tettek panaszt, hogy a növekedést hogyan alkalmazták az esetükben. Az EB megállapította, hogy ez nem alapuló közvetett megkülönböztetésnek minősül, mivel az állásmegosztásban túlnyomó többségben nők vettek részt. A kormány azzal érvelt, hogy a megkülönböztető bánásmód indokolt volt, mivel azon az elven alapult, hogy a növekedést a szolgálati idő tényleges hosszának megfelelően alkalmazták. Az EB úgy találta, hogy ez csak egy állítás, amelyet nem támasztanak alá objektív kritériumok (amennyiben nem volt bizonyíték arra, hogy a többi személy szolgálati idejét a ténylegesen ledolgozott munkaórák alapján számítanák ki). Az EB ezután kijelentette, hogy „az állásmegosztási rendszerből eredő megkülönböztetést a munkáltató nem igazolhatja pusztán arra hivatkozva, hogy az ilyen megkülönböztetés elkerülése nagyobb költségekkel járna”.

Úgy tűnik tehát, hogy az EB nem hajlandó automatikusan elfogadni a nem alapuló megkülönböztető bánásmód indoklásait, amennyiben azok egyszerűen a munkáltatók pénzügyi vagy gazdálkodási megfontolásain alapulnak.

Példa: az *Ünal Tekeli kontra Törökország* ügyben a kérelmező amiatt tett panaszt, hogy a nemzeti jog arra kötelezi a nőt, hogy a házasságkötéstől kezdve férjük nevét viseljük.¹⁶⁹ Bár a törvény megengedte, hogy a nők férjük nevén kívül leánykori nevüket is megtartsák, az EJEB úgy ítélte meg, hogy ez

¹⁶⁸ EB, *Hill és Stapleton kontra The Revenue Commissioners és Department of Finance*, C-243/95. sz. ügy, EBHT 1998., I-3739. o., 1998. június 17.

¹⁶⁹ EJEB, *Ünal Tekeli kontra Törökország* (29865/96), 2004. november 16.

nemen alapuló megkülönböztetésnek minősül, mivel a nemzeti jog a férjeket nem kötelezte vezetéknevük megváltoztatására.

Példa: a *Zarb Adami kontra Málta* ügyben a kérelmező panaszában azt állította, hogy az esküdtbírószági szolgálatra való behívása megkülönböztetésnek minősül, mivel az esküdtbírószági listák összeállításának gyakorlatából következően a férfiakat eleve nagyobb valószínűséggel hívták be.¹⁷⁰ A statisztikai adatok azt mutatták, hogy egy öt éves időszakban az esküdtek több mint 95%-a férfi volt, az EJEB pedig megállapította, hogy mivel a férfiak és a nők az állampolgári kötelezettségeiket tekintve hasonló helyzetben vannak, ez megkülönböztetésnek minősül.

A „nem” fogalmát úgy értelmezték, hogy olyan helyzetekre is kiterjedjen, amikor a megkülönböztető bánásmód átvittebb értelemben függ össze a kérelmező „nemével”, ezzel lehetőséget adva a nemi identitás korlátozott mértékű védelmére.

Ennek megfelelően a nemi identitás szélesebb körben elfogadott definíciója nemcsak azokra vonatkozik, akik nemátalakító műtéten esnek át („transzneműek”), hanem a nem kifejezésére használt más módokat is idesorolja, amilyen a transzveszticizmus vagy úgynevezett „cross-dressing”, vagy egyszerűen az általában az ellenkező nem tagjaihoz köthető beszédmód vagy kozmetikumok használata.

A nemi identitás „a nem feltétlenül a születéskor megállapított nemnek megfelelő nemiségnek az egyes emberek által mélyen átértézt belső és egyéni megtapasztalása, beleértve a személyes testéretet (amelynek szabad megválasztása a testi megjelenés orvosi, sebészeti vagy egyéb eszközökkel történő megváltoztatását is maga után vonhatja) és a nem egyéb megnyilvánulásait – például az öltözködést, a beszédet és viselkedésmódot – is”.¹⁷¹

A *P. kontra S. és Cornwall County Council* ügy nyomán a „nem” mint tulajdonság a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben azt is magában fogja foglalni, amikor egy személlyel szemben azért alkalmaznak megkülönböztetést, mert „nemátalakításon ment át vagy szándékozik átmenni”. Úgy tűnik ezért, hogy a nem mint tulajdonság az uniós jog szerinti értelmezésben jelenleg csak szűk értelemben védi a nemi identitást.

¹⁷⁰ EJEB, *Zarb Adami kontra Málta* (17209/02), 2006. június 20.

¹⁷¹ Ez a széles körben elfogadott definíció innen származik: „Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity” [Yogyakartai alapelvek a nemzetközi emberi jogi jogszabályoknak a szexuális irányultságra és a nemi identitásra való alkalmazásáról], 2007. március, elérhető: www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm. Az alapelveket a nemzetközi emberi jogi jogszabályok szakértőiből álló független testület fogadta el.

Példa: A *K.B. kontra National Health Service Pensions Agency* ügyben KB transznmű élettársától megtagadták az özvegyi nyugdíjat.¹⁷² Az elutasítás amiatt történt, mert a transznmű pár nem tudott eleget tenni a házasság követelményének, mivel az akkori angol jogszabályok szerint transznműek nem házasodhattak.

A megkülönböztetés kérdésének mérlegelésekor az EB fenntartotta, hogy nem történt nemen alapuló megkülönböztetés, mivel a túlélő hozzátartozói nyugdíjra való jogosultság meghatározásakor a bánásmód nem volt kedvezőtlenebb az alapján, hogy az illető férfi vagy nő. Az EB ezt követően más szempontból vizsgálta meg az ügyet. A következőkben a házasság kérdésére helyezte a hangsúlyt. Felhívta a figyelmet arra, hogy a transznműek soha nem házasodhatnak, ezáltal soha nem válhatnak jogosulttá a túlélő hozzátartozói nyugdíjra, ellentétben a heteroszexuálisokkal. Ezt követően megvizsgálta a *Christine Goodwin* kapcsolatos EJEB-ügyet.¹⁷³ Mindezek alapján az EB arra az álláspontra jutott, hogy a szóban forgó brit jogszabály összeegyeztethetetlen az egyenlő bánásmód elvével, mivel meggátolja, hogy a transznműek részesülhessenek élettársuk fizetésének egy részéből.

Példa: hasonló szempontok merültek fel a *Richards*-ügyben.¹⁷⁴ Richards, aki férfiként született, nemátalakító műtéten esett át. Az ügy az egyesült királysági nyugdíjjogosultsággal foglalkozott, mivel az adott időszakban a nők 60 évesen, a férfiak 65 éves korban váltak jogosulttá az állami nyugdíjra. Amikor Richards 60 éves korában állami nyugdíjat igényelt, kérelmét elutasították azzal az indoklással, hogy jogi szempontból férfinak tekintik, ezért 65 éves koráig nem kérhet állami nyugdíjat. Az EB fenntartotta, hogy a nemátalakításon alapuló egyenlőtlen bánásmód történt, és ennek megfelelően megkülönböztetésnek tekintette az esetet, amely ellentétes a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról szóló irányelv 4. cikkének (1) bekezdésével.¹⁷⁵

¹⁷² EB, *K.B. kontra National Health Service Pensions Agency*, C-117/01. sz. ügy, EBHT 2004., I-541. o., 2004. január 7.

¹⁷³ EJEB, *Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság* [GC] (28957/95), 2002. július 11.

¹⁷⁴ EB, *Richards kontra Secretary of State for Work and Pensions*, C-423/04. sz. ügy, EBHT 2006., I-3585. o., 2006. április 27.

¹⁷⁵ A Tanács 1978. december 19-i 79/7/EGK irányelve a férfiak és nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról, HL L 6., 1979. január 10., 24. o.

Az EJEB még nem hozott döntést arról, hogy a nemi identitást védett tulajdonságnak tekintí-e a 14. cikk keretében, és még azt sem jelezte, hogy ez csak a „transzneműekre” vonatkozna-e, vagy tágabban értelmezné a nemi identitást. Ez nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem foglalkozott a nemi identitás kérdésével. Az EJEB tehát úgy határozott, hogy a nemi identitás, a megélt szexuális irányultság része az egyén magánéletének, és ezért a kormány beavatkozásától mentesnek kell lennie.

Példa: a *Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság* és az *I. kontra Egyesült Királyság* ügyek nagyon hasonló tényállásokkal foglalkoztak.¹⁷⁶ A kérelmezők, akik mindketten férfiből nővé változtató nemátalakító műtéten estek át, amiatt tettek panaszt, hogy a kormány nem engedélyezte a születési anyakönyvi kivonatuk új nemüket tükröző módosítását. Bár a többi dokumentumot és a kérelmező nevét meg lehetett változtatni, továbbra is a születési anyakönyvi kivonatot használták bizonyos célokra, amelyek esetében a nemnek jogi vonatkozása is volt – amilyen például a foglalkoztatás vagy a nyugdíjazás –, ami azt jelentette, hogy a kérelmező zavart és megaláztatást tapasztalt, amikor a jogilag elismert férfi nemének felfedésére kényyszerült. Az EJEB (a korábbi esetjogot megfordítva) úgy döntött, hogy ezzel megsértették a magánélet tiszteletben tartásához való jogot, valamint a 12. cikk szerinti házasságkötéshez való jogot, de a folytatásban nem mérlegelte, hogy a 14. cikk is sérült-e.

Példa: a *Van Kück kontra Németország* ügyben a kérelmezőtől, aki nemátalakító műtéten és hormonkezelésen esett át, a magán egészségbiztosítója megtagadta az erre vonatkozó költségeinek visszatérítését.¹⁷⁷ A német fellebbviteli bíróság, amely a panaszos biztosítótársasággal szembeni kérelmét meghallgatta, úgy döntött, hogy az orvosi eljárások nem voltak „szükségesek” a szerződésben előírt módon, ezért a kérelmező nem jogosult a költségek megtérítésére. Az EJEB megállapította, hogy tekintettel a nemi identitás természetére, valamint annak a döntésnek a súlyosságára, hogy valaki visszavonhatatlan orvosi beavatkozásnak veti alá magát, a nemzeti bíróság hozzáállása nemcsak azt nem biztosította, hogy a kérelmező tisztességes tárgyalásban részesüljön, megsértve ezzel az EJEE 6. cikkét, de az

¹⁷⁶ EJEB, *Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság* [GC] (28957/95), 2002. július 11.; EJEB, *I. kontra Egyesült Királyság* [GC] (25680/94), 2002. július 11., 26. bekezdés. Hasonlóképpen EJEB, *L. kontra Litvánia* (27527/03), 2007. szeptember 11.

¹⁷⁷ EJEB, *Van Kück kontra Németország* (35968/97), 2003. június 12.

EJEE 8. cikkében garantált, a magánélet tiszteletben tartásához való jogát is megsértette. Az EJEB a továbbiakban azonban nem vizsgálta a 14. cikknek való megfelelést, mivel alapvetően ugyanazokról a tényekről volt szó.

Általában véve úgy tűnik, a „nemi identitást” mint megkülönböztetési alapot övező jog európai és nemzeti szinten egyaránt erősen tisztázásra szorul. Az ezt a területet szabályozó nemzeti jogszabályok közelmúltbeli vizsgálatai azt mutatták, hogy Európán belül nincs egységes álláspont, de az államok nagyjából két csoportra oszthatók: egy részük a „szexuális irányultság” keretében foglalkozik a nemi identitással, másik részük a „nemen alapuló megkülönböztetés” részeként kezeli.¹⁷⁸

A nemen alapuló megkülönböztető bánásmóddal foglalkozó, nyugdíjkorhatárral kapcsolatos ügyek sorozata alapján úgy tűnik, az EJEB tág mérlegelési jogkört enged az államoknak a költségvetési és szociálpolitikai ügyekben.¹⁷⁹

Példa: a *Stec és társai kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy a férfiakra és a nőkre vonatkozó eltérő nyugdíjkorhatár következtében mindegyiküket hátrányosan érintette a részükre folyósítandó ellátások megváltoztatása, amelyeket a nyugdíjkorhatárnak megfelelően határoztak meg.¹⁸⁰ Az EJEB megállapította, hogy a nemen alapuló megkülönböztetés elvben csak akkor lehet indokolt, ha ennek „nagyon nyomós okai” vannak. Az államnak azonban „az EJEE alapján általában tág mérlegelési jogköre van, ha gazdasági vagy szociális stratégiát megvalósító, általános intézkedésekről van szó [...] Mivel a nemzeti hatóságok közvetlenül ismerik a társadalmat és annak szükségleteit, a nemzetközi bíráknál jobban fel tudják becsülni azt, hogy társadalmi vagy gazdasági téren mi áll a köz érdekében, és a Bíróság általában tiszteletben tartja a jogalkotó politikai döntését, kivéve, ha az [...] nyilvánvalóan nélkülözi az ésszerű megalapozottságot”. Az EJEB megállapította, hogy az eltérő nyugdíjkorhatár eredetileg egyfajta „különleges intézkedés” volt, mivel ezzel próbálták ellentételezni a nők hagyományos háztartási szerepe folytán

178 FRA, *Homofóbia és szexuális irányultságon alapuló megkülönböztetés az EU tagállamaiban: I. rész – Jogi elemzés* (Bécs, FRA, 2009), 129-144. o.; Thomas Hammarberg, az Európa Tanács emberi jogi biztosának vitairata, *Emberi jogok és nemi identitás* (Strasbourg, Európa Tanács, 2009. július 29.), dok. CommDH/IssuePaper(2009)2.

179 Ezek az ügyek a megkülönböztető bánásmód indoklásával kapcsolatos vita szempontjából is hasznos források, így a fogalom alaposabb magyarázatával erősítik a kézikönyv korábbi részében szereplő vitát az indoklás kérdéséről.

180 EJEB, *Stec és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (65731/01 és 65900/01), 2006. április 12.

elszenvedett esetleges pénzügyi nehézségeket, amelyek miatt független pénzügyi jövedelem nélkül maradtak. Megállapították továbbá, hogy a kormány fokozatos intézkedésekbe kezdett a férfiakra és nőkre vonatkozó nyugdíjkorhatár egységesítése érdekében, és hogy nem lépte túl a mérlegelési jogkörét sem azzal, hogy ezt évek alatt kívánta megvalósítani, sem azzal, hogy korábban nem hajtott végre változtatásokat.¹⁸¹

Az EB hasonló álláspontot fogadott el az átfogóbb foglalkoztatáspolitikai szempontok alapján indokolt megkülönböztető bánásmód eseteivel kapcsolatban.

Példa: a *Schnorbus*-ügyben a hesseni igazságügyi minisztérium azon gyakorlatát, miszerint a gyakorlati jogi képzésben előnyben részesítette azokat a férfi jelölteket, akik már teljesítették a kötelező katonai vagy polgári szolgálatukat, nem alapuló közvetett megkülönböztetésnek találták.¹⁸² Az EB azonban azt állapította meg, hogy a gyakorlat objektíven igazolt volt, mivel pusztán arra irányult, hogy ellensúlyozza a kötelező szolgálat elvégzése által a férfi jelöltek karrierjére gyakorolt hátráltató hatást.

Példa: a *Megner és Scheffel* ügy egy német jogszabállyal foglalkozott, amely a „miniállásokat” (heti tizenöt óránál kevesebb) és a rövid távú foglalkoztatást kizárta a kötelező betegebiztosítási és öregségi nyugdíjbiztosítási rendszerekből, valamint a munkanélküliségi biztosítási rendszerben való járulékfizetési kötelezettségéből.¹⁸³ A szabályról megállapították, hogy potenciálisan diszkriminatív a nőkkel szemben, akik eredendően nagyobb valószínűséggel dolgoztak rész-munkaidőben vagy rövid távon. Az EB elfogadta a kormány azon állítását, hogy ha a „miniállásokat” és a rövid távú foglalkoztatást is bevonná a rendszerbe, az ezzel járó költségek a rendszer teljes átalakításához vezetnének, mivel a továbbiakban nem lehetne járulékfizetési alapon finanszírozni. Azt is elfogadta, hogy a rövid távú és miniállásokban dolgozó alkalmazottakra van kereslet, és ezt a kormány csak azzal tudja elősegíteni, hogy ezeket a formákat mentesíti a szociális biztonsági rendszer alól. Ha nem ezt az álláspontot választja, eze-

¹⁸¹ Hasonlóképpen lásd: EJE, *Barrow kontra Egyesült Királyság* (42735/02), 2006. augusztus 22., 20–24. és 37. bekezdés; EJE, *Pearson kontra Egyesült Királyság* (8374/03), 2006. augusztus 22., 12–13. és 25. bekezdés; EJE, *Walker kontra Egyesült Királyság* (37212/02), 2006. augusztus 22., 19–20. és 37. bekezdés.

¹⁸² EB, *Schnorbus kontra Land Hessen*, C-79/99. sz. ügy, EBHT 2000., I-10997. o., 2000. december 7.

¹⁸³ EB, *Megner és Scheffel kontra Innungskrankenkasse Vorderpfalz*, C-444/93. sz. ügy, EBHT 1995., I-4741. o., 1995. december 14. Hasonlóképpen EB, *Nolte kontra Landesversicherungsanstalt Hannover*, C-317/93. sz. ügy, EBHT 1995., I-4625. o., 1995. december 14.

ket az állásokat valószínűleg mindenképpen betöltik, de nem törvényes keretek között. Az EB elfogadta, hogy a kormány jogszerű szociálpolitikai célt követett, és az államnak tág mérlegelési jogkört kell hagyni annak eldöntésében, hogy a „szociális és foglalkoztatási politika” megvalósításához melyek a megfelelő intézkedések. Ennek megfelelően a megkülönböztető bánásmód indokolt volt.

Ez szembeállítható a következő esettel, ahol az EB úgy találta, hogy a kormány által idézett jelentős költségvetési kihatások ellenére a nemen alapuló megkülönböztetést nem lehetett szociálpolitikai szempontból igazolni.

Példa: a *De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai* ügy a keresőképtelenségi ellátásra vonatkozó nemzeti jogszabállyal foglalkozott.¹⁸⁴ A nemzeti jogszabály 1975-ben vezette be a keresőképtelenségi ellátást a férfiak és hajadon nők számára, a munkaképtelenség bekövetkezése előtti jövedelmükre való tekintet nélkül. Ezt 1979-ben módosították, és az ellátást a férjzett nők számára is elérhetővé tették. Bevezettek azonban egy olyan követelményt is, hogy a kedvezményezettnek az előző év folyamán el kellett érnie egy bizonyos jövedelemszintet. A jogszabályt (többek között) azon az alapon támadták meg, hogy a jövedelmi követelmény közvetett megkülönböztetést alkalmazott a nőkkel szemben (akik a férfiakhoz képest kisebb valószínűséggel keresték meg az előírt jövedelmet). Az állam azzal érvelt, hogy a megkülönböztető jogosultság költségvetési megfontolásokból igazolt volt, a nemzeti kiadások megfélemezése érdekében. Az EB megállapította, hogy bár az uniós jog nem akadályozza meg az államot annak szabályozásában, hogy a személyek mely kategóriái részesülhetnek szociális biztonsági ellátásokban, ez a szabályozás nem lehet megkülönböztető.

Ez a két ügy a bennük szereplő tényeket nézve összeegyeztethető volt, és a két közül valószínűleg a *De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai* ügyet kell szabálynak, a *Megner és Scheffel* ügyet pedig kivételnek tekinteni. Az uniós jog nem kötelezi a tagállamokat bizonyos szociális biztonsági rendszerek bevezetésére, ha azonban ilyen rendszereket vezetnek be, a bíróság nem engedheti meg, hogy egyszerű költségvetési megfontolásokból bizonyos csoportokat kirekesszenek, mivel az nagymértékben gyengítheti az egyenlő bánásmód elvét, és visszaélésekre adhat lehetőséget. A megkülönböztető bánásmód ugyanakkor megengedhető lehet, ha ez

¹⁸⁴ EB, *De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai kontra Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen és társai*, C-343/92. sz. ügy, EBHT 1994., I-571. o., 1994. február 24.

az egyetlen mód a teljes megbiztosítási és munkanélküli biztosítási rendszer összeomlásának megelőzésére – különösen akkor, ha egy ilyen intézkedés csak annyit érne el, hogy szabályozatlan munkára kényszeríti az embereket.

A szexuális irányultság „minden egyes személy azon képessége, amelynek révén mély érzelmi, gyengéd és szexuális vonzalmat érez a másik nemhez, azonos nemhez vagy egynél több nemhez tartozó személyek iránt, és velük intim kapcsolatba kerül”.¹⁸⁵

4.3. Szexuális irányultság

A szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetésről szóló ügyek jellemzően olyan személyeket érintenek, akik kedvezőtlen bánásmódban részesültek amiatt, hogy melegek, leszbikusok vagy biszexuálisok, de ugyanezen az alapon a heteroszexuálisokkal szembeni megkülönböztetés is tilos.

Példa: a szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés elleni svéd ombudsman („HomO”) előtt lévő ügyben egy heteroszexuális nő miatt tett panaszt, hogy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetés érte, amikor a leszbikus, meleg- és transznemű jogok svéd országos szövetségéhez nem vették fel a biztonságosabb szexről tájékoztató munkatársnak.¹⁸⁶ A szervezetnél azt mondták neki, hogy egy azonosságát vállaló meleg vagy biszexuális férfit szeretnének alkalmazni, hogy lehetővé váljon a társakon keresztüli megkeresés. Az ombudsman megállapította a kérelmezőről, hogy az állás szempontjából nem állíthatja, hogy a meleg vagy biszexuális férfiakhoz hasonló helyzetben lenne (és ezért nem bizonyítható a kedvezőtlenebb bánásmód), továbbá hogy a megkülönböztetés valódi szakmai követelménnyel igazolható volt.

Bár az EJEE 14. cikke a védett tulajdonságok között nem sorolja fel külön a szexuális irányultságot, az EJEB számos ügyben kifejezetten kimondta, hogy ez is beleértendő a 14. cikk által védett „egyéb” okokba.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Ez a széles körben elfogadott definíció innen származik: „Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity” [Yogyakartai alapelvek a nemzetközi emberi jogi jogszabályoknak a szexuális irányultságra és a nemi identitásra való alkalmazásáról], 2007. március, elérhető: www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm.

¹⁸⁶ HomO (Svédország), 262/06. sz. akta, 2006. június 21-i határozat. , elérhető: www.do.se.

¹⁸⁷ Lásd például EJEB, *Fretté kontra Franciaország* (36515/97), 2002. február 26., 32. bekezdés.

Példa: az *S.L. kontra Ausztria* ügyben a kérelmező amiatt tett panaszt, hogy a nemzeti jog az aktuális formájában kriminalizálja a férfiak közötti, megegyezően alapuló szexuális kapcsolatokat, amennyiben az egyik fél még nem töltötte be a 18 évet.¹⁸⁸ A nőknek ezzel szemben tizennégy éves kortól engedélyezik a szexuális aktusban való részvételt (akár lesbikus, akár heteroszexuális jellegűben). Az EJEB megállapította, hogy ez szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetést képez.

Példa: az *E.B. kontra Franciaország* ügyben a kérelmezőnek azon az alapon utasították el az örökbefogadási kérelmét, hogy a háztartásban nem volt férfi szerepmóddal.¹⁸⁹ A nemzeti jog az egyedülálló szülőknek engedélyezte az örökbefogadást, az EJEB pedig azt állapította meg, hogy a hatóságok döntése elsősorban azon alapult, hogy a kérelmező egy másik nővel élt együtt. Az EJEB ennek megfelelően úgy találta, hogy szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetésre került sor.

Meg kell jegyezni, hogy az EJEB az EJEE-nek a magánélet tiszteletben tartásához való jogról szóló 8. cikke keretében magával a szexuális irányultsággal kapcsolatos kormányzati beavatkozással szemben is védelmet nyújt. Így tehát ha ezen az alapon megkülönböztető bánásmódra kerül sor, egyszerűen a 8. cikk megsértése miatt is kérelmet lehet indítani, nem szükséges bizonyítani a megkülönböztető bánásmód meglétét.

Példa: a *Dudgeon kontra Egyesült Királyság* ügy egy nemzeti jogszabállyal foglalkozott, amely kriminalizálta az azonos nemű felnőttek közötti, megegyezően alapuló szexuális kapcsolatokat.¹⁹⁰ A kérelmező panaszában azt állította, hogy homoszexuálisként emiatt a bünvádi üldözést kockáztatja. Az EJEB megállapította, hogy ez már önmagában megsérti a magánélet tiszteletben tartásához való jogot, mivel ebbe az egyén szexuális élete is beletartozik. Azt is megállapították, hogy miközben a közérkölcsvédelme jogszerű célt jelent, erre a magánéletbe való ilyen mértékű beavatkozás nélkül is lehet törekedni.

¹⁸⁸ EJEB, *S.L. kontra Ausztria* (45330/99), 2003. január 9.

¹⁸⁹ EJEB, *E.B. kontra Franciaország* [GC] (43546/02), 2008. január 22.

¹⁹⁰ EJEB, *Dudgeon kontra Egyesült Királyság* (7525/76), 1981. október 22.

Az EJB különösen gondosan ügyelt a személyek védelmére olyankor, amikor az állam részéről történt beavatkozás olyan kérdésekhez kapcsolódott, amelyek a megítélése szerint a személyes méltóság alapvető elemeit érintik, amilyen például az egyén szexuális élete vagy családi élete. A következő eset azt szemlélteti, hogy a magánéletbe való beavatkozás nehezen igazolható, amennyiben az a szexualitáshoz kapcsolódik.

Példa: a *Karner kontra Ausztria* ügy egy nemzeti jogszabály értelmezésével foglalkozott (a lakásbérleti törvény 14. szakasza), amely a főbérlet halála esetén feljogosította a rokonát vagy „élettársát” a bérleti szerződés automatikus megöröklésére.¹⁹¹ A kérelmező együtt élt partnerével, a főbérlettel, aki elhunyt. A nemzeti bíróságok úgy értelmezték, hogy a jogszabály kizárja a homoszexuális párokat, noha a nem házas heteroszexuális párokat tartalmazhatta. A kormány elismerte, hogy szexuális irányultságon alapuló megkülönböztető bánásmód történt, de azzal érvelt, hogy ez indokolt volt annak érdekében, hogy védjék a hagyományos családban élőket a lakóhelyük elvesztésétől. Az EJB úgy találta, hogy bár a hagyományos család védelme jogszerű célnak tekinthető, a „mérlegelési jogkör [...] szűk [...], amennyiben a bánásmód különbsége nem vagy szexuális irányultságon alapul”. Az EJB kijelentette továbbá, hogy „az arányosság elve nem pusztán azt követeli meg, hogy a választott intézkedés elvben igazodjon a kitűzött cél megvalósításához. Azt is be kell bizonyítani, hogy az említett cél eléréséhez szükség volt a személyek bizonyos kategóriáinak – ez esetben a homoszexuális kapcsolatban élőknek – a kizárására a lakásbérleti törvény 14. szakaszának alkalmazási köréből”. Az EJB ezért megkülönböztetést állapított meg, mivel az állam a hagyományos család védelme érdekében tehetett volna intézkedéseket anélkül is, hogy ilyenfajta hátrányban részesítené a homoszexuális párokat.

¹⁹¹ EJB, *Karner kontra Ausztria* (40016/98), 2003. július 24., 34-43. bekezdés.

4.4. Fogyatékoság

Sem az EJE, sem a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv nem definiálja a fogyatékoságot. Az EB szerepének jellege miatt gyakran a nemzeti bíróságok döntenek arról, hogy mi minősül fogyatékoságnak, és azt az EB-hez utalt vitás ügyek tényszerű háttére részeként ismertetik. Az EB-nek mindazonáltal lehetősége nyílt arra, hogy némi útmutatást adjon arra vonatkozóan, hogy az esetjogában mi képez fogyatékoságot.

Példa: a *Chacón Navas* ügy esetében az EB lehetőséget kapott arra, hogy mérlegelje a fogyatékoság alapján történő megkülönböztetésről szóló rendelkezések általános hatályát, és élve az alkalommal jelezte, hogy a „fogyatékoság” kifejezésre kellene egy harmonizált uniós meghatározás.¹⁹² Az EB jelezte, hogy a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv alkalmazásában úgy tekinti, hogy a fogyatékoság „olyan korlátozottság, amely különösen testi, mentális vagy pszichológiai károsodásból ered, és amely akadályozza az érintett személy részvételét a szakmai életben”, továbbá „valószínűleg hosszú ideig tart”. E definíciót alkalmazva Navas asszonyról azt állapították meg, hogy nem volt fogyatékos, amikor fogyatékoságon alapuló megkülönböztetés miatt kérelmet indított a spanyol bíróságon, miután 8 hónapnyi betegállományt követően elbocsátották az állásából. Az EB világosan kimondta, hogy különbséget kell tenni a betegség és a fogyatékoság között, és az előbbi nem részesül védelemben.

Mint az 1. fejezetben tárgyaltuk, az EU a fogyatékoságról szóló 2006. évi a fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény szerződő fele, aminek következtében az EB számára minden valószínűség szerint egyszerre lesz irányadó maga az egyezmény és a felügyeletével és értelmezésével megbízott bizottság, a Fogyatékosággal Élő Személyek Jogainak Bizottsága által adott értelmezések.¹⁹³

1.cikke CRPD

„Fogyatékosággal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

¹⁹² EB, *Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA*, C-13/05. sz. ügy EBHT 2006., I-6467. o., 2006. július 11.

¹⁹³ ENSZ dok. A/RES/61/611, 2006. december 13.

Az CRPD szerződő feleként az EU és intézményei (és az uniós jog értelmezésekor és alkalmazásakor a tagállamok is) kötelesek lesznek átvenni ezt a tág, befogadó megközelítést a „fogyatékoság” jelentésének értelmezésében.

Bár a fogyatékoság az EJEE-ben felsorolt védett tulajdonságok között kifejezetten nem jelenik meg, az EJEB belevette azt a 14. cikk szerinti „egyéb” okok értelmezésébe.

Példa: a *Glor kontra Svájc* ügyben az EJEB úgy találta, hogy a kérelmező, aki cukorbeteg volt, fogyatékosággal élőnek tekinthető – függetlenül attól, hogy a nemzeti jog ezt a „kisebb” fogyatékoságok közé sorolta.¹⁹⁴ A kérelmezőnek egy bizonyos adót kellett fizetnie, hogy ezzel kompenzálja katonai szolgálatának elmaradt teljesítését; ezt az adót minden olyan személynek fizetnie kellett, aki alkalmas volt a katonai szolgálatra. Az adó alóli mentességhez vagy igazolni kellett a 40%-os fogyatékosági szint elérését (amit egyenértékűnek tekintettek egy végtag használhatóságának megszűnésével), vagy lelkiismereti okból kellett megtagadni a szolgálatot. A szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadókat „polgári szolgálat” teljesítésére kötelezték. A kérelmezőt fogyatékoságának jellege miatt a katonai szolgálatra alkalmatlannak találták, ugyanakkor a fogyatékoság nem érte el a nemzeti jogban az adómentességhez előírt súlyossági fokot. Felajánlotta, hogy polgári szolgálatot végez, ezt azonban visszautasították. Az EJEB megállapította, hogy az állam a kérelmezőt azokhoz hasonlóan kezelte, akik érvényes indoklás nélkül nem teljesítették a katonai szolgálatot. Ez megkülönböztető bánásmódnak minősült, mivel a kérelmező más helyzetben volt (a katonai szolgálattól elutasították, de kész lett volna polgári szolgálatot végezni), és ilyenformán az államnak rendelkeznie kellett volna a jelenlegi szabályok alóli kivétellel.

Az EJEE hatálya alá tartozó más védett tulajdonságokhoz hasonlóan e téren sem ritka, hogy az ügyeket más anyagi jogok alapján vizsgálják, és az anyagi jogot nem ötvözik a megkülönböztetést tiltó 14. cikkel.

Példa: a *Price kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmezőt hét nap szabadságvesztésre ítélték. A kérelmező testi fogyatékoságtól szenvedett, mivel az édesanyja a terhesség során talidomidot szedett, és ő ennek következtében hiányzó, illetve lényegesen rövidebb végtagokkal, valamint rossz

194 EJEB, *Glor kontra Svájc* (13444/04), 2009. április 30.

veseműködéssel született.¹⁹⁵ Emiatt a mozgáshoz kerekesszékre szorult, segítségre volt szüksége a toalett használatához és a tisztálkodáshoz, emellett az alváshoz is speciális berendezést igényelt. Az őrizetben eltöltött első éjszakára egy olyan cellában helyezték el, amely nem volt hozzáférhető a testi fogyatékkal élők igényeihez, ebből következően nem tudott megfelelően aludni, komoly fájdalmai voltak és a testhőmérséklete a rendes szint alá csökkent. A börtönbe való átszállításkor a kórházi szárnyban helyezték el, ahol némi átalakításra volt lehetőség, de továbbra is hasonló problémákat tapasztalt. Nem engedték meg neki, hogy feltöltse az elektromos kerekesszékét, amely lemerült. Az EJEB megállapította, hogy a kérelmezőt megalázó bánásmódnak tették ki, ezzel megsértve a 3. cikket. Az EJE 14. cikkében szereplő anyagi jogok valamelyikén alapuló megkülönböztetés nem merült fel ez ügyben.

Példa: a *Pretty kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmező, aki egy degeneratív betegségben szenvedett, biztosítékot szeretett volna kapni a kormánytól arra, hogy bünvádi eljárástól mentesen követhet el asszisztált öngyilkosságot egy későbbi időpontban, amikor állapota már annyira leromlik, hogy maga nem tudja véghezvinni ezt a tettet.¹⁹⁶ A nemzeti jog szerint az öngyilkosság elkövetésében való segédkezés önmagában is bűncselekménynek számított, továbbá gyilkosságnak vagy emberölésnek minősült. A kérelmező többek között azzal érvelt, hogy a saját testéről szóló döntések meghozatalához való jogát, amely a magánélethez való jog keretében védelmet élvez (a 8. cikk alapján), diszkriminatív módon megsértették, mivel az állam egységesen megtiltotta az asszisztált öngyilkosságot, ami aránytalanul negatívan hatott azokra, akik cselekvőképtelenné váltak, és ezért nem tudtak maguk véget vetni az életüknek. Az EJEB megállapította, hogy az „öngyilkosság elkövetésére fizikailag képes és fizikailag nem képes személyek” közötti különbségtétel megtagadása indokolt volt, mivel a törvény alóli kivételek bevezetése a gyakorlatban lehetővé tette volna a visszaélést, és ezzel aláássa az élethez való jog védelmét.

¹⁹⁵ EJEB, *Price kontra Egyesült Királyság* (33394/96), 2001. július 10.

¹⁹⁶ EJEB, *Pretty kontra Egyesült Királyság* (2346/02), 2002. április 29.

4.5. Életkor

Az életkor mint védett tulajdonság egyszerűen az olyan megkülönböztető bánásmódra vagy jogélvezetre vonatkozik, amely az áldozat életkorán alapul. Bár az életkoron alapuló megkülönböztetés önmagában nem tartozik semelyik konkrét jog hatáskörébe az EJEE-ben (a vallástól vagy a szexuális irányultságtól eltérően), az életkori megkülönböztetés kérdései számos különféle jog kapcsán felmerülhetnek. Ennek megfelelően az EJEB – más területekhez hasonlóan – azokban az esetekben, ahol a tények életkori megkülönböztetésre utaltak, úgy hozott ítéletet, hogy ténylegesen nem eszerint elemezte az ügyet – különösen a gyermekek büntetőjogi rendszerben való kezelésével kapcsolatban. Az EJEB megállapította, hogy az életkor az „egyéb helyzet” kategóriába esik.¹⁹⁷

Példa: a *Schwizgebel kontra Svájc* ügyben egy negyvenhét éves egyedülálló anya egy örökbefogadási kérelem elutasítása miatt tett panaszt.¹⁹⁸ A nemzeti hatóságok a döntést a kérelmező és a gyermek életkora közötti különbségre, illetve arra a tényre alapozták, hogy az örökbefogadás komoly pénzügyi terhet jelentene, tekintve, hogy a kérelmezőnek már volt egy gyermeke. Az EJEB azt állapította meg, hogy a kérelmezőt az életkora alapján kezelték másképp, mint az örökbefogadást kérő fiatalabb nőket. Az örökbefogadás elfogadható korhatárát tekintve azonban a különböző államokban nem volt egységes a rendszer, ezáltal az egyes államok tág mérlegelési jogkört élveztek. Emellett a nemzeti hatóság korkülönbséggel kapcsolatos megfontolását nem önkényesen alkalmazták, hanem a gyermek legjobb érdekeinek és a második gyermekkel járó esetleges pénzügyi tehernek a figyelembevételén alapult, ez utóbbi szempont pedig a gyermek jólétére is kihathatott volna. Az EJEB ennek megfelelően azt állapította meg, hogy a bánásmód különbsége igazolható volt.

Példa: a *T. kontra Egyesült Királyság* és *V. kontra Egyesült Királyság* ügyekben két fiúról volt szó, akik egy tízéves korukban elkövetett gyilkosság miatt bíróság elé kerültek, és bűnösnek találtattak.¹⁹⁹ A kérelmezők többek között amiatt tettek panaszt, hogy nem részesültek tisztességes tárgyalásban, mivel a koruk és éretlenségük meggátolta őket, hogy hatékonyan részt vegyenek saját védelmükben. Az EJEB megállapította, hogy egy fiatalos ügynek tárgyalásakor az államnak

¹⁹⁷ EJEB, *Schwizgebel kontra Svájc* (25762/07), 2010. június 10.

¹⁹⁸ *Uo.*

¹⁹⁹ EJEB, *T. kontra Egyesült Királyság* [GC] (24724/94), 1999. december 16.; EJEB, *V. kontra Egyesült Királyság* [GC] (24888/94), 1999. december 16.

„teljes mértékben figyelembe kell vennie a korát, érettségének szintjét, szellemi és érzelmi képességeit” és intézkedéseket kell tennie azért, hogy „elősegítse számára a tárgyalás megértését és az abban való részvételét”. Az EJB úgy találta, hogy az állam ezt nem tette meg, ennek megfelelően megsértette az EJE 6. cikkét, és az ügyet a 14. cikk szempontjából nem is vizsgálta meg.

Példa: a *D.G. kontra Írország* és a *Bouamar kontra Belgium* ügyekben a kérelmezőket a nemzeti hatóságok őrizetbe vették.²⁰⁰ Az EJB megállapította, hogy az adott körülmények között ezzel megsértették az önkényes őrizetbe vételtől való mentesség jogát. A kérelmezők mindkét esetben azt állították, hogy a felnőttekhez képest megkülönböztető bánásmódban részesültek, mivel a nemzeti jog nem engedi meg, hogy a felnőtteket ilyen körülmények között megfoszják a szabadságuktól. Az EJB úgy találta, hogy bár a felnőttekkel és a gyermekekkel szembeni bánásmódban valóban volt különbség, az indokolt volt, mivel a személyi szabadságtól való megfosztás hátterében a fiatalkorúak védelmének célja állt, amely szempont a felnőtteknél nem merül fel.

4.6. Faj, etnikai hovatartozás, bőrszín és nemzeti kisebbséghez tartozás

Úgy tűnik, hogy az EU és az EJE között van egy kis különbség a tekintetben, hogy a „faji és etnikai származás” mennyire széles kört fed le, a faji egyenlőségről szóló irányelv ugyanis kifejezetten kizárja az „állampolgárságot” a faji vagy etnikai hovatartozás fogalmából. Miközben az EJE külön megkülönböztetési alapként sorolja fel az „állampolgárságot” vagy „nemzeti származást”, az alábbiakban tárgyalt esetjog azt mutatja, hogy az állampolgárság az etnikai hovatartozás egyik alkotóelemeként értelmezhető. Ez nem azért van, mert az állampolgárságon alapuló megkülönböztetés az uniós jogban megengedett, hanem mert az EU joga úgy alakult, hogy az állampolgárságon alapuló megkülönböztetést a személyek szabad mozgására vonatkozó jog keretében szabályozza. Az állampolgárság kifejezett kizárásától eltekintve a faji egyenlőségről szóló irányelv nem definiálja a „faji vagy etnikai származást”. A faji és etnikai származás fogalmának értelmezéséhez több másik okmány is útmutatást kínál. A faji egyenlőségről szóló irányelvben sem a „bőrszín”, sem a nemzeti kisebbséghez tartozás nincs kifejezetten felsorolva, az EJE-ben viszont külön okként szerepelnek. Úgy tűnik, hogy ezeket a kifejezéseket

²⁰⁰ EJB, *D.G. kontra Írország* (39474/98), 2002. május 16.; EJB, *Bouamar kontra Belgium* (9106/80), 1988. február 29.

nem lehet különválasztani a faji és/vagy etnikai hovatartozás definíciójától, ezért itt foglalkozunk velük.

A rasszizmus és az idegengyűlölet elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló tanácsi kerethatározat a rasszizmus és idegengyűlölet meghatározásában szerepelteti a „faji, bőrszín szerinti, vallási, származás szerinti vagy nemzeti, illetve etnikai hovatartozásuk alapján meghatározott személyek csoportjával” szembeni erőszakot vagy gyűlöletet. Az ET Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottsága szintén tágran határozta meg a „faji megkülönböztetést”, amelynek alapjai között szerepel a „faj, bőrszín, nyelv, vallás, állampolgárság vagy nemzeti vagy etnikai származás”.²⁰¹ Hasonlóképpen, a faji megkülönböztetés kiküszöböléséről szóló 1966. évi ENSZ-egyezmény (amelynek az Európai Unió és az Európa Tanács mindegyik tagállama szerződő fele) 1. cikke úgy határozza meg a faji megkülönböztetést, hogy abba beletartozik „a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás” mint megkülönböztetési alap.²⁰² A szerződés értelmezéséért és betartásának ellenőrzéséért felelős Faji Megkülönböztetés Megszüntetésének Bizottsága kijelentette továbbá, hogy – hacsak nem indokolt az ellenkezője – annak meghatározása, hogy egy személy tagja-e valamely faji vagy etnikai csoportnak, „az érintett személy önazonosításán alapul”.²⁰³ Ez meggátolja, hogy az állam kizárja a védelemből azokat az etnikai csoportokat, amelyeket nem ismer el.

Bár az uniós jog a védett tulajdonságok között nem sorolja fel kifejezetten a nyelvet, a bőrszínt vagy a származást, ez nem jelenti azt, hogy ezek a tulajdonságok a faji vagy etnikai hovatartozás keretében ne részesülhetnének védelemben, amennyiben a nyelv, a bőrszín és a származás elválaszthatatlanul kötődik a faji és etnikai hovatartozáshoz. Úgy tűnik továbbá, hogy amennyiben az állampolgárságot alkotó tényezők szintén relevánsak a faji és etnikai hovatartozás szempontjából, megfelelő körülmények között ez a tulajdonság is a megnevezett okok alá sorolható.

A vallás a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv alapján különálló okként kifejezett védelmet élvez. A vallási megkülönböztetés állítólagos áldozatának azonban érdekében állhat a vallást összekapcsolni a faji indokkal, mivel az uniós jog jelenlegi állása szerint a faji megkülönböztetéssel szembeni védelem hatóköre tágabb, mint

201 ECRI (ET), „7. sz. általános ajánlása: a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban”, dok. CRI(2003)8, elfogadva 2002. december 13-án, 1(b) és (c) bekezdés.

202 660 UNTS 195.

203 CERD, „VIII. általános ajánlás az egyezmény 1. cikkének, (1) és (4) bekezdésének értelmezéséről és alkalmazásáról”.

a vallási megkülönböztetéstől való védelemé. Ez azért van így, mert a faji egyenlőségről szóló irányelv a foglalkoztatás területe mellett az árukhöz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésre is kiterjed, míg a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv csak a foglalkoztatás területére vonatkozik.

A faji és etnikai hovatartozás fogalmának értelmezésekor az EJEB azon az állásponton volt, hogy előfordulhat, hogy a nyelv, a vallás, az állampolgárság és a kultúra elválaszthatatlan a fajtól. A *Timishev*-ügyben egy csecsen származású kérelmezőt nem engedtek át egy ellenőrző ponton, mert az örök azt az utasítást kapták, hogy a csecsen származásúak esetében tagadják meg a belépést. Az EJEB a következő magyarázatot adta:

„Az etnikai hovatartozás és a faj egymással összekapcsolódó és átfedésben lévő fogalmak. Míg a faj fogalma abban az elgondolásban gyökerezik, hogy az emberek morfológiai jellemzőik, például bőrszín vagy arcberendezés szerint biológiai szempontból alfajokba sorolhatók, az etnikai hovatartozás a közös nemzetiség, törzsi kötődés, vallásos hit, közös nyelv vagy kulturális és hagyományos származás és háttér által jellemzett társadalmi csoportok gondolatából ered.”²⁰⁴

Példa: a *Sejdić és Finci kontra Bosznia-Hercegovina* ügy volt az első olyan ügy, amelyről a 12. jegyzőkönyv alapján született döntés. A kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy nem indulhattak a választásokon.²⁰⁵ Az 1990-es években zajló konfliktus lezárására irányuló békeegyezség keretében a három fő etnikai csoportnak sikerült megállapodásra jutnia a hatalommegosztásról. Ebben beletartozott egy olyan szabály is, miszerint a választásokon induló jelölteknek minden esetben nyilatkozniuk kell, hogy a bosnyák, a szerb vagy a horvát közösséghez tartoznak-e. A zsidó, illetve roma származású kérelmezők ezt megtagadták, és faji és etnikai alapon történő megkülönböztetést jelentettek be. Az EJEB megismételte a fent idézett magyarázatát a faj és az etnikai hovatartozás kapcsolatáról, és hozzátette, hogy „[A] személyek etnikai származásán alapuló megkülönböztetés a faji megkülönböztetés egy formája”. Az etnikai hovatartozás és a vallás közötti kölcsönhatást jól szemlélteti, hogy az EJEB faji megkülönböztetést állapított meg. Az EJEB ezen túlmenően úgy találta, hogy a békemegállapodásban szereplő finom megfogalmazás ellenére ez nem indokolható ilyen megkülönböztetéssel.

204 EJEB, *Timishev kontra Oroszország* (55762/00 és 55974/00), 2005. december 13., 55. bekezdés.

205 EJEB, *Sejdić és Finci kontra Bosznia-Hercegovina* [GC] (27996/06 és 34836/06), 2009. december 22.

Példa: az osztrák egyenlő bánásmód bizottság előtt lévő ügyben egy szikh személy amiatt tett panaszt, hogy nem engedték be egy bécsi bíróságra, mert nem volt hajlandó levenni a vallása tagjai által viselt szertartási kardot.²⁰⁶ A bizottság etnikai alapú megkülönböztetésként kezelte az ügyet. A tények alapján azt állapították meg, hogy a megkülönböztető bánásmód biztonsági okokból indokolt volt.

Az EJEB a faji vagy etnikai alapú megkülönböztetéssel kapcsolatban rendkívül szigorúan így nyilatkozott: „a pluralizmus és a különböző kultúrák tiszteletének elvére épülő modern, demokratikus társadalomban semmi sem teheti objektíven indokoltá az olyan eltérő bánásmódot, amelynek alapját kizárólag vagy döntő mértékben egy személy etnikai származása képezi”.²⁰⁷

Az Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakemberek weboldalán olvasható egy hasznos esettanulmány mindazokról a szempontokról, amelyeket figyelembe kell venni a faji alapú megkülönböztetésről szóló követeléseknek az EJEE szerinti kezelésekor.²⁰⁸

4.7. Állampolgárság vagy nemzeti származás

Az Európa Tanács állampolgárságról szóló 1996. évi egyezménye 2. cikkének a) pontja az állampolgárságot „valamely személy és egy állam közötti jogi kötelékként” határozza meg. Bár ezt a szerződést nem ratifikálták széles körben, a definíció a nemzetközi közjog elfogadott szabályain alapul,²⁰⁹ és a Rasszizmus és Intolerancia Elleni Európai Bizottság is jóváhagyta.²¹⁰ A „nemzeti származás” megnevezés jelentheti egy személy korábbi állampolgárságát, amelyet esetleg elveszí-

206 Egyenlő Bánásmód Bizottság, III. Tanács (Ausztria). Az angol nyelvű összefoglaló elérhető a FRA InfoPortálon, 5-1. ügy. Eredeti szöveg: <http://infoportal.fra.europa.eu/InfoPortal/caselawDownloadFile.do?id=5>.

207 EJEB, *Sejdić és Finci kontra Bosznia-Hercegovina* [GC] (27996/06 és 34836/06), 2009. december 22., 44. bekezdés. Hasonlóképpen EJEB, *Timishev kontra Oroszország* (55762/00 és 55974/00), 2005. december 13., 58. bekezdés.

208 ET, „15. esettanulmány: egy roma férfi letartóztatása, tárgyalás előtti őrizetbe vétele és az őt ért rossz bánásmód” ((Strasbourg, Európa Tanács, 2007. szeptember 6.), elérhető: www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1.

209 NB, *Nottebohm (Liechtenstein kontra Guatemala)* ICJ Reports [1955] 4, 1955. április 6.: „az állampolgárság jogi kötelék, amelynek alapja a szociális kötődés ténye, az egzisztencia, az érdekek és érzelmek valódi kapcsolódása, a kölcsönös jogokkal és kötelezettségekkel együtt” (23. bekezdés).

210 ECRI (ET), „7. sz. általános ajánlása: a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban”, dok. CRI(2003)8, elfogadva 2002. december 13-án, 1(b) és (c) bekezdés.

tett vagy honosítás révén másik állampolgárságot nyert mellé, vagy vonatkozhat egy államon belüli „nemzethez” tartozásra (amilyen például Skócia az Egyesült Királyságban belül).

Példa: a *Chen*-ügy azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy joga van-e egy gyermeknek az egyik tagállamban tartózkodni, ha ő maga egy másik tagállamból született, édesanyja viszont – akinek az eltartottja – nem uniós tagállamból származik.²¹¹ Az EB úgy vélte, hogy amennyiben egy tagállam az állampolgárság megadását bizonyos követelmények teljesítéséhez köti, és ezek teljesülnek, akkor egy másik tagállamnak ezután nincs joga kétségbe vonni az így szerzett jogosultságot, amikor az érintett tartózkodási engedélyt kér.

Miközben az EJEE az állampolgárság alapján magasabb szintű védelmet ír elő, mint az uniós jog, készségesen elfogadja, hogy az állampolgárság jogi kötelekének hiánya gyakran együtt jár az adott államhoz való tényszerű kötődések hiányával, ami viszont meggátolja, hogy az állítólagos áldozat az állampolgárokéhoz hasonlóan állíthassa be a helyzetét. Az EJEB lényegében azt a szemléletet követi, hogy minél szorosabb az adott államhoz való tényszerű kötődés – különös tekintettel az adófizetésre –, annál kisebb valószínűséggel találja indokoltnak az állampolgárságon alapuló megkülönböztető bánásmódot.

Példa: a *Zeibek kontra Görögország* ügyben a kérelmezőtől megtagadták a jogosultságot a „nagy családosoknak” szóló nyugdíjra.²¹² Bár rendelkezett az előírt számú gyermekkel, egyik gyermekének nem volt görög állampolgársága, amikor a kérelmező elérte a nyugdíjkorhatárt. Ez a helyzet amiatt állt elő, hogy a kormány egy korábbi döntésével elvette az állampolgárságot a kérelmező egész családjától (ami önmagában tele volt szabálytalansággal), és ezt követően a gyermekei közül csak háromnak adta meg újra az állampolgárságot (mivel a negyedik ekkor már házas volt). Az EJEB úgy találta, hogy az állampolgárság visszavonásának politikáját különösen a görög muszlimokkal szemben alkalmazták, és hogy a nyugdíj megtagadása nem igazolható a görög nemzet megőrzésének céljával, mivel már maga ez az érvelés is megvalósítja a nemzeti származáson alapuló megkülönböztetést.

211 EB, *Chen kontra Secretary of State for the Home Department*, C-200/02. sz. ügy, EBHT 2004., I-9925. o., 2004. október 19.

212 EJEB, *Zeibek kontra Görögország* (46368/06), 2009. július 9.

Példa: az *Anakomba Yula kontra Belgium* ügyben egy kongói állampolgár jogellenesen tartózkodott Belgiumban.²¹³ Tartózkodási engedélye a szülése után nem sokkal lejárt, és ekkor kezdte kérelmezni az engedély megújítását. Kongói férjétől válófélben volt, és mind a kérelmező, mind a gyermek biológiai apja – egy belga állampolgár – szeretne volna megerősíteni a gyermek apaságát. Ehhez a kérelmezőnek a szüléstől számított egy éven belül kérelmet kellett indítania házastársával szemben. A kérelmező ingyenes jogsegélyt kért, hogy az eljárás költségeit fedezhesse, mivel nem rendelkezett a szükséges összeggel. Ezt azonban megtagadták, mert az ilyen támogatás csak akkor jár az Európa Tanácsban tagsággal nem rendelkező államok állampolgárainak, ha a kérelem a tartózkodási jog megállapításával kapcsolatos. A kérelmezőnek azt javasolták, hogy fejezze be a tartózkodási engedélyének megújítását, majd adjon be új kérelmet. Az EJEB megállapította, hogy ilyen körülmények között a kérelmezőt megfosztották a tisztességes tárgyaláshoz való jogától, és ez az állampolgársága alapján történt. Az állam indokolatlanul tett különbséget a tartózkodási engedéllyel rendelkezők és nem rendelkezők között egy olyan helyzetben, amikor a családi élet súlyos kérdései forogtak kockán, amikor az apaság megállapítására rövid határidőt szabtak ki, és amikor az érintett személy engedélyének megújítása folyamatban volt.

Mint a 3.2. fejezetben tárgyaltuk, az uniós jog csak a személyek szabad mozgásának sajátos kontextusában tiltja az állampolgárságon alapuló megkülönböztetést. A szabad mozgásról szóló uniós jog korlátozott jogokat biztosít a harmadik országok állampolgárainak. Az EJEE mindazonáltal az (összes uniós tagállamot magában foglaló) Európa Tanács valamennyi tagállamát arra kötelezi, hogy az EJEE-ben foglalt jogokat a joghatóságuk alatt álló minden személy számára garantálják (az állampolgársággal nem rendelkezőket is beleértve). Az EJEB igyekezett egyensúlyban tartani egyrészt az állam afeletti felügyeleti jogát, hogy milyen előnyöket kínál az állampolgárság jogi kötelékét élvezőknek, másrészt viszont azt az igényt, hogy az államok ne alkalmazzanak megkülönböztetést azokkal szemben, akiket az államhoz való tényszerű kötelek fűznek. Az EJEB különösen nagy gonddal vizsgálta a szociális biztonsággal kapcsolatos ügyeket, ha az érintettek igazolni tudták az államhoz való erős tényszerű kötődést.

Az államok ahhoz való joga, hogy az állampolgárságukkal nem rendelkezők határainon való be- és kilépését szabályozzák, a nemzetközi közjogban alaposan kidolgozott, és ezt az EJEB is elfogadja. Ezzel összefüggésben az EJEB elsősorban olyankor

213 EJEB, *Anakomba Yula kontra Belgium* (45413/07), 2009. március 10.

avatkozott be a személyek kitoloncolásával kapcsolatos panaszok ügyében, amikor az érintettek a célországban embertelen vagy megalázó bánásmóddal vagy büntetéssel, illetve kínzással néztek szembe (a 3. cikk alapján),²¹⁴ vagy ha a fogadó államban erős családi kötelekeik alakultak ki, amelyek megszakadnak, ha a személy távozni kényszerül (a 8. cikk alapján).²¹⁵

Példa: a *C. kontra Belgium* és a *Moustaquim kontra Belgium* ügyekben a kérelmezőket, akik marokkói állampolgárok voltak, bűncselekmények miatt elítélték és kiutasították.²¹⁶ A kérelmezők panaszja szerint ez állampolgárságon alapuló megkülönböztetés, mivel hasonló körülmények között sem a belga állampolgárokat, sem a más EU-tagállamokból származó, nem honos állampolgárokat nem utasítják ki. Az EJEB azt állapította meg, hogy a kérelmezők helyzete a belga állampolgárokéval nem összehasonlítható, mivel az állampolgároknak joguk van az anyaországban maradni, amint azt az EJE kifejezetten rögzíti (a 4. jegyzőkönyv 3. cikkében). Emellett a harmadik országok állampolgáraival és a más uniós tagállamok állampolgáraival szembeni bánásmód különbsége igazolható is volt, mert az EU külön jogrendet és uniós állampolgárságot hozott létre.

Ezeket az ügyeket az olyan helyzetekkel kell összevetni, amikor a kérelmező a hosszú tartózkodáson vagy az adózás révén az államnak fizetett hozzájáruláson keresztül szoros tényszerű kötelekeket alakított ki a fogadó állammal.

Példa: az *Andrejeva kontra Lettország* ügyben a kérelmező korábban a volt Szovjetunió állampolgára volt, lettországi huzamos tartózkodási joggal.²¹⁷ A nemzeti jog besorolása szerint a kérelmező a függetlenséget megelőző időszakban Lettországon kívül dolgozott (noha a függetlenség előtt és az után is ugyanabban az állásban dolgozott, lett területen), és ebből következően az alapján számolták ki a nyugdíját, hogy a függetlenség után mennyi időt töltött el ugyanebben a pozícióban. A vele azonos beosztásban dolgozó lett állampolgárok nyugdíjjogosultságát viszont a teljes szolgálati idő alapján számolták ki, a függetlenség előtti időszakot is beleértve. Az EJEB megállapította, hogy

214 Lásd például EJEB, *Chahal kontra Egyesült Királyság* (22414/93), 1996. november 15.

215 Bár ezekben az ügyekben kisebb az esély a sikerre. Lásd például EJEB, *Abdulaziz, Cabales és Balkandali kontra Egyesült Királyság* (9214/80 és társai), 1985. május 28.

216 EJEB, *C. kontra Belgium* (21794/93), 1996. augusztus 7.; EJEB, *Moustaquim kontra Belgium* (12313/86), 1991. február 18.

217 EJEB, *Andrejeva kontra Lettország* [GC] (55707/00), 2009. február 18.

a kérelmező a lett állampolgárokéhoz hasonló helyzetben van, mivel a nemzeti jog szerint „huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező nem honos állampolgár volt”, és ugyanolyan alapon fizette az adókat. A bíróság kijelentette, hogy a kizárólag az állampolgárságon alapuló megkülönböztető bánásmód igazolásához „nagyon nyomós okokra” lenne szükség, amelyek a megállapítása szerint a jelen esetben nem álltak fenn. Bár elfogadta, hogy az állam költségvetési és szociálpolitikai ügyekben tág mérlegelési jogkört élvez, a kérelmező helyzete a tényeket tekintve túlzottan egyezett a lett állampolgárokéval ahhoz, hogy indokolja az említett alapon történő megkülönböztetést.

Példa: a *Gaygusuz kontra Ausztria* ügyben egy török állampolgár, aki előzőleg Ausztriában dolgozott, azért nem részesült munkanélküli ellátásban, mert nem rendelkezett osztrák állampolgársággal.²¹⁸ Az EJEB megállapította, hogy helyzete az osztrák állampolgárokéhoz hasonló, mivel huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkezik, és az adózás révén hozzájárult a szociális biztonsági rendszerhez. A bíróság megállapította továbbá, hogy az Ausztria és Törökország közötti kölcsönös szociális biztonsági megállapodás nem igazolhatja a megkülönböztető bánásmódot, mivel a kérelmező helyzete a tényeket tekintve túlzottan hasonló az osztrák állampolgárokéhoz.

Példa: a *Koua Poirrez kontra Franciaország* ügyben egy elefántcsontparti állampolgár fogyatékossgal élőknek járó ellátást kérelmezett. Kérelmét elutasították, arra hivatkozva, hogy az ellátást csak francia állampolgárok, illetve olyan államok állampolgárai igényelhetik, amelyekkel Franciaország kölcsönös szociális biztonsági megállapodást kötött.²¹⁹ Az EJEB megállapította, hogy a kérelmező valójában a francia állampolgárokéhoz hasonló helyzetben volt, mivel eleget tett az ellátás igénylésére vonatkozó összes többi jogszabályi követelménynek, és részesült már más, állampolgárságtól független szociális biztonsági ellátásokban. A bíróság kijelentette, hogy „különösen nyomós okokra” lenne szükség ahhoz, hogy igazolják a kérelmezővel szembeni és a más állampolgárokkal szembeni bánásmód különbségét. A fentiekben vizsgált esetekkel ellentétben, ahol az állam a költségvetési és szociális biztonsági kérdésekkel kapcsolatban tág mérlegelési jogkört kapott, a bíróság nem találta meggyőzőnek Franciaország azon érvét, hogy az állami bevételeket és kiadásokat egyensúlyban kell tartani, illetve hogy tényszerű különbséget jelent, hogy Franciaországnak nincs kölcsönösségi megállapodása Elefántcsontparttal.

²¹⁸ EJEB, *Gaygusuz kontra Ausztria* (17371/90), 1996. szeptember 16.

²¹⁹ EJEB, *Koua Poirrez kontra Franciaország* (40892/98), 2003. szeptember 30.

Érdekes módon a szóban forgó ellátás folyósítása nem függött attól, hogy a kedvezményezett fizetett-e járulékokat a nemzeti szociális biztonsági rendszer részére (ami a fő oka volt annak, hogy a fenti esetekben nem volt megengedhető az állampolgárság alapján történő megkülönböztetés).

4.8. Vallás vagy meggyőződés²²⁰

Miközben az uniós jog biztosít némi korlátozott védelmet a vallás vagy meggyőződés alapján történő megkülönböztetéssel szemben, az EJEE hatálya ennél lényegesen szélesebb, mivel a 9. cikk önálló jogként tartalmazza a gondolat-, lelkiismeret és vallásszabadság jogát.

Példa: az *Alujer Fernandez és Caballero García kontra Spanyolország* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy a katolikusoktól eltérően számukra nem tették lehetővé, hogy jövedelemadójuk egy részét az egyházuknak adják.²²¹ Az EJEB a tények alapján elfogadhatatlannak találta az esetet, mivel a kérelmező egyháza nem volt a katolikus egyházhoz hasonló helyzetben, egyrészt mert nem fordultak a kormányhoz ilyen kéréssel, másrészt mert a kormány és a Szentszék között egy kölcsönös megegyezés volt érvényben.

Példa: a *Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország* ügy egy zsidó szervezetet érintett, amely a tagjainak éttermeiben és hentesüzleteiben árusított hús kőserségét tanúsította.²²² Mivel úgy találta, hogy egy meglévő zsidó szervezet által vágott hús már nem felel meg a kóser húsról vonatkozó szigorú előírásoknak, a kérelmező engedélyt kért az államtól, hogy saját maga végezhesse a rituális vágást. Az engedélyt megtagadták arra hivatkozva, hogy a szervezet a franciaországi zsidó közösségen belül nem volt kellőképpen reprezentatív, valamint hogy már létezett engedéllyel rendelkező rituális mészárszék. Az EJEB megállapította, hogy az adott körülmények között a szervezetet nem érte tényleges hátrány, mivel más forrásokból továbbra is be tudta szerezni az előírással megengedett húst.

²²⁰ Az EJEE 9. cikke hatályának ismertetése megtalálható az Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakembereknek weboldalán: Murdoch, *Freedom of Thought, Conscience and Religion* [Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság], *Human Rights Handbooks*, 2. sz., 2007, elérhető: www.coehelp.org/mod/resource/view.php?id=2122.

²²¹ EJEB, *Alujer Fernández és Caballero García kontra Spanyolország* (hat.) (53072/99), 2001. június 14.

²²² EJEB, *Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország* [GC] (27417/95), 2000. június 27.

Az EB vagy az EJEB részletesen nem vizsgálta, hogy mi minősül a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv vagy az EJEE alapján védelemre jogosult „vallásnak” vagy „meggyőződésnek”, a nemzeti bíróságok ellenben alaposan körüljárták ezt a kérdést.²²³

Példa: az *Islington London Borough Council* ügyben az egyesült királysági fellebbviteli bíróságot felkérték, hogy mérlegelje, hogy az anyakönyvvezetőként dolgozó felperest vallás vagy meggyőződés alapján történő megkülönböztetés érte-e, amikor fegyelmi eljárásban részesült, amiért megtagadta az élettársi kapcsolatok bejegyzését.²²⁴ Az elutasítása keresztény meggyőződésén alapult. A fellebbviteli bíróság úgy vélte, hogy nem történt közvetlen vallási megkülönböztetés, mivel a kedvezőtlenebb bánásmód nem a vallásos meggyőződésén alapult, hanem azon, hogy nem volt hajlandó eleget tenni az egyik munkaköri kötelességének. A közvetett megkülönböztetés állítását szintén elutasították, mivel a fellebbviteli bíróság jelezte, hogy ez része az egyenlőség és sokszínűség közösségen belüli és belföldi támogatására vonatkozó átfogó tanácsi kötelezettségvállalásnak, valamint hogy ez a politika nem avatkozott be a felperes meggyőződéshez való jogába. A fellebbviteli bíróság úgy vélte továbbá, hogy ettől eltérő ítélet más alapon lenne megkülönböztető, mégpedig szexuális irányultság alapján; a bíróság elfogadta, hogy a megkülönböztetésmentességhez való egyéni jogot egyensúlyban kell tartani a közösség megkülönböztetésmentességhez való jogával.

Az EJEB egy sor, az EJEE alapján indult, a vallás és meggyőződés szabadságához való alapvető joggal kapcsolatos ügyben világosan jelezte, hogy az állam nem írhatja elő, hogy mi minősül vallásnak vagy meggyőződésnek, továbbá hogy ezek a fogalmak védik az „ateistákat, az agnosztikusokat, a szkeptikusokat és a közömbösöket”, így védik azokat, akik úgy döntenek, hogy „vallásos nézeteket vallanak vagy nem vallanak, és egy adott vallást gyakorolnak vagy nem gyakorolnak”. Ezek az ügyek azt is jelzik, hogy a vallás vagy meggyőződés alapvetően személyes és szubjektív,

223 A vallás és meggyőződés szabadságához való jogot az 1966-os polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának (amelyhez az Európai Unió összes tagállama és az Európa Tanács is csatlakozott) 18. cikke is önálló jogként védi. Lásd az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága, „22. általános megjegyzés: 18. cikk (A gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadsága)”.

224 Egyesült Királysági Fellebbviteli Bíróság, *Islington London Borough Council kontra Ladele (Liberty intervening)* [2009] EWCA Civ 1357, 2010. február 12.

és nem feltétlenül kapcsolódik intézményi formában szerveződő hithez.²²⁵ Az újabb vallásokat, például a szcientológiát, szintén jogosultnak találták a védelemre.²²⁶

Az EJEB a „meggyőződés” kérdésével az EJEE 1. jegyzőkönyvének 2. cikke szerinti oktatáshoz való joggal kapcsolatban foglalkozott, amely kimondja, hogy az államnak tiszteletben kell tartania „a szülők vallási és világnézeti meggyőződésével összhangban lévő oktatáshoz és tanításhoz való jogot”. Az EJEB kijelentette:

„Hagyományos jelentését tekintve a »beállítottság« szó önmagában véve nem szinonim a »vélemény« vagy »gondolat« szóval, ahogyan azokat az egyezménynek a véleménynyilvánítás szabadságát garantáló 10. cikkében használjuk; inkább a 9. cikkben megjelenő »meggyőződés« (a francia szövegben: »convictions«) szóval rokon [...] – és olyan nézeteket jelöl, amelyek rendelkeznek bizonyos szintű megalapozottsággal, komolysággal, rendezettséggel és fontossággal.”²²⁷

Az EJEB a közelmúltban olyan államokkal kapcsolatban találkozott a vallásszabadságról szóló ügyekkel, amelyek igyekeztek megőrizni az állam világi jellegét, és minimálisra csökkenteni a vallás potenciálisan megosztó hatását a társadalomban. Itt különösen nagy súlyt helyezett az állam bevallott céljára, hogy megakadályozza a rendzavarást és védje mások jogait és szabadságait.

Példa: a Köse és társai kontra Törökország ügy egy öltözködési előírással foglalkozott, amely a lányoknak megtiltotta az iskolai fejkendőviselést, amiről azt állították, hogy valláson alapuló megkülönböztetésnek minősül, mivel a fejkendő viselése muszlim vallási gyakorlat.²²⁸ Az EJEB elfogadta, hogy az öltözködéssel kapcsolatos szabályok nem az adott valláshoz való kötődés kérdéseivel foglalkoztak, hanem inkább arra szolgáltak, hogy megőrizzék a semlegességet és a világi jelleget az iskolákban, ami segít megelőzni a rendzavarásokat, valamint védi mások beavatkozástól mentes vallásos meggyőződéshez való jogát. A kérelmet ezért nyilvánvalóan megalapozatlannak és elfogadhatatlannak

225 EJEB, *Üdvhadserg Moszkvai Ága kontra Oroszország* (72881/01), 2006. október 5., 57–58. bekezdés; EJEB, *Besszarábiai Metropólita Egyház és társai kontra Moldova* (45701/99), 2001. december 13., 114. bekezdés; EJEB, *Hasan és Chaush kontra Bulgária* [GC] (30985/96), 2000. október 26., 60. és 62. bekezdés.

226 EJEB, *Moszkvai Szcientológia Egyház kontra Oroszország* [] (18147/02), 2007. április 5.

227 EJEB, *Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság* (7511/76 és 7743/76), 1982. február 25., 36. bekezdés.

228 EJEB, *Köse és társai kontra Törökország* (hat.) (26625/02), 2006. január 24.

találták. A bíróság a tanárookra vonatkozó öltözködési előírásokkal kapcsolatos ügyben hasonló álláspontra jutott.²²⁹

4.9. Nyelv

Meg kell jegyezni, hogy az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló 1995-ös keretegyezménye²³⁰ (amelyet 39 tagállam ratifikált) és a regionális vagy kisebbségi nyelvek 1992-es európai kartája²³¹ (amelyet 24 tagállam ratifikált) egyaránt konkrét kötelezettségeket ír elő az államoknak a kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatban. Egyik okmány sem definiálja azonban a „nyelv” jelentését. Az EJEE 6. cikkének (3) bekezdése a büntetőjogi eljárással kapcsolatban kifejezetten rendelkezik bizonyos garanciákról, mint például arról, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene felhozott vádról olyan nyelven tájékoztassák, amelyet megért, valamint a tolmáchoz való jogról, ha az illető nem érti vagy nem beszél a tárgyaláson használt nyelvet.

A nyelv mint megkülönböztetési alap önmagában nem jelenik meg különálló védett tulajdonságként a megkülönböztetésmentességről szóló irányelvekben, az EJEE-ben viszont igen. A faji egyenlőségről szóló irányelv keretében mindazonáltal védelmet élvezhet, amennyiben összekapcsolható a faji vagy etnikai hovatartozással, és az EJEB is vizsgálhatja ezen az alapon. Az EB a személyek szabad mozgásáról szóló jogszabállyal kapcsolatban az állampolgárságon keresztül is védte már.²³²

Az EJEB elé kerülő esetek közül a legfontosabb, nyelvvel kapcsolatos ügy az oktatás területére vonatkozott.

Példa: a *Belga nyelvészeti* ügyben szülők egy csoportja amiatt tett panaszt, hogy az oktatás biztosítására vonatkozó nemzeti jog a nyelv alapján megkülönböztető.²³³ Tekintettel a Belgiumban élő francia nyelvű és holland nyelvű közösségekre, a nemzeti jog azt írta elő, hogy az államilag biztosított vagy támogatott oktatás nyelve vagy a francia, vagy a holland, attól függően, hogy az

229 EJEB, *Dahlab kontra Svájc* (hat.) (42393/98), 2001. február 15.

230 CETS sz.: 157.

231 CETS sz.: 148.

232 EB, *Groener kontra Minister for Education és the City of Dublin Vocational Educational Committee*, C-379/87. sz. bizottsági ügy, EBHT 1989., 3967. o., 1989. november 28.

233 EJEB, *Belga nyelvészeti ügy* (1474/62 és társai), 1968. július 23.

adott régiót franciának vagy hollandnak tekintik-e. A holland nyelvű régiókban élő, francia nyelvű gyermekek szülei azt panaszolták, hogy ez meggátolja vagy legalábbis jelentősen megnehezíti a gyermekeik francia nyelvű oktatását. Az EJB úgy találta, hogy bár a bánásmódban valóban volt különbség, ez indokolt volt. A döntés azon a megfontoláson alapult, hogy a régiók túlnyomórészt egy nyelvűek voltak. A bánásmód különbsége ezért indokolt volt, mivel a kétnyelvű tanítás biztosítása nem lett volna megvalósítható. Emellett a családoknak nem tiltották meg, hogy a holland nyelvű régiókban francia nyelvű magánoktatást vegyenek igénybe.

A nyelv mint védett tulajdonság működésének részletesebb magyarázatához két olyan ügyet érdemes megvizsgálni, amelyekben a polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányának (amelyhez az EU összes tagállama csatlakozott) értelmezéséért és felügyeletéért felelős ENSZ Emberi Jogi Bizottsága hozott döntést.

Példa: a *Diergaardt kontra Namíbia* ügyben a kérelmezők egy európai származású kisebbségi csoporthoz tartoztak, amely korábban politikai autonómiát élvezett, jelenleg pedig Namíbia állam fennhatósága alá tartozott.²³⁴ A közösség nyelve az afrikaans volt. A kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy a bírósági eljárások során az anyanyelvük helyett kötelesek voltak az angolt használni. A panaszukban helyet kapott az az állami politika is, hogy megtagadták a kérelmezőktől érkező írásbeli vagy szóbeli közlések afrikaans nyelvű megválaszolását, holott erre megvolt a képességük. A HRC megállapította, hogy a tisztességes tárgyaláshoz való jog nem sérült, mivel a kérelmezők nem tudták bizonyítani, hogy a bírósági eljárások során hátrányba kerültek volna az angol nyelv használata miatt. Ez azt jelzi, hogy a tolmácshoz való jog a tárgyalásokon nem terjed ki azokra a helyzetekre, amikor csak arról van szó, hogy a nyelv az állítólagos áldozatnak nem az anyanyelve. Az is szükséges hozzá tehát, hogy az áldozat az adott nyelvet ne értse vagy ne beszélje kellőképpen. A HRC azt is megállapította, hogy a hivatalos nyelvtől (angol) eltérő nyelvű kommunikáció megtagadásának hivatalos állami politikája a törvény előtti egyenlőség jogának a nyelv alapján történő megsértését képezte. Bár a hivatalos nyelvet az állam választhatja meg, tisztviselői számára lehetővé kell tennie, hogy más nyelveken is válaszolhassanak, ha erre képesek.

²³⁴ HRC, *Diergaardt és társai kontra Namíbia*, 760/2997. sz. közlemény, 1997. szeptember 6.

4.10. Társadalmi származás, születési és vagyoni helyzet

Ezt a három tulajdonságot kölcsönösen összefüggőnek is lehet tekinteni, mivel valamely örökölt társadalmi, gazdasági vagy biológiai jegynél fogva az egyénnek tulajdonított státusra vonatkoznak.²³⁵ Ilyenformán a faji és etnikai hovatartozással is kölcsönösen összekapcsolódhatnak. A „születésen” kívül nem sok olyan ügy került az EJEB elé, amelyben ezekre a tulajdonságokra hivatkoztak.

Példa: a *Mazurek kontra Franciaország* ügyben egy házasságon kívül született személy miatt tett panaszt, hogy a nemzeti jog értelmében ő (mint „házasságtörésből származó” gyerek) az édesanyja hagyatékának legfeljebb egy-egyedét örökölheti.²³⁶ Az EJEB megállapította, hogy a bánásmód ilyenfajta, pusztán a házasságon kívüli születésen alapuló különbségét csak különösen „nyomós okokkal” lehet igazolni. Miközben a hagyományos család megőrzése jogszerű cél, ennek megvalósításához nem lehet eszköz a gyermek büntetése, aki nem tudja befolyásolni születésének körülményeit.

Példa: a *Chassagnou és társai kontra Franciaország* ügyben a kérelmezők amiatt tettek panaszt, hogy a földjüket nem használhatták a saját kívánságaik szerint.²³⁷ Bizonyos régiókban a törvények arra kötelezték a kisebb földbirtokosokat, hogy adják át a földjükre vonatkozó vadászati jogot, míg a nagy földterületek tulajdonosaira nem vonatkozott ilyen kötelezettség, és szabadon használhatták a földjüket. A kérelmezők a földjükön meg akarták tiltani a vadászatot, és vadvédelemre szerették volna használni. Az EJEB úgy találta, hogy az eset vagyoni helyzet alapján történő megkülönböztetésnek minősül.

A társadalmi származás, születés és vagyoni helyzet a gazdasági, szociális és kulturális jogok 1966-os nemzetközi egyezségokmányának 2. cikke (2) bekezdésében is megjelenik. A szerződés felügyeletéért és értelmezéséért felelős Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság 20. általános megjegyzésében kibővítette ezek jelentését.

²³⁵ A társadalmi származás, születés és vagyoni helyzet a gazdasági, szociális és kulturális jogok 1966-os nemzetközi egyezségokmányának 2. cikke (2) bekezdésében is megjelenik (amelynek az EU valamennyi tagállama szerződő fele). Lásd Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság, „20. általános megjegyzés: megkülönböztetésmentesség a gazdasági, szociális és kulturális jogokban”, ENSZ dok. E/C.12/GC/20, 2009. június 10., 24–26. és 35. bekezdés.

²³⁶ EJEB, *Mazurek kontra Franciaország* (34406/97), 2000. február 1.

²³⁷ EJEB, *Chassagnou és társai kontra Franciaország* (25088/94 és társai), 1999. április 29.

A bizottság szerint a „társadalmi származás”, a „születés” és a „vagyon” helyzet kölcsönösen összefügg. A társadalmi származás „egy személy örökölt társadalmi helyzetére utal”. Ez jelentheti a születés révén egy bizonyos társadalmi osztályban vagy közösségben (például etnikai, vallási vagy ideológiai alapokon nyugvó közösségben) megszerzett pozíciót, de eredhet az egyén szociális helyzetéből is, például a szegénységből és a hajléktalanságból. A születés mint tulajdonság emellett arra is vonatkozhat, hogy az adott személy házasságon kívül született vagy örökbe fogadták. A vagyon mint tulajdonság jelentheti az egyén földtulajdonnal (azaz hogy bérlő, tulajdonos vagy jogellenes beköltöző) vagy más tulajdonnal kapcsolatos helyzetét.²³⁸

4.11. Politikai vagy egyéb vélemény

Az EJEE a védett tulajdonságok között kifejezetten megnevezi a „politikai vagy egyéb véleményt”, az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei alapján viszont ez nem számít védett tulajdonságnak. Amikor egy személy valamilyen nézettel, meggyőződéssel rendelkezik, de az nem tesz eleget a „vallás vagy meggyőződés” követelményeinek, feltehetőleg azon ok alapján mégis részesülhet védelemben. Az EJEB-nek ritkán kell ilyen okot tartalmazó ügyekben döntenie. Az EJEE többi területéhez hasonlóan a „politikai vagy egyéb vélemény” saját jogán is védelmet élvez a 10. cikkben foglalt, a véleménynyilvánítás szabadságához való jog révén, az erről a területről szóló esetjogból pedig fel lehet mérni, hogy mi tartozhat ezen indok körébe. A gyakorlatban úgy tűnik, hogy amikor egy állítólagos áldozat úgy érzi, hogy ezen az alapon érte megkülönböztető bánásmód, az EJEB nagyobb valószínűséggel inkább a 10. cikk alapján vizsgálja a kérelmet.

Az EJEB a *Handyside kontra Egyesült Királyság* ügyben általánosságban megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadságához való jog nemcsak azokat „az »információkat« vagy »gondolatokat« védi, amelyeket kedvezően fogadnak vagy ártalmatlannak, illetve közömbösnek tekintenek, hanem azokat is, amelyek támadják, megdöbbennek vagy megzavarják az államot vagy a lakosság bármely részét”.²³⁹ Bár az erre a területre vonatkozó esetjog terjedelmes, ebben a részben két példa segítségével csak annak szemléltetésére szorítkozunk, hogy a politikai vélemény hogyan részesül valószínűsíthetően erősebb védelemben, mint a vélemény más típusai.

²³⁸ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogi Bizottság, „20. általános megjegyzés: megkülönböztetésmentesség a gazdasági, szociális és kulturális jogokban”, ENSZ dok. E/C.12/GC/20, 2009. június 10., 24–26. és 35. bekezdés.

²³⁹ EJEB, *Handyside kontra Egyesült Királyság* (5493/72), 1976. december 7.

Példa: a *Steel és Morris kontra Egyesült Királyság* ügyben a kérelmezők kampányaktivisták voltak, akik a McDonalds cégről valótlán állításokat tartalmazó szórólapokat terjesztettek.²⁴⁰ A kérelmezők ellen a nemzeti bíróságon pert indítottak rágalmazás miatt, és kártérítés fizetésére kötelezték őket. Az EJEB úgy találta, hogy a rágalmazási per a véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozásnak minősül, ez azonban a személyek jó hírneve védelmének jogszerű célját szolgálja. Azt is megállapította azonban, hogy a közérdekű kérdésekről való véleménynyilvánítás szabadsága erős védelmet érdemel, és mivel a McDonalds egy nagyhatalmú jogi személy, amely nem bizonyította, hogy a több ezer szórólap szétszórása következtében kárt szenvedett volna, a megítélt kártérítések viszont a kérelmezők jövedelméhez képest viszonylag magasak voltak, ezért a véleménynyilvánítás szabadságába való beavatkozás aránytalan volt.

Példa: a *Castells kontra Spanyolország* ügy egy parlamenti képviselővel foglalkozott, aki ellen vádat emeltek a kormány „megsértéséért”, miután bírálta a kormány tétlenségét a baszkföldi terroristacselekmények kezelésében.²⁴¹ Az EJEB hangsúlyozta a politikai összefüggésben történő véleménynyilvánítás szabadságának fontosságát, különös tekintettel arra, hogy ez milyen fontos szerepet játszik a demokratikus társadalom helyes működésében. Ennek megfelelően az EJEB megállapította, hogy bármilyen beavatkozás „a legszigorúbb ellenőrzést” teszi szükségessé.

4.12. „Egyéb helyzet”

Mint a fentiekből látható, az EJEB az „egyéb helyzet” kategórián belül számos külön indokot dolgozott ki, amelyek közül sok egybeesik az uniós jogban tárgyaltakkal, mint például a szexuális irányultság, az életkor és a fogyatékoság.

A fogyatékoság, a kor és a szexuális irányultság mellett az EJEB a következőket is védett tulajdonságnak ismerte el az „egyéb helyzet” alapján: apaság;²⁴² családi

²⁴⁰ EJEB, *Steel és Morris kontra Egyesült Királyság* (68416/01), 2005. február 15.

²⁴¹ EJEB, *Castells kontra Spanyolország* (11798/85), 1992. április 23.

²⁴² EJEB, *Weller kontra Magyarország* (44399/05), 2009. március 31.

állapot;²⁴³ szervezetben való tagság;²⁴⁴ katonai rendfokozat;²⁴⁵ ha a személynek házasságon kívül született gyermeke van;²⁴⁶ lakóhely.²⁴⁷

Példa: a *Petrov kontra Bulgária* ügy egy börtönben alkalmazott gyakorlattal foglalkozott, amelynek keretében a házas fogvatartottak havonta kétszer telefonon beszélhettek házastársukkal. A kérelmező bebörtönzése előtt négy évig együtt élt élettársával, akivel egy közös gyermekük is volt. Az EJEB megállapította, hogy bár a házasság különleges jogállással rendelkezik, a telefonos kommunikációra vonatkozó szabályok alkalmazásában a kérelmező, aki családot alapított állandó partnerével, a házaspárokéhoz hasonló helyzetben van. Az EJEB kijelentette, hogy „[b]ár a szerződő államoknak meg lehet engedni bizonyos fokú mérlegelési jogkört a tekintetben, hogy a házas- és nem házas párokat különbözőképpen kezeljék például az adózás, a szociális biztonság vagy a szociálpolitika területén [...] nem derül ki, hogy a családdal rendelkező házas- és nem házas társak miért részesülnek eltérő bánásmódban a telefonos kapcsolattartás lehetőségét tekintve, amíg egyikük szabadságvesztését tölti”. Az EJEB ennek megfelelően indokolatlannak találta a megkülönböztetést.

243 EJEB, *Petrov kontra Bulgária* (15197/02), 2008. május 22.

244 EJEB, *Danilenkov és társai kontra Oroszország* (67336/01), 2009. július 30. (szakszervezet); EJEB, *Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani kontra Olaszország* (2.) (26740/02), 2007. május 31. (szabadkőművesek).

245 EJEB, *Engel és társai kontra Hollandia* (5100/71 és társai), 1976. június 8.

246 EJEB, *Sommerfeld kontra Németország* [GC] (31871/96), 2003. július 8.; EJEB, *Sahin kontra Németország* [GC] (30943/96), 2003. július 8.

247 EJEB, *Carson és társai kontra Egyesült Királyság* [GC] (42184/05), 2010. március 16.

Főbb pontok

- Az EU megkülönböztetésmentességről szóló irányelvei a védett tulajdonságokat kifejezetten a következőkben rögzítették: nem, faji vagy etnikai származás, kor, fogyatékoság, vallás vagy meggyőződés, szexuális irányultság. Az EJEE alapján ezek köre nyitott, és eseti alapon bővíthet.
- Az uniós jog szerint a nembe korlátozott mértékben beletartozhat a nemi identitás is, azoknak a személyeknek a védelmében, akik nemátalakító műtéten mentek át, illetve szándékoznak átmenni. A nemi identitás kérdését az EJEB is vizsgálta.
- Az olyan elemek, mint a bőrszín, a származás, az állampolgárság, a nyelv vagy a vallás az EJEE szerint a faji vagy etnikai hovatartozás védett kategóriájába esnek; az uniós jogban viszont e védett tulajdonság tényleges hatálya még tisztázásra vár az EB joggyakorlata révén.
- Az állampolgárság alapján történő megkülönböztetés az EJEE keretében a védelem körébe tartozik. Az uniós jog csak a személyek szabad mozgásáról szóló joggal összefüggésben tiltja az állampolgárságon alapuló megkülönböztetést.
- A „vallás” kifejezést viszonylag tágan kell értelmezni, nem korlátozható a szervezett vagy elterjedt, hagyományos vallásokra.
- Az EJEB gyakran csak az EJEE anyagi jogokról szóló cikkei alapján vizsgálja meg a panaszokat, még olyan esetekben is, amikor megkülönböztetés történt. Ezáltal nem feltétlenül szükséges bizonyítani a megkülönböztető bánásmódot vagy összehasonlítási alapot találni.

Ajánlott szakirodalom

Boza Martínez, „Un paso más contra la discriminación por razón de nacionalidad”, *7 Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* (2005).

Breen, *Age Discrimination and Children’s Rights: Ensuring Equality and Acknowledging Difference* [Életkori megkülönböztetés és gyermekjogok: Az egyenlőség biztosítása, a különbség elismerése] (Leiden, Martinus Nijhoff, 2006).

Bribosia, „Aménager la diversité: le droit de l’égalité face à la pluralité religieuse”, *78 Revue trimestrielle des droits de l’homme* (2009), 319-373. o.

Cano Palomares, „La protección de los derechos de las minorías sexuales por el Tribunal Europeo de Derechos Humanos”, megjelent: *Orientación sexual e identidad de género. Los derechos menos entendidos* (Barcelona, Institut de Drets Humans de Catalunya, 2007), 35-57. o.

Demaret, „L’adoption homosexuelle à l’épreuve du principe d’égalité: l’arrêt E.B. contre France”, 6343 *Journal des tribunaux* (2009), 145-149. o.

Evans, *Manual on the Wearing of Religious Symbols in Public Areas* (Strasbourg, Európa Tanács, 2009).

Flauss, „L’interdiction des minarets devant la Cour européenne des droits de l’homme: petit exercice de simulation contentieuse”, 8 *Recueil Dalloz* (2010), 452-455. o.

Interights, *Non-Discrimination in International Law* (London, Interights, 2005), 5. fejezet.

Johnson, „An Essentially Private Manifestation of Human Personality: Constructions of Homosexuality in the European Court of Human Rights” [Az emberi személyiség alapvetően magántermészetű megnyilvánulása: a homoszexualitás értelmezései az Emberi Jogok Európai Bíróságánál], 10.1 *Human Rights Law Review*, 2010, 67-97. o.

Kastanas, „La protection des personnes appartenant à des minorités dans la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’homme”, megjelent: Auer, Flückiger és Hottelier (szerk.), *Les droits de l’homme et la Constitution: études en l’honneur du Professeur Giorgio Malinverni* (Genf, Schulthess, 2007), 197-218. o.

Landau és Beigbeder, „From ILO Standards to EU Law: The Case of Equality Between Men and Women at Work” [Az ILO szabványoktól az uniós jogig: A férfiak és nők közötti munkahelyi egyenlőség ügye], 21.1 *European Journal of International Law* (2010), 264-267. o.

Laskowski, „Der Streit um das Kopftuch geht weiter, Warum das Diskriminierungsverbot nach nationalem und europäischem Recht immer bedeutsamer wird”, *Kritische Justiz* (2003), 420-444. o.

Lawson, „The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: New Era or False Dawn?” [A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény: új korszak vagy hiú remények?], 34 *Syracuse Journal of international Law and Commerce* (2007), 563. o.

MacKay, „The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities” [A fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ-egyezmény], 34 *Syracuse Journal of International Law and Commerce* (2007), 323. o.

Pettiti, „L'égalité entre époux”, megjelent: Krenc és Puéchavy (szerk.), *Le droit de la famille à l'épreuve de la Convention européenne des droits de l'homme: actes du colloque organisé le 4 mai 2007*, Institut des droits de l'homme du Barreau de Bruxelles és Institut des droits de l'homme du Barreau de Paris (Brüsszel, Bruylant/Nemesis, 2008), 29-46. o.

Presno Linera, „La consolidación europea del derecho a no ser discriminado por motivos de orientación sexual en la aplicación de disposiciones nacionales”, 1 *Repertorio Aranzadi del Tribunal Constitucional* (2008).

Rudyk, „A Rising Tide: The Transformation of Sex Discrimination into Gender Discrimination and its Impact on Law Enforcement” [Árhullám: a nemi megkülönböztetés átalakulása „gender” megkülönböztetéssé és ennek hatása a jogszabályok végrehajtására], 14.2 *International Journal of Human Rights* (2010), 189-214. o.

Shuibne, „Article 13 EC and Non-Discrimination on Grounds of Nationality: Missing or in Action?” [Az EK 13. cikke és az állampolgárságon alapuló megkülönböztetésmentesség: működik vagy sem?], megjelent: Costello és Barry (szerk.), *Equality in Diversity: The New Equality Directives* [Egyenlőség a sokféleségben: Az új esélyegyenlőségi irányelvek] (Irish Centre for European Law, 2003).

Thürer és Dold, „Rassismus und Rule of Law/ Erstmalige Verurteilung wegen Rassendiskriminierung durch den EGMR? Gleichzeitige Besprechung des Urteils vom 26. Februar 2004 – Nachova u. a. gegen Bulgarien”, *Europäische Grundrechte-Zeitschrift* (2005), 1-12. o.

Tulkens, „Droits de l'homme, droits des femmes: les requérantes devant la Cour européenne des droits de l'homme”, megjelent: Cafilisch (et al), *Liber Amicorum Luzius Wildhaber: Human Rights, Strasbourg Views = Droits de l'homme, regards de Strasbourg* (Kehl/Strasbourg, Arlington, Va., N.P. Engel, 2007), 423-445. o.

5

Bizonyítási kérdések a megkülönböztetésmentességi jogban

5.1. Bevezetés

A megkülönböztetés jellemzően nem nyílt, könnyen felismerhető formában nyilvánul meg. A közvetlen megkülönböztetés bizonyítása gyakran nehézkes, annak ellenére, hogy a megkülönböztető bánásmód ilyenkor definíció szerint „nyilvánvalóan” az áldozat valamely tulajdonságán alapul. Mint a 2. fejezetben tárgyaltuk, a megkülönböztető bánásmód alapja gyakran nem kifejezett, vagy csak felszínesen kapcsolódik egy másik tényezőhöz (például amikor a személy nyugdíjas volta olyan előnyök feltétele, amelyek a korhoz mint védett tulajdonsághoz kapcsolódnak). Ebben az értelemben viszonylag ritkák az olyan ügyek, amikor az egyének nyíltan bevallják, hogy az általuk tanúsított megkülönböztető bánásmód háttérében a védett tulajdonságok valamelyike áll. Kivételt képezett ez alól a *Feryn*-ügy, amelyben egy belgiumi vállalat tulajdonosa hirdetésekben és szóban egyaránt kijelentette, hogy „bevándorlókat” nem hajlandó felvenni.²⁴⁸ Az EB úgy találta, hogy ez a faji vagy etnikai hovatartozáson alapuló közvetlen megkülönböztetés egyértelmű esete volt. Az elkövetők azonban nem mindig vallják be, hogy valakit másokhoz képest kedvezőtlenebbül kezelnek, és ennek okát sem feltétlenül jelzik. Ha egy nőt nem vesznek fel a megpályázott munkahelyre, egyszerűen azt is mondhatják neki, hogy „képzetlenebb”, mint az állásra kiválasztott férfi jelölt. Ilyen esetben az áldozat nehezen tudja bebizonyítani, hogy közvetlen megkülönböztetés érte a neme miatt.

²⁴⁸ EB, *Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding kontra Firma Feryn NV*, C-54/07. sz. ügy, EBHT 2008., I-5187. o., 2008. július 10.

Mivel nehéz bizonyítani, hogy a megkülönböztető bánásmód egy védett tulajdonságon alapult, az európai megkülönböztetésmentességi jog ennek megkönnyítése érdekében engedélyezi a bizonyítási teher megosztását. Ennek megfelelően, ha a felperes tud olyan tényeket mutatni, amelyek alapján vélelmezhető, hogy megkülönböztetés történt, az elkövetőre száll át a bizonyítási teher, hogy igazolja ennek ellenkezőjét. A bizonyítási teher megfordítása különösen hasznos a közvetett megkülönböztetésről szóló kérelmekben, ahol azt kell bizonyítani, hogy bizonyos szabályok vagy gyakorlatok aránytalan hatással voltak az adott csoportra. A közvetett megkülönböztetés vélelmezéséhez a felperesnek szüksége lehet olyan statisztikai adatokra, amelyek bizonyítják a megkülönböztető bánásmód általános mintáit. Néhány ország joghatóságában „szituációs próbák” segítségével generált bizonyítékok is elfogadnak.

5.2. A bizonyítási teher megosztása

Rendes esetben a kérelmet indító személynek kell meggyőznie a döntéshozó szervezet a megkülönböztetés megtörténtéről. Különösen nehéz lehet azonban annak bizonyítása, hogy a megkülönböztető bánásmód egy bizonyos védett tulajdonságon alapult. Ez azért van így, mert a megkülönböztető bánásmód mögött húzódo indíték gyakran csak az elkövető elméjében létezik. Ennek megfelelően a diszkriminációs kérelmek leggyakrabban a szóban forgó szabállyal vagy gyakorlattal kapcsolatos objektív következtetéseken alapulnak. Más szóval, a bíróságot arról kell meggyőzni, hogy a bánásmód különbségének egyetlen ésszerű magyarázata az áldozat védett tulajdonsága, például neme vagy faji hovatartozása. Ez az elv egyformán érvényes a közvetlen és a közvetett megkülönböztetés eseteire.

Megosztott bizonyítási teher: a felperesnek elegendő bizonyítékot kell hoznia arra, hogy megkülönböztető bánásmód történt. Ez felveti a megkülönböztetés vélelmét, amelyet ezután az állítólagos elkövetőnek kell cáfolnia.

Mivel az állítólagos elkövető birtokában van a kérelem bizonyításához szükséges információ, a megkülönböztetésmentességi jog megengedi a bizonyítási teher megosztását az állítólagos elkövetővel. A bizonyítási teher megosztásának elve jól beépült az EU és az EJEE jogába.²⁴⁹

²⁴⁹ Az alább idézett ügyeken kívül lásd a faji egyenlőségről szóló irányelvet (8. cikk), a foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelvet (10. cikk), a nemek közötti egyenlőségről szóló (átdolgozott) irányelvet (19. cikk), az árúk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelvet (9. cikk). Lásd még a Szociális Jogok Európai Bizottsága esetjogát: *SUD Travail Affaires Sociales kontra Franciaország*, 24/2004. sz. panasz, 2005. november 8., és *Központ a Mentális Sérültek Jogaiért (MDAC) kontra Bulgária*, 41/2007. sz. panasz, 2008. június 3.

Ez alaposabb magyarázatot nyert az EJEB esetjogán keresztül, amely más regionális és globális emberi jogi védelmi mechanizmusok mellett a bizonyítási teher megosztását is általánosabban alkalmazza az emberi jogi jogsértésekről szóló kérelmek bizonyításában. Az EJEB gyakorlata az, hogy egészében vizsgálja a rendelkezésre álló bizonyítékot, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a kérelem bizonyításához szükséges információk közül sok gyakran az állam ellenőrzése alatt áll. Ennek megfelelően, ha a felperes által előadott tények hitelesnek és a rendelkezésre álló bizonyítékkal összhangban látnak tűnnek, az EJEB bizonyítottként fogadja el ezeket, kivéve, ha az állam meggyőző alternatív magyarázattal tud szolgálni. Az EJEB saját bevallása szerint tényként fogadja el azokat az állításokat, amelyeket:

„az összes bizonyíték szabad értékelése támaszt alá, beleértve a tényekből és a felek beadványaiból esetlegesen levonható következtetéseket [...]. [A] bizonyíték következhet a kellően erős, világos és egybehangzó következtetések egyidejű fennállásából vagy a tények hasonlóan cáfolatlan vélelméből. Ezen túlmenően az adott következtetés levonásához és ezzel összefüggésben a bizonyítási teher megosztásához szükséges meggyőzés mértéke elválaszthatatlanul összekapcsolódik a tények sajátlagosságával, az állítás jellegével és a szóban forgó EJEE szerinti joggal.”²⁵⁰

Példa: a *Timishev kontra Oroszország* ügyben a kérelmező azt állította, hogy egy bizonyos régióba menet csecsen származása miatt nem haladhatott át egy ellenőrző ponton.²⁵¹ Az EJEB úgy találta, hogy ezt hivatalos dokumentumok is megerősítik, amelyekben említést tesznek a csecsen etnikumú személyek mozgását korlátozó politika létezéséről. Az állam által adott magyarázatot nem találták meggyőzőnek, mivel következtetlenségeket tartalmazott, azt állítva, hogy az áldozat önként távozott, miután nem engedték előre a sorban. Az EJEB ennek megfelelően elfogadta, hogy a kérelmezőt etnikai hovatartozása alapján megkülönböztetés érte.

²⁵⁰ EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária* [GC] (43577/98 és 43579/98), 2005. július 6., 147. bekezdés. Ugyanezt ismételték a következő ügyekben: EJEB, *Timishev kontra Oroszország* (55762/00 és 55974/00), 2005. december 13., 39. bekezdés, és EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13., 178. bekezdés.

²⁵¹ EJEB, *Timishev kontra Oroszország* (55762/00 és 55974/00), 2005. december 13., 40-44. bekezdés.

Példa: a *Susanna Brunnhofer* ügyben a kérelmező nem alapuló megkülönböztetést feltételezett, mivel alacsonyabb fizetést kapott, mint a vele azonos fizetési fokozatba tartozó férfi kollégája.²⁵² Az EB kijelentette, hogy a kérelmezőnek először azt kell bizonyítania, hogy férfi munkatársánál alacsonyabb díjazásban részesül, másodszer pedig azt, hogy kollégájával azonos értékű munkát végez. Ez elegendő annak vélelmezéséhez, hogy a megkülönböztető bánásmódot csak a kérelmező nemével lehet magyarázni. Ezt követően a munkáltató feladata ennek cáfolata.

Két dolgot fontos észben tartani. Az első, hogy a nemzeti jog dönti el, hogy a nemzeti szervek előtt milyen bizonyíték minősül elfogadhatónak, és erre az EJEB vagy az EB által használnál szigorúbb szabályok is vonatkozhatnak. A második, hogy a bizonyítási teher megfordításáról szóló szabály rendes esetben nem érvényes a büntetőjogi esetekre, amikor az elkövető ellen az állam emel vádat faji előítélet által motivált bűncselekmény, más néven „gyűlölet-bűncselekmény” miatt. Ezt részben az indokolja, hogy a büntetőjogi felelősség megállapításához magasabb szintű bizonyíték szükséges, részben pedig az, hogy az elkövetőtől nehéz lenne megkövetelni annak bizonyítását, hogy nem volt rasszista indítéka, ami teljességgel szubjektív.²⁵³

Az állítólagos elkövető kétféleképpen cáfolhatja a vélelmet. Bebizonyíthatja, hogy a felperes valójában nincs a 2.2.2. fejezetben tárgyalt „összehasonlítható alaphoz” hasonló vagy vele összehasonlítható helyzetben, vagy azt bizonyítja, hogy a megkülönböztető bánásmód nem a védett tulajdonságon, hanem más objektív különbségeken alapult, amint a 2.6. fejezet tárgyalja. Ha az elkövető nem tudja cáfolni a vélelmet, fel kell hoznia valamilyen mentséget a megkülönböztető bánásmódra, amivel azt mutatja, hogy objektíven igazolt és arányos intézkedés történt.

Példa: a fenti *Susanna Brunnhofer* ügyben az EB útmutatással szolgált arról, hogy a munkáltató hogyan cáfolhatná a megkülönböztetés vélelmét. Először is annak bemutatásával, hogy a férfi és a női alkalmazottak valójában nem voltak összehasonlítható helyzetben, mivel nem egyenlő értékű munkát

252 EB, *Susanna Brunnhofer kontra Bank der österreichischen Postsparkasse AG*, C-381/99. sz. ügy, EBHT 2001., I-4961. o., 2001. június 26., 51–62. bekezdés.

253 Az EJEB hozzáállását a bizonyítási teher megfordításához a rasszista erőszakkal összefüggésben lásd EJEB, *Nachova és társai kontra Bulgária* [GC] (43577/98 és 43579/98), 2005. július 6., 144–159. bekezdés. A megkülönböztetéssel foglalkozó uniós jogszabályok nem írják elő a bizonyítási teher megfordításának alkalmazását a büntetőjog keretei között.

végeztek. Ez akkor fordulhat elő, ha a munkaköri kötelezettségeik alapjaiban eltérő jellegűek. Másodszor pedig annak igazolásával, hogy a díjazásbeli különbséget más, a nemtől független tényezők indokolták. Ez előfordulhat például olyankor, ha a férfi alkalmazott jövedelmét utazási támogatással egészítik ki abból eredően, hogy messziről jár be dolgozni, és munkanapokon szállodában kell laknia.

Példa: a fenti *Feryn*-ügyben az EB megállapította, hogy az elkövető hirdetései és nyilatkozatai felvetik a közvetlen megkülönböztetés vélelmét. Az EB ugyanakkor azt is kijelentette, hogy az állítólagos elkövető cáfolhatja ezt a vélelmet, amennyiben bizonyítani tudja, hogy a munkaerő-felvételi gyakorlatokban a nem fehér jelentkezőket nem kezelték máshogy – például, ha be tudja mutatni, hogy rendszeresen vettek fel nem fehér munkatársakat.

5.2.1. Bizonyításra nem szoruló tényezők

Bizonyos, a megkülönböztetés példáival gyakran együtt járó ténykérdések – mint például az előítélet megléte vagy a megkülönböztetési szándék – valójában nem relevánsak annak eldöntéséhez, hogy az ügy megfelel-e a megkülönböztetés jogi próbájának. A megkülönböztetési ügyekben egyszerűen azt kell bizonyítani, hogy megkülönböztető bánásmód állt fenn egy tiltott ok alapján, amely nem igazolt. Ez azt jelenti, hogy a megkülönböztetési helyzeteket körülvevő alárendelt tények közül sokat nem is szükséges megállapítani a kérelem bizonyításához.

Először is, nem szükséges bizonyítani, hogy az elkövetőt előítélet motiválta – azaz a faji vagy nemi alapú megkülönböztetés bizonyításához nincs szükség annak igazolására, hogy az elkövető „rasszista” vagy „szexista” nézeteket vall. A jog általában véve nem tudja szabályozni az emberek attitűdjeit, hiszen ezek teljességgel belső ügyek. Ehelyett csak azokat a tetteket képes szabályozni, amelyek révén az ilyen attitűdök esetleg megnyilvánulnak.

Példa: a *Feryn*-ügyben a vállalat tulajdonosa azt mondta, hogy azért alkalmazta ezt a szabályt, mert ügyfelei (nem pedig ő maga) azt akarták, hogy csak fehér belga polgárok végezzék a munkát. Az EB ezt nem találta relevánsnak annak eldöntése szempontjából, hogy történt-e megkülönböztetés. A megkülönböztető indítékot rendes esetben nem kell bizonyítani, kivéve, ha valaki egy „gyűlölet-bűncselekmény” elkövetését próbálja bizonyítani, mivel a büntetőjogban magasabb a bizonyítékokra vonatkozó küszöb.

Másodszor, azt sem szükséges bemutatni, hogy a szóban forgó szabály vagy gyakorlat szándéka a megkülönböztető bánásmód előidézése volt. Ez azt jelenti, hogy az állami hatóság vagy magánszemély hiába hivatkozik egy jó szándékú vagy jóhiszemű gyakorlatra, ha az említett gyakorlat hatására egy bizonyos csoport hátrányba került, akkor ez megkülönböztetésnek minősül.

Példa: a fentiekben már tárgyalt *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* ügyben a kormány azzal érvelt, hogy a „speciális” iskolák rendszerét azért hozták létre, hogy a nyelvi nehézségek leküzdésével és az iskola előtti nevelés hiányának orvoslásával segítsék a roma gyermekek oktatását.²⁵⁴ Az EJEB azonban úgy találta, hogy nincs jelentősége annak, hogy a szóban forgó politika a roma gyermekekre irányult-e. A megkülönböztetés bizonyításához azt kellett bemutatni, hogy az intézkedés a többségi társadalommal összehasonlítva aránytalanul és hátrányosan érintette őket, nem azt, hogy a megkülönböztetés szándékos volt.²⁵⁵

Harmadszor, egy faji megkülönböztetésről szóló ügyben az EB megállapította, hogy azt sem szükséges bizonyítani, hogy van egy ténylegesen azonosítható áldozat, és hasonló körülmények között ez feltehetőleg a más okok alapján történt megkülönböztetésre is ugyanígy érvényes. Miközben az uniós jog alapján nem előírás az azonosítható áldozat megléte, ez az EJEB-hez forduló ügyeire nem igaz, mivel az ilyen kérelem az EJEE 34. cikke értelmében nem teljesítené az elfogadhatóság feltételeit.

Példa: a *Feryn*-ügyben nem lehetett bizonyítani, hogy valaki megpróbált megpályázni egy munkahelyet, és elutasították, és olyan személyt sem találtak, aki azt mondta volna, hogy a hirdetés alapján úgy döntött, nem is jelentkezik az állásra. Más szóval, nem volt „azonosítható” áldozat, ezért az ügyet a belgiumi esélyegyenlőségi szerv terjesztette elő. Az EB kijelentette, hogy nem szükséges olyan személyt megnevezni, akit megkülönböztetés ért. Ezt az indokolta, hogy a hirdetés szövegéből világosan kiderült, hogy a „nem fehérek” eleve visszariadnak a jelentkezéstől, hiszen előre tudják, hogy nem járhatnak sikerrel. Ennek megfelelően egy tényleges áldozat bemutatása nélkül is be lehet bizonyítani, hogy egy jogszabály vagy politika megkülönböztető.

²⁵⁴ EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13., 79. bekezdés.

²⁵⁵ *Uo.*, 175. és 184. bekezdés.

Példa: az (alábbiakban tárgyalt) „szituációs próbákban” a személyek gyakran abban a tudatban, illetve arra számítva vesznek részt, hogy kedvezőtlen elbánásban fognak részesülni. Fő céljuk nem a szóban forgó szolgáltatáshoz való tényleges hozzáférés, hanem a bizonyítékok gyűjtése. Ez azt jelenti, hogy a szó hagyományos értelmében ezek a személyek sem „áldozatok”. A törvény végrehajtásáról próbálnak gondoskodni, nem az elszenvedett kárért akarnak kártérítést kérni. Egy svédországi ügyben jogászhallgatók egy csoportja különböző éjszakai szórakozóhelyeken és éttermekben végzett szituációs próbákat, a legfelsőbb bíróság pedig azt állapította meg, hogy a próbákban részt vevők mindazonáltal kérelmet indíthatnak megkülönböztető bánásmód miatt. Ugyanakkor a nekik megítélt kártérítés csökkenthető annak fényében, hogy valójában nem olyan dolgot tagadtak meg tőlük, amit ténylegesen szerettek volna (azaz belépni az egyes létesítményekbe).²⁵⁶

5.3. A statisztikai és egyéb adatok szerepe

A statisztikai adatoknak fontos szerepe lehet abban, hogy segítsék a felperest a megkülönböztetés vélelmezésében. A közvetett megkülönböztetés bizonyításában különösen hasznosak, mivel ilyen helyzetekben a szóban forgó szabályok vagy gyakorlatok a felszínen semlegesek. Ilyen esetben a szabályok vagy gyakorlatok hatásaira kell koncentrálni, hogy bebizonyosodjon, hogy más, hasonló helyzetben lévőkhöz képest aránytalanul kedvezőtlenek a személyek bizonyos csoportjai számára. A statisztikai adatok összeállítása együtt jár a bizonyítási teher megfordításával: ahol például az adatok azt mutatják, hogy a nők vagy a fogyatékossgal élők különösen hátrányos helyzetben vannak, az állam feladta, hogy meggyőző alternatív magyarázatot adjon ezekre a számadatokra. Az EJEB ezt a *Hoogendijk kontra Hollandia* ügyben²⁵⁷ fogalmazta meg:

„[A] bíróság úgy véli, hogy amennyiben egy kérelmező vitathatatlan hivatalos statisztikák alapján bizonyítani tudja egy olyan, elfogadható jel meglétét, amely szerint egy konkrét szabály – semleges megfogalmazása ellenére – valójában egyértelműen nagyobb százalékban érinti a nőket, mint a férfiakat, akkor az alperes kormánynak kell bizonyítania, hogy ez objektív, bármilyen nemen alapuló megkülönböztetéstől független tényezők következménye.”

²⁵⁶ Legfelsőbb Bíróság (Svédország), *Escape Bar & Restaurant kontra Etnikai Megkülönböztetés elleni Ombudsman*, T-2224-07. sz. ügy, 2008. október 1. Angol nyelvű összefoglalása elérhető a FRA InfoPortálon, 365-1 ügy; European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 68. o.

²⁵⁷ EJEB, *Hoogendijk kontra Hollandia* (hat.) (58641/00), 2005. január 6.

Úgy tűnik, a statisztikai bizonyítékok mérlegelésekor a bíróságok nem állapítottak meg semmilyen szigorú küszöbfeltételt, amelyet igazolni kellene a közvetett megkülönböztetés fennállásának megállapításához. Az EB ugyanakkor hangsúlyozza, hogy jelentős számok elérésére van szükség. Az EB esetjogának összefoglalását Léger főtanácsnoknak a *Nolte*-ügyről adott véleménye mutatja be, amelyben a nem-en alapuló megkülönböztetésről így nyilatkozott:

„[A]hhoz, hogy megkülönböztetőknek minősüljön, az intézkedésnek »sokkal nagyobb számban kell érintenie a nőket, mint a férfiakat« [Rinner-Kühn²⁵⁸] vagy »lényegesen alacsonyabb százalékban kell érintenie a férfiakat, mint a nőket« [Nimz,²⁵⁹ Kowalska²⁶⁰] vagy »sokkal több nőt kell érintenie, mint férfit« [De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai²⁶¹].

Az esetek azt mutatják, hogy az intézkedés által érintett nők arányának különösen szembeűnőnek kell lennie. A Rinner-Kühn-ügyben a Bíróság abból következtetett a megkülönböztető helyzet fennállására, hogy a nők aránya 89% volt. Ebben az esetben a 60%-os számadat önmagában [...] ezért valószínűleg nem lenne elégséges ahhoz, hogy a megkülönböztetés fennállására lehessen következtetni.”²⁶²

Példa: a *Schönheit*-ügyben egy részmunkaidős alkalmazott azt állította, hogy a neme alapján megkülönböztetés érte.²⁶³ A folyósítandó nyugdíjak különbsége – amely nem a ledolgozott idő különbségén alapult – azt jelentette, hogy a részmunkaidős alkalmazottaknak ténylegesen kevesebbet fizettek, mint a teljes munkaidőben dolgozó alkalmazottaknak. Statisztikai bizonyítékokkal igazolták, hogy a részmunkaidős alkalmazottak 87,9%-a nő volt. Mivel az amúgy semleges intézkedés a nőket aránytalanul kedvezőtlenül érintette a férfiakhoz képest, az EB elfogadta, hogy ez alapján vélelmezhető a nem-en alapuló közvetett megkülönböztetés. Ehhez hasonlóan a részmunkaidős mun-

258 EB, *Rinner-Kühn kontra FWW Spezial-Gebäudereinigung*, 171/88. sz. ügy, EBHT 1989., 2743. o., 1989. július 13.

259 EB, *Nimz kontra Freie und Hansestadt Hamburg*, C-184/89. sz. ügy, EBHT 1991., I-297. o., 1991. február 7.

260 EB, *Kowalska kontra Freie und Hansestadt Hamburg*, C-33/89. sz. ügy, EBHT 1990., I-2591. o., 1990. június 27.

261 EB, *De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai kontra Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen és társai*, C-343/92. sz. ügy, EBHT 1994., I-571. o., 1994. február 24.

262 Léger főtanácsnok 1995. május 31-i véleménye, 57–58. bekezdés az EB, *Nolte kontra Landesversicherungsanstalt Hannover*, C-317/93. sz. ügyben, EBHT 1995., I-4625. o., 1995. december 14.

263 EB, *Hilde Schönheit kontra Stadt Frankfurt am Main és Silvia Becker kontra Land Hessen*, C-4/02 és C-5/02. sz. egyesített ügyek, EBHT 2003., I-12575. o., 2003. október 23.

kavállalókat – ahol ezek 87%-a nő volt – éró hátrányt a *Gerster*-ügyben is eleendőnek fogadták el.²⁶⁴

Példa: a *Seymour-Smith*-ügy a tisztességtelen elbocsátásra vonatkozó egyesült királysági törvénnyel foglalkozott, amely különleges védelmet nyújtott azoknak, akik egyhuzamban két évnél hosszabb ideje dolgoztak az adott munkáltatónál.²⁶⁵ A panaszos azt állította, hogy ez nem alapuló közvetett megkülönböztetésnek minősül, mivel ennek a feltételnek a nők kisebb valószínűséggel tudnak eleget tenni, mint a férfiak. Ez az eset azért érdekes, mert az EB felvette, hogy még az aránytalanság alacsonyabb szintje is közvetett megkülönböztetésnek bizonyulhat, „ha hosszú távon következetes és viszonylag állandó egyenlőtlenséget mutat a férfiak és a nők között”. Az ügy konkrét tényei alapján azonban az EB jelezte, hogy a bemutatott statisztikák – amelyek szerint a férfiak 77,4%-a és a nők 68,9%-a teljesítette a feltételt – nem igazolták, hogy a nők lényegesen alacsonyabb arányban tudnának megfelelni a szabálynak.

Példa: a *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* ügy roma kérelmezők panaszaiával foglalkozott, akik azt állították, hogy gyermekeiket roma etnikai származásuk alapján kizárták a normál oktatási rendszerből, és a tanulási nehézségekkel küzdő tanulóknak szánt „speciális” iskolákban helyezték el.²⁶⁶ A roma gyermekek „speciális” iskolákba való áthelyezése a szellemi képességek mérésére szolgáló tesztek alkalmazásán alapult. E látszólag „semleges” gyakorlat ellenére a tesztek jellege a roma gyermekek számára eleve megnehezítette, hogy kielégítő eredményt érjenek el, és a normál oktatási rendszerbe kerülhessenek. Az EJEB úgy találta, hogy ezt kellőképpen alátámasztják a statisztikai bizonyítékok, amelyek szerint a roma származású tanulókat különösen nagy arányban helyezték el „speciális” iskolákban. A kérelmezők által a saját földrajzi régiójukra vonatkozóan benyújtott adatok azt mutatták, hogy a speciális iskolákban a tanulók 50–56%-a volt roma, míg az oktatásban részt vevő teljes népesség belül csak körülbelül 2%-ot képviseltek. Kormányközi forrásokból származó adatok azt jelezték, hogy az ország egészét tekintve a romák 80–90%-a járt speciális iskolába. Az EJEB megállapította, hogy bár az adatok nem voltak pontosak, az kitűnt belőlük, hogy az érintett roma gyermekek száma „aránytalanul magas” a népesség egészének összetételéhez viszonyítva.²⁶⁷

264 EB, *Gerster kontra Freistaat Bayern*, C-1/95. sz. ügy, EBHT 1997., I-5253. o., 1997. október 2.

265 EB, *R kontra Secretary of State for Employment, ex parte Seymour-Smith és Perez*, C-167/97. sz. ügy, EBHT 1999., I-623. o., 1999. február 9.

266 EJEB, *D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság* [GC] (57325/00), 2007. november 13.

267 *Uo.*, 18. és 196–201. bekezdés.

Úgy tűnik, hogy egy védett csoport aránytalan érintettségét olyankor is be lehet bizonyítani, ha statisztikai adatok ugyan nem állnak rendelkezésre, de az elérhető források megbízhatóak, és alátámasztják ezt az elemzést.

Példa: az *Opuz kontra Törökország* ügy egy olyan személlyel foglalkozott, aki már korábban is követett el családon belüli erőszakot, számos alkalommal bántalmazta a feleségét és annak édesanyját, és az anyát végül meg is ölte.²⁶⁸ Az EJEB megállapította, hogy az állam nem védte meg a kérelmezőt és az édesanyját az embertelen és megalázó bánásmóddal szemben, továbbá elmulasztotta megóvni ez utóbbi életét. Azt is megállapította, hogy az állam megkülönböztetést alkalmazott a kérelmezőkkel szemben, mert az elégséges védelem felkínálásának elmulasztása azon alapult, hogy nők voltak. A bíróság részben az alapján jutott erre a következtetésre, hogy a bizonyítékok szerint a családon belüli erőszak áldozatai túlnyomórészt nők voltak, és a számadatok azt jelezték, hogy a nemzeti bíróságok viszonylag kevésszer éltek azzal a hatáskörükkel, hogy az erőszak áldozatainak otthoni védelmére szolgáló végzéseket adjanak ki. Az eset érdekessége, hogy az EJEB-nek nem mutattak be olyan statisztikai adatokat, amelyek igazolták volna, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak túlnyomó többsége nő, sőt, figyelemre méltó módon még az Amnesty International is úgy nyilatkozott, hogy nincsenek erre mutató megbízható adataik. Az EJEB inkább kész volt elfogadni az Amnesty International, egy jó nevű nemzeti NGO és az ENSZ Nőkkel Szembeni Megkülönböztetés Elleni Bizottsága álláspontját, miszerint Törökországban komoly probléma a nőkkel szembeni erőszak.

Meg kell jegyezni, hogy a közvetett megkülönböztetés eseteinek bizonyításához nincs mindig szükség statisztikai adatokra. Az ügyben szereplő tényektől függ, hogy kellene-e statisztikai adatok a kérelem bizonyításához. Az ugyanabba a védett kategóriába tartozó személyek meggyőződésére vagy gyakorlatára vonatkozó bizonyíték is elegendő lehet.

Példa: az *Oršuš és társai kontra Horvátország* ügyben bizonyos iskolákban olyan osztályokat indítottak, amelyek a normál osztályokhoz képest csökkentett tantervvel működtek. Az állítások szerint ezek az osztályok aránytalanul nagy létszámban tartalmaztak roma diákokat, ezáltal etnikai alapú közvetett megkülönböztetést valósítottak meg. A kormány fenntartotta, hogy ezeket az

²⁶⁸ EJEB, *Opuz kontra Törökország* (33401/02), 2009. június 9.

osztályokat a horvát nyelv ismerete alapján állították össze, és amint egy diák elérte a kellő nyelvtudást, áthelyezték a normál osztályba. Az EJOB úgy találta, hogy a *D.H. és társai* ügytől eltérően pusztán a statisztikai adatok alapján nem lehetett vélelmezni a megkülönböztetést. Az egyik iskolában a tanulók 44%-a volt roma, és 73% járt „csak roma” osztályba. Egy másik iskolában a tanulók 10%-a volt roma, és 36%-uk járt „csak roma” osztályba. Ez azt erősítette meg, hogy a romák automatikus külön osztályba helyezése nem volt általános politika. Az EJOB azonban a továbbiakban kijelentette, hogy közvetett megkülönböztetés miatti kérelemre anélkül is van lehetőség, hogy statisztikai adatokra kellene támaszkodni. Megállapította, hogy az elégtelen horvát nyelvtudás alapján való külön osztályba helyezést csak a roma diákokra alkalmazták. Ennek megfelelően vélelmezni lehetett a megkülönböztető bánásmódot.²⁶⁹

Példa: a szlovén esélyegyenlőségi tanácsos elé terjesztett ügy egy munkáltatóval foglalkozott, aki az alkalmazottainak olyan étkezést biztosított, amelyben gyakran előfordultak sertéshúsból vagy -zsírból előállított termékek. Egy muszlim alkalmazott a választható havi étkezési támogatást kérte, hogy saját maga vásárolhasson élelmiszert, amit a munkáltató csak azoknak az alkalmazottaknak engedélyezett, akik igazolni tudták, hogy egészségügyi okokból másként kell táplálkozniuk.²⁷⁰ Ez közvetett megkülönböztetésnek minősült, mivel maga a gyakorlat a felszínen ugyan semleges volt, de óhatatlanul hátrányosan érintette a muszlimokat, akiknek nem szabad sertéshúst enniük. Az ügy körülményeit tekintve nem volt szükség statisztikai bizonyítékra annak igazolásához, hogy a szabály hátrányosan érinti a muszlimokat, mivel a vallási gyakorlataikból kiindulva könnyen meg lehet bizonyosodni arról, hogy a muszlimok nem ehetnek sertéshúst.

Példa: az egyesült királysági bíróságok elé terjesztett ügy egy munkáltatóval foglalkozott, amely megtiltotta az ékszerek viselését (a vallási okokból viseltek is beleértve) az alkalmazottak egyenruháján kívül.²⁷¹ Egy keresztény alkalmazott azt állította, hogy ez vallási alapon történő megkülönböztetés, mert nem engedi meg neki a kereszt viselését. Az ügy és az ezt követő fellebbezések folyamán a bíróságok készek voltak elfogadni, hogy ez vallási alapon

269 EJOB, *Oršuš és társai kontra Horvátország* [GC] (15766/03), 2010. március 16., 152. és 153. bekezdés.

270 Esélyegyenlőségi Tanácsos (Szlovénia), UEM-0921-1/2008-3. sz. határozat, 2008. augusztus 28. Angol nyelvű összefoglalása elérhető a FRA InfoPortálon, 364-1 ügy; European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, 8 *European Anti-Discrimination Law Review* (2009. július), 64. o.

271 Fellebbviteli Bíróság (Egyesült Királysági), *Eweida kontra British Airways plc* [2010] EWCA Civ 80, 2010. február 12.

történi közvetett megkülönböztetésnek minősülhetne, ha bizonyítható lenne, hogy a keresztény hit előírja a kereszt viselését. A munkaügyi törvényszék ennek érdekében a keresztény gyakorlatok szakértőinek tanúvallomásaiból várta a bizonyítékot, és nem arra próbált statisztikai bizonyítékot találni, hogy a keresztények milyen számban viselnek vallási jelképeket a munkahelyen.

Főbb pontok

- A kedvezőtlenebb bánásmód háttérében álló indíték nem releváns, a hatás a fontos.
- Az uniós jog szerint nem szükséges azonosítható áldozatot megnevezni.
- A bizonyítási teher kezdetben a panaszosra hárul, neki kell olyan bizonyítékot felmutatnia, amely a megkülönböztetés megtörténte utal.
- A megkülönböztetés vélelmezéséhez statisztikai bizonyítékokat is segítségül lehet hívni.
- A bizonyítási teher ezután átszáll az állítólagos elkövetőre, akinek arra kell bizonyítékkal szolgálnia, hogy a kedvezőtlenebb bánásmód nem a védett tulajdonságok valamelyikén alapult.
- A megkülönböztetés vélelme cáfolható, ha bebizonyítják: vagy azt, hogy az áldozat nincs az „összehasonlítási alaphoz” hasonló helyzetben, vagy azt, hogy a bánásmód különbsége valamilyen objektív, a védett tulajdonsághoz nem kapcsolódó tényezőn alapult. Amennyiben az elkövető nem tudja cáfolni ezt a vélelmet, még megpróbálkozhat a megkülönböztető bánásmód igazolásával.

Ajánlott szakirodalom

Bragoï, „La discrimination indirecte implique le transfert de la charge de la preuve au gouvernement défendeur: CourEDH, Gde Ch., D.H. et autres c. République tchèque, 13 novembre 2007”, 25 *L'Europe des libertés: revue d'actualité juridique* (2008), 18-19. o.

ERRC/Interights/MPG, *Strategic Litigation of Race Discrimination in Europe: from Principles to Practice* [A faji megkülönböztetés stratégiai jogvitája Európában: az elvektől a gyakorlatig] (Nottingham, Russell Press, 2004), 4. fejezetet „Strategic litigation in practice” [Stratégiai jogvita a gyakorlatban].

European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, *Measuring Discrimination: Data Collection and EU Equality Law* [A megkülönböztetés mérése: adatgyűjtés és az uniós egyenlőségi jog] (Luxembourg, Kiadóhivatal, 2007), 3. fejezet „The role of data in ensuring compliance with equal treatment law” [Az adatok szerepe az egyenlő bánásmód jogának betartásában].

Horizons Stratégiques (5 2007/3. sz.), „La discrimination saisie sur le vif: le testing” (időszaki kiadvány a szituációs próbákkal kapcsolatos cikkekkel), elérhető: www.cairn.info/revue-horizons-strategiques-2007-3.htm.

Interights, *Non-Discrimination in International Law* [Megkülönböztetésmentesség a nemzetközi jogban] (London, Interights, 2005), 4. fejezet „Procedure: making a discrimination claim” [Eljárás: Megkülönböztetés miatti kérelem indítása].

Schiek, Waddington és Bell (szerk.), *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Non-Discrimination Law* [Ügyek, anyagok és szövegek a nemzeti, nemzetek feletti és nemzetközi megkülönböztetésmentességi jog témaköréből] (Oxford, Hart Publishing, 2007), 8.5.1.E fejezet „Situation testing” [Sztuációs próbák].

Az ügyek jegyzéke

A Nemzetközi Bíróság esetjoga

<i>Nottebohm (Liechtenstein kontra Guatemala)</i> ICJ Reports [1955] 4, 1955. április 6.	116
--	-----

Az Európai Bíróság esetjoga

<i>Abrahamsson és Leif Anderson kontra Elisabet Fogelqvist,</i> C-407/98. sz. ügy [2000]	43
<i>Allonby kontra Accrington & Rossendale College és társai,</i> C-256/01. sz. ügy [2004]	26
<i>Angelidaki és társai kontra Organismos Nomarkhiaki Aftodiikisi Rethimnis,</i> C-378/07. sz. ügy [2009]	85
<i>Barber kontra Guardian Royal Exchange Assurance Group,</i> C-262/88. sz. ügy [1990]	74
<i>Bilka-Kaufhaus GmbH kontra Weber Von Hartz, 170/84. sz. ügy [1986]</i>	50
<i>Bizottság kontra Franciaország, 318/86. sz. ügy [1988]</i>	53, 79
<i>Bizottság kontra Franciaország, C-35/97. sz. ügy [1998]</i>	53, 79
<i>Bizottság kontra Németország, 248/83. sz. ügy [1985]</i>	52
<i>Blaizot és társai kontra Université de Liège és társai, 24/86. sz. ügy [1988]</i>	75
<i>Büntetőeljárás Even ellen, 207/78. sz. ügy [1979]</i>	78
<i>Büntetőeljárás Mutsch ellen, 137/84. sz. ügy [1985]</i>	79
<i>Burton kontra British Railways Board, 19/81. sz. ügy [1982]</i>	74

<i>Casagrande kontra Landeshauptstadt München</i> , 9/74. sz. ügy [1974].....	79
<i>Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding</i> <i>kontra Firma Feryn NV</i> , C-54/07. sz. ügy [2008].....	133
<i>Chacón Navas kontra Eurest Colectividades SA</i> , C-13/05. sz. ügy [2006].....	109
<i>Chen kontra Secretary of State for the Home Department</i> , C-200/02. sz. ügy [2004].....	117
<i>Coleman kontra Attridge Law és Steve Law</i> , C-303/06. sz. ügy [2008].....	31
<i>Cristini kontra SNCF</i> , 32/75. sz. ügy [1975].....	78
<i>De Weerd, lánykori nevén Roks, és társai kontra Bestuur van de</i> <i>Bedrijfsvereniging voor de Gezondheid, Geestelijke en</i> <i>Maatschappelijke Belangen és társai</i> , C-343/92. sz. ügy [1994].....	34, 105, 140
<i>Defrenne kontra Sabena</i> , 43/75. sz. ügy [1976].....	98
<i>Dekker kontra Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen</i> <i>(VJV-Centrum) Plus</i> , C-177/88. sz. ügy [1990].....	28
<i>Garland kontra British Rail Engineering Limited</i> , 12/81. sz. ügy [1982].....	74
<i>Gerster kontra Freistaat Bayern</i> , C-1/95. sz. ügy [1997].....	141
<i>Gravier kontra Ville de Liège és társai</i> , 293/83. sz. ügy [1985].....	74
<i>Groener kontra Minister for Education és the City of Dublin Vocational</i> <i>Educational Committee</i> , C-379/87. sz. bizottsági ügy [1989].....	124
<i>Hilde Schönheit kontra Stadt Frankfurt am Main és Silvia Becker</i> <i>kontra Land Hessen</i> , C-4/02. sz. és C-5/02. sz. egyesített ügyek [2003].....	33, 140
<i>Hill és Stapleton kontra The Revenue Commissioners és</i> <i>Department of Finance</i> , C-243/95. sz. ügy [1998].....	99
<i>Hütter kontra Technische Universität Graz</i> , C-88/08. sz. ügy [2009].....	62
<i>Jämställdhetsombudsmannen kontra Örebro läns landsting</i> , C-236/98. sz. ügy [2000].....	73
<i>Johnston kontra Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary</i> , 222/84. sz. ügy [1986].....	52
<i>K.B. kontra National Health Service Pensions Agency</i> , C-117/01. sz. ügy [2004].....	101
<i>Kalanke kontra Freie Hansestadt Bremen</i> , C-450/93. sz. ügy [1995].....	43
<i>Kohll kontra Union des Caisses de Maladie</i> , C-158/96. sz. ügy [1998].....	82
<i>Kowalska kontra Freie und Hansestadt Hamburg</i> , C-33/89. sz. ügy [1990].....	34, 140
<i>Kreil kontra Bundesrepublik Deutschland</i> , C-285/98. sz. ügy [2000].....	55

<i>Lewen kontra Denda</i> , C-333/97. sz. ügy [1999]	74
<i>Lommers kontra Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij</i> , C-476/99. sz. ügy [2002]	73
<i>Mahlburg kontra Land Mecklenburg-Vorpommern</i> , C-207/98. sz. ügy [2000]	53
<i>Marschall kontra Land Nordrhein-Westfalen</i> , C-409/95. sz. ügy [1997]	43
<i>Maruko kontra Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen</i> , C-267/06. sz. ügy [2008]	29
<i>Matteucci kontra Communauté française de Belgique</i> , 235/87. sz. ügy [1988]	79
<i>Megner és Scheffel kontra Innungskrankenkasse Vorderpfalz</i> , C-444/93. sz. ügy [1995]	104
<i>Meyers kontra Adjudication Officer</i> , C-116/94. sz. ügy [1995]	72, 73
<i>Müller Fauré kontra Onderlinge Waarborgmaatschappij</i> , C-385/99. sz. ügy [2003]	82
<i>Nimz kontra Freie und Hansestadt Hamburg</i> , C-184/89. sz. ügy [1991]	34, 140
<i>Nolte kontra Landesversicherungsanstalt Hannover</i> , C-317/93. sz. ügy [1995]	34, 104, 140
<i>P. kontra S. és Cornwall County Council</i> , C-13/94. sz. ügy [1996]	31
<i>Palacios de la Villa kontra Cortefiel Servicios SA</i> , C-411/05. sz. ügy [2007]	57, 74
<i>Peerbooms kontra Stichting CZ Groep Zorgverzekeringen</i> , C-157/99. sz. ügy [2001]	82
<i>R kontra Secretary of State for Employment</i> , <i>ex parte Seymour-Smith és Perez</i> , C-167/97. sz. ügy [1999]	141
<i>Reina kontra Landeskreditbank Baden-Württemberg</i> , 65/81. sz. ügy [1982]	79
<i>Richards kontra Secretary of State for Work and Pensions</i> , C-423/04. sz. ügy [2006]	27, 101
<i>Rinner-Kühn kontra FWW Spezial-Gebäudereinigung</i> , 171/88. sz. ügy [1989]	34, 140
<i>Sabbatini kontra Európai Parlament</i> , 20/71. sz. ügy [1972]	74
<i>Sahlstedt és társai kontra Bizottság</i> , C-362/06. sz. ügy [2009]	85
<i>Schnorbus kontra Land Hessen</i> , C-79/99. sz. ügy [2000]	72, 104
<i>Sirdar kontra The Army Board és Secretary of State for Defence</i> , C-273/97. sz. ügy [1999]	55
<i>Susanna Brunnhofer kontra Bank der österreichischen Postsparkasse AG</i> , C-381/99. sz. ügy [2001]	136

Vassilakis és társai kontra Dimos Kerkyras, C-364/07. sz. ügy [2008] 85

Webb kontra EMO Air Cargo (UK) Ltd, C-32/93. sz. ügy [1994] 28

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga

A Jehova Tanúi Gldani Gyülekezetének 97 tagja és társai kontra Grúzia
(71156/01), 2007. május 3. 92

Abdulaziz, Cabales és Balkandali kontra Egyesült Királyság
(9214/80 és társai), 1985. május 28. 119

Alujer Fernández és Caballero García kontra Spanyolország (hat.)
(53072/99), 2001. június 14. 121

Anakomba Yula kontra Belgium (45413/07), 2009. március 10. 86, 118

Andrejeva kontra Lettország [GC] (55707/00), 2009. február 18. 70, 80, 119

Aziz kontra Ciprus (69949/01), 2004. június 22. 30

Bączkowski és társai kontra Lengyelország (1543/06), 2007. május 3. 38, 90

Balsytė-Lideikienė kontra Litvánia (72596/01), 2008. november 4. 92

Barrow kontra Egyesült Királyság (42735/02), 2006. augusztus 22. 104

Bessarábiai Metropolisita Egyház és társai kontra Moldova
(45701/99), 2001. december 13. 123

Bigaeva kontra Görögország (26713/05), 2009. május 28. 76

Bouamar kontra Belgium (9106/80), 1988. február 29. 93, 113

Buckley kontra Egyesült Királyság (20348/92), 1996. szeptember 25. 82

Burden kontra Egyesült Királyság [GC] (13378/05), 2008. április 29. 25, 27, 49

C. kontra Belgium (21794/93), 1996. augusztus 7. 119

Campbell és Cosans kontra Egyesült Királyság
(7511/76 és 7743/76), 1982. február 25. 123

Carson és társai kontra Egyesült Királyság [GC] (42184/05),
2010. március 16. 25, 27, 69, 129

Case 'relating to certain aspects of laws on the use of languages
in education in Belgium' kontra Belgium [Belga nyelvészeti ügy]
(1474/62 és társai), 1968. július 23. 124

Castells kontra Spanyolország (11798/85), 1992. április 23. 90, 128

Cha'are Shalom Ve Tsedek kontra Franciaország [GC] (27417/95),
2000. június 27. 121

Chahal kontra Egyesült Királyság (22414/93), 1996. november 15. 119

<i>Chassagnou és társai kontra Franciaország</i> (25088/94 és társai), 1999. április 29.	126
<i>Christine Goodwin kontra Egyesült Királyság</i> [GC] (28957/95), 2002. július 11.	101, 102
<i>D.G. kontra Írország</i> (39474/98), 2002. május 16.	93, 113
<i>D.H. és társai kontra Cseh Köztársaság</i> [GC] (57325/00), 2007. november 13.	25, 32, 33, 34, 80, 135, 138, 141
<i>Dahlab kontra Svájc</i> (hat.) (42393/98), 2001. február 15.	124
<i>Danilenkov és társai kontra Oroszország</i> (67336/01), 2009. július 30.	76, 129
<i>Demir és Baykara kontra Törökország</i> (34503/97), 2008. november 12.	76
<i>Đokić kontra Bosznia-Hercegovina</i> (6518/04), 2010. május 27.	85
<i>Dudgeon kontra Egyesült Királyság</i> (7525/76), 1981. október 22.	107
<i>E.B. kontra Franciaország</i> [GC] (43546/02), 2008. január 22.	68, 88, 107
<i>Engel és társai kontra Hollandia</i> (5200/71 és társai), 1976. június 8.	129
<i>Féret kontra Belgium</i> (15615/07), 2009. július 16.	92
<i>Fretté kontra Franciaország</i> (36515/97), 2002. február 26.	106
<i>Gaygusuz kontra Ausztria</i> (17371/90), 1996. szeptember 16.	26, 70, 80, 120
<i>Glor kontra Svájc</i> (13444/04), 2009. április 30.	110
<i>Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani kontra Olaszország</i> (2.) (26740/02), 2007. május 31.	129
<i>Handyside kontra Egyesült Királyság</i> (5493/72), 1976. december 7.	127
<i>Hasan és Chaush kontra Bulgária</i> [GC] (30985/96), 2000. október 26.	123
<i>Hoogendijk kontra Hollandia</i> (hat.) (58641/00), 2005. január 6.	24, 139
<i>I. kontra Egyesült Királyság</i> [GC] (25680/94), 2002. július 11.	102
<i>K.H. és társai kontra Szlovákia</i> (32881/04), 2009. április 28.	80
<i>Karner kontra Ausztria</i> (40016/98), 2003. július 24.	108
<i>Köse és társai kontra Törökország</i> (hat.) (26625/02), 2006. január 24.	123
<i>Koua Poirrez kontra Franciaország</i> (40892/98), 2003. szeptember 30.	70, 80, 120
<i>L. kontra Litvánia</i> (27527/03), 2007. szeptember 11.	102
<i>Le Pen kontra Franciaország</i> (hat.) (18788/09), 2010. április 20.	92
<i>Loizidou kontra Törökország</i> (15318/89), 1996. december 18.	64

<i>Luczak kontra Lengyelország</i> (77782/01), 2007. november 27.	26
<i>Mazurek kontra Franciaország</i> (34406/97), 2000. február 1.	87, 89, 126
<i>Moldovan és társai kontra Románia</i> (2.) (41138/98 és 64320/01), 2005. július 12.	84, 86
<i>Moszkvai Szciantológia Egyház kontra Oroszország</i> (18147/02), 2007. április 5.	123
<i>Moustaquim kontra Belgium</i> (12313/86), 1991. február 18.	26, 119
<i>Muñoz Díaz kontra Spanyolország</i> (49151/07), 2009. december 8.	88
<i>Nachova és társai kontra Bulgária</i> [GC] (43577/98 és 43579/98), 2005. július 6.	91, 135, 136
<i>Opuz kontra Törökország</i> (33401/02), 2009. június 9.	32, 93, 142
<i>Oršuš és társai kontra Horvátország</i> [GC] (15766/03), 2010. március 16.	80, 143
<i>Paraskeva Todorova kontra Bulgária</i> (37193/07), 2010. március 25.	39, 86
<i>Pearson kontra Egyesült Királyság</i> (8374/03), 2006. augusztus 22.	104
<i>Petrov kontra Bulgária</i> (15197/02), 2008. május 22.	129
<i>Pretty kontra Egyesült Királyság</i> (2346/02), 2002. április 29.	39, 111
<i>Price kontra Egyesült Királyság</i> (33394/96), 2001. július 10.	111
<i>Rasmussen kontra Dánia</i> (8777/79), 1984. november 28.	87, 89
<i>S.L. kontra Ausztria</i> (45330/99), 2003. január 9.	107
<i>Sahin kontra Németország</i> [GC] (30943/96), 2003. július 8.	89, 129
<i>Schwizgebel kontra Svájc</i> (25762/07), 2010. június 10.	112
<i>Šečić kontra Horvátország</i> (40116/02), 2007. május 31.	91
<i>Sejdić és Finci kontra Bosznia-Hercegovina</i> [GC] (27996/06 és 34836/06), 2009. december 22.	115, 116
<i>Sidabras és Džiautas kontra Litvánia</i> (55480/00 és 59330/00), 2004. július 27.	69, 76
<i>Sławomir Musiał kontra Lengyelország</i> (28300/06), 2009. január 20.	80
<i>Smith és Grady kontra Egyesült Királyság</i> (33985/96 és 33986/96), 1999. szeptember 27.	84
<i>Sommerfeld kontra Németország</i> [GC] (31871/96), 2003. július 8.	68, 87, 89, 129
<i>Stec és társai kontra Egyesült Királyság</i> [GC] (65731/01 és 65900/01), 2006. április 12.	70, 103
<i>Steel és Morris kontra Egyesült Királyság</i> (68416/01), 2005. február 15.	128

<i>Szocialista Párt és társai kontra Törökország (21237/93)</i> , 1998. május 25.	90
<i>T. kontra Egyesült Királyság [GC] (24724/94)</i> , 1999. december 16.	112
<i>Thlimmenos kontra Görögország [GC] (34369/97)</i> , 2000. április 6.	39
<i>Timishev kontra Oroszország (55762/00 és 55974/00)</i> , 2005. december 13.	115, 116, 135, 135
<i>Turan Cakir kontra Belgium (44256/06)</i> , 2009. március 10.	91, 91
<i>Üdvhadsereg Moszkvai Ága kontra Oroszország (72881/01)</i> , 2006. október 5.	123
<i>Ünal Tekeli kontra Törökország (29865/96)</i> , 2004. november 16.	99
<i>V. kontra Egyesült Királyság [GC] (24888/94)</i> , 1999. december 16.	112
<i>Van Kück kontra Németország (35968/97)</i> , 2003. június 12.	102
<i>Walker kontra Egyesült Királyság (37212/02)</i> , 2006. augusztus 22.	104
<i>Weller kontra Magyarország (44399/05)</i> , 2009. március 31.	31, 70, 128
<i>Willem kontra Franciaország (10883/05)</i> , 2009. július 16.	92
<i>Wintersberger kontra Ausztria (hat.) (57448/00)</i> , 2003. május 27.	46
<i>Zarb Adami kontra Málta (17209/02)</i> , 2006. június 20.	32, 68, 100
<i>Zeibek kontra Görögország (46368/06)</i> , 2009. július 9.	117

A Szociális Jogok Európai Bizottságának esetjoga

<i>Központ a Mentális Sérültek Jogaiért (MDAC) kontra Bulgária</i> , 41/2007. sz. panasz, 2008. június 3.	134
<i>SUD Travail Affaires Sociales kontra Franciaország</i> , 24/2004. sz. panasz, 2005. november 8.	134

Az Emberi Jogi Bizottság esetjoga

<i>Diergaardt és társai kontra Namíbia</i> , 760/2997. sz. közlemény, 2000. szeptember 6.	125
---	-----

A nemzeti bíróságok esetjoga

<i>Ausztria – Bezirksgericht Döbling, GZ 17 C 1597/05f-17</i> , 2006. január 23.	82
<i>Ausztria – Egyenlő Bánásmód Bizottság, III. Tanács</i>	117

Belgium – A Correctionele Rechtbank van Antwerpen határozata, 2004. december 7.	83
Bulgária – Szófiai Regionális Bíróság, 164. sz. határozat a 2860/2006. sz. polgári ügyről, 2006. június 21.	38
Ciprus – Esélyegyenlőségi Szerv, Hiv. A.K.I. 37/2008, 2008. október 8.	41
Egyesült Királyság Fellebbviteli Bíróság, <i>Eweida kontra British Airways plc</i> [2010] EWCA Civ 80, 2010. február 12.	143
Egyesült Királyság Fellebbviteli Bíróság, <i>Islington London Borough Council kontra Ladele (Liberty intervening)</i> [2009] EWCA Civ 1357, 2010. február 12.	122
Egyesült Királyság Legfelsőbb Bírósága, <i>Amicus MSF Section, R (on the application of) kontra Secretary of State for Trade and Industry</i> [2004] EWHC 860 (Admin), 2004. április 26.	56
Egyesült Királyság Lordok Háza, <i>James kontra Eastleigh Borough Council</i> [1990] UKHL 6, 1990. június 14.	29
Egyesült Királyság Munkaügyi Fellebbviteli Bíróság, <i>MacCulloch kontra Imperial Chemical Industries plc</i> [2008] IRLR 846, 2008. július 22.	59
Finnország – Vaasai Közigazgatási Bíróság - 04/0253/3	56
Franciaország – Nîmes Fellebbviteli Bíróság, <i>Lenormand kontra Balenci, M 08/00907. sz. határozat, 2008. november 6.</i>	82
Franciaország – Roueni Közigazgatási Bíróság, <i>Boutheiller kontra Ministère de l'éducation, 0500526-3. sz. ítélet, 2008. június 24.</i>	41
Franciaország – Semmitőszék Büntetőbírósa, M 08-88.017. és 2074. sz. határozat, 2009. április 7.	82
Magyarország – Egyenlő Bánásmód Hatóság, 654/2009. sz. határozat, 2009. december 20.	37
Magyarország – Egyenlő Bánásmód Hatóság, 72. sz. ügy, 2008. április	82
Svédország – HomO, 262/06. sz. akta, 2006. június 21.	106
Svédország – Legfelsőbb Bíróság, <i>Escape Bar & Restaurant kontra Etnikai Megkülönböztetés elleni Ombudsman, T-2224-07. sz. ügy, 2008. október 1.</i>	82, 139
Svédország – Svea Fellebbviteli Bíróság, <i>A szexuális irányultság alapján történő megkülönböztetéssel foglalkozó ombudsman kontra A.S., T-3562-06. sz. ügy, 2008. február 11.</i>	36, 82
Szlovénia – Esélyegyenlőségi tanácsos, UEM-0921-1/2008-3. sz. határozat, 2008. augusztus 28.	143

Jogi szövegek jegyzéke

Nemzetközi okmányok

Az ENSZ egyezménye a fogyatékossgal élő személyek jogairól (2006. december 13.)

Az ENSZ Egyezménye a Gyermekek Jogairól (1989. november 20.)

Az ENSZ kínzás elleni egyezménye (1984. december 10.)

Az ENSZ egyezménye a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről (1979. december 18.)

Az ENSZ egyezménye a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (1969. január 4.)

A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.)

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966. december 16.)

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950. november 4.)

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948. december 10.)

Uniós okmányok

Lisszaboni Szerződés az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról (2007. december 13.)

A nemek közötti egyenlőségről szóló átdolgozott irányelv, avagy az Európai Parlament és a Tanács 2006/54/EK irányelve a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és a munkavégzés területén történő megvalósításáról (átdolgozott szöveg) (2006. július 5.)

Az áruk és szolgáltatások terén a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmódról szóló irányelv, avagy a Tanács 2004/113/EK irányelve a nők és férfiak közötti egyenlő bánásmód elvének az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés, valamint azok értékesítése, illetve nyújtása tekintetében történő végrehajtásáról (2004. december 13.)

Az EU Alapjogi Chartája avagy az Európai Unió Alapjogi Chartája (2000. december 7.)

A foglalkoztatási egyenlőségről szóló irányelv, avagy a Tanács 2000/78/EK irányelve a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról (2000. november 27.)

A faji egyenlőségről szóló irányelv, avagy a Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról (2000. június 29.)

A Tanács nyilatkozata a nők és férfiak munkahelyi méltóságának védelméről szóló bizottsági ajánlás végrehajtásáról, a szexuális zaklatás elleni magatartási kódexet is beleértve (1991. december 19.)

A Bizottság 92/131/EGK ajánlása a nők és a férfiak személyiségi jogainak munkahelyi védelméről (1991. november 27.)

A Tanács 79/7/EGK irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról (1978. december 19.)

Az egyenlő bánásmódról szóló irányelv avagy a Tanács 76/207/EGK irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a munkavállalás, a szakképzés, az előmenetel és a munkakörülmények terén történő végrehajtásáról (1976. február 9.)

Az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződés (1957. március 25.)

További anyagok a CD-Romon találhatóak

- i. A Tanács 79/7/EGK irányelve a férfiak és a nők közötti egyenlő bánásmód elvének a szociális biztonság területén történő fokozatos megvalósításáról (1978. december 19.) [BG – CS – DE – EL – EN – ES – FR – HU – IT – PL – RO]
- ii. Edel, *The Prohibition of Discrimination under the European Convention on Human Rights*, Human Rights Files, 22 sz., 2010 [EN – FR]
- iii. Európai Bizottság, *Küzdelem a megkülönböztetés ellen – Oktatási kézikönyv*, 2006 [BG – CS – DE – EL – EN – ES – FR – HU – IT – PL – RO]
- iv. European Network of Equality Bodies (Equinet), *Dynamic Interpretation: European Anti-Discrimination Law in Practice* [Dinamikus értelmezés: Az európai antidiszkriminációs jog a gyakorlatban], I. kötet [EN – FR], II. kötet [EN – FR], III. kötet [EN – FR], IV. kötet [EN]
- v. European Network of Equality Bodies (Equinet), *Combating Discrimination in Goods and Services* [A megkülönböztetés leküzdése az áruk és szolgáltatások terén], 2004 [EN – FR]
- vi. Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA), *The Impact of the Racial Equality Directive. Views of Trade Unions and Employers in the European Union* [A faji egyenlőségről szóló irányelv hatása. Az Európai Unióban működő szakszervezetek és munkáltatók véleménye], 2010 [EN]

- vii. Esettanulmányok az "Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről" 2., 3., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13. és 14. számú cikkelyeihez, valamint az Egyezmény 1. számú jegyzőkönyvének 1. számú cikkelyéhez [DE – EN – FR]
- viii. Az Európai Emberi Jogi Bíróság kiválasztott eseteinek összefoglalója magyar nyelven [HU]

Online források

Források	Internetcím ²⁷²
Európa Tanács emberi jogi ismeretek jogi szakembereknek weboldal	www.coehelp.org
Equinet, <i>Dynamic Interpretation: European Anti-Discrimination Law in Practice</i> [Dinamikus értelmezés: Az európai antidiszkriminációs jog a gyakorlatban], I-IV. kötet	www.equineteurope.org/equinetpublications.html
European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field, „News Report” [Új jelentés]	www.non-discrimination.net/news
Grgić, Mataga, Longar és Vilfan, <i>The Right to Property under the ECHR</i> [A tulajdonhoz való jog az EJEE szerint], Human Rights Handbooks, 10. sz., 2007	www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=2123
Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény 12. kiegészítő jegyzőkönyve (ETS 177), Értelmező jelentés, 22. bekezdés	http://conventions.coe.int/Treaty/fr/Reports/Html/177.htm
Kilkelly, <i>The Right to Respect for Private and Family Life</i> [A magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog], Human Rights Handbooks, 1. sz., 2001	www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=1636

272 Minden hivatkozásokat is elérhető március 10-én 2011.

Források	Internetcím
Equinet, <i>Combating Discrimination in Goods and Services</i> [A megkülönböztetés leküzdése az áruk és szolgáltatások terén], 2004	www.equineteurope.org/68.html
Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity [Yogyakartai alapelvek a nemzetközi emberi jogi jogszabályoknak a szexuális irányultságra és a nemi identitásra való alkalmazásáról]	www.yogyakartaprinciples.org/principles_en.htm
Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) InfoPortál	http://infoportal.fra.europa.eu
FRA, <i>The Impact of the Racial Equality Directive. Views of Trade Unions and Employers in the European Union</i> [A faji egyenlőségről szóló irányelv hatása. Az Európai Unióban működő szakszervezetek és munkáltatók véleménye], 2010	http://fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_per_year/pub_racial_equal_Directive_en.htm
Európa Tanács, „15. esettanulmány: egy roma férfi letartóztatása, tárgyalás előtti őrizetbe vétele és az őt ért rossz bánásmód”, 2007	www.coehelp.org/course/view.php?id=18&topic=1
Murdoch, <i>Freedom of Thought, Conscience and Religion</i> [Gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság], Human Rights Handbooks, 2. sz., 2007	www.coehelp.org/mod/resource/view.php?inpopup=true&id=2122
Az Európa Tanács emberi jogi kézikönyvei	www.coe.int/t/dghl/publications/hrhandbooks/index_handbooks_en.asp
Európai Bizottság, <i>Küzdelem a megkülönböztetés ellen – Oktatási kézikönyv</i> , 2006	http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=95&langId=hu

Megjegyzés az idézetekről

A fenti esetjog átfogó tájékoztatást nyújt az olvasónak, amelynek segítségével megtalálja az érintett ügyre vonatkozó teljes ítéletet. Ez hasznosnak bizonyulhat, amennyiben jobban el kíván mélyedni az adott határozat eléréséhez a megfelelő bíróságon alkalmazott érvekben és elemzésekben.

A kiadványban idézett ügyek közül sokról az EB vagy az EJEB előtt született döntés; ezek tehát a vita fennmaradó részének szempontját képviselik. Hasonló technikák mindazonáltal a nemzeti esetjogi adatbázisok használatakor is alkalmazhatók.

Az EJEB esetjogának kikereséséhez az olvasó az EJEB HUDOC portált veheti igénybe, amely ingyenes hozzáférést biztosít az EJEB esetjogához: www.echr.coe.int/ECHR/EN/Header/Case-Law/Hudoc/Hudoc+database/. A HUDOC portálon működik egy felhasználóbarát kereső, amelynek köszönhetően a kívánt ügy kikeresése nagyon egyszerű. A keresett ügyet legkönnyebben úgy lehet megtalálni, ha beírjuk a kérelem számát az „Application Number” keresőablakba.

Az EB esetjogának kikereséséhez az olvasó a CURIA keresőt veheti igénybe, amely ingyenes hozzáférést biztosít az EB esetjogához: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=hu>. A CURIA keresőn működik egy felhasználóbarát keresőprogram, amelynek köszönhetően a kívánt ügy kikeresése nagyon egyszerű. A keresett ügyet legkönnyebben úgy lehet megtalálni, ha beírjuk az ügy számát a „Case Number” keresőablakba.

A javasolt két kereső (vagy bármelyik alkalmazott kereső) az ügyek dátum szerinti böngészését is lehetővé teszi. Annak érdekében, hogy a keresett esetjogot az ítéletek dátum szerinti böngészésével is könnyen meg lehessen találni, a kézikönyvben szereplő ügyek hivatkozásában minden esetben feltüntettük a dátumot.

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége
Emberi Jogok Európai Bírósága – Európa Tanács

Kézikönyv az európai megkülönböztetésmentességi jogról

2011 — 162 o. — 14,8 × 21 cm

ISBN 978-92-871-9988-1 (Európa Tanács)

ISBN 978-92-9192-670-1 (FRA)

doi:10.2811/12986

Bővebb információ elérhető az interneten az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (fra.europa.eu) honlapján keresztül.

A Bíróság joggyakorlatával kapcsolatban további információ található a Bíróság honlapján: echr.coe.int. A HUDOC keresőportál révén hozzáférhetők az ítéletek és határozatok angolul ill. franciául, egyes esetekben azok fordítása más nyelveken, a havi esztjogi tájékoztatók, a sajtóközlemények, valamint a Bíróság munkájával kapcsolatos egyéb tudnivalók.

Hogyan juthat hozzá az Európai Unió kiadványaihoz ?

Ingyenes kiadványok:

- az EU-könyvesbolton (EU Bookshop) keresztül (<http://bookshop.europa.eu>);
- az Európai Unió képviselőin és küldöttségein keresztül.
A képviselők és küldöttségek elérhetőségeiről a <http://ec.europa.eu> weboldalon tájékozódhat, illetve a +352 2929-42758 faxszámon érdeklődhet.

Megvásárolható kiadványok:

- az EU-könyvesbolton keresztül (<http://bookshop.europa.eu>).

Előfizetéses kiadványok (az Európai Unió Hivatalos Lapjának sorozatai, az Európai Bírósági Határozatok Tára stb.):

- az Európai Unió Kiadóhivatalának forgalmazó partnerein keresztül (http://publications.europa.eu/others/agents/index_hu.htm).

Az Európa Tanács publikációihoz való hozzáférés

Az Európa Tanács kiadója a szervezet valamennyi munkaterületével – emberi jogok, jogtudomány, egészségügy, etika, szociális kérdések, környezet, oktatás, kultúra, sport, ifjúság, építészeti örökség – kapcsolatban közléstész műveket. A könyvek és az elektronikus kiadványok katalógus alapján interneten megrendelhetők (<http://book.coe.int/>).

A virtuális olvasószoba révén az érdeklődők ingyenesen ismerhetik meg a lényegesebb újonnan publikált művek részleteit ill. egyes hivatalos anyagok teljes szövegét.

Az Európa Tanács egyezményeinek teljes szövege ill. az azokra vonatkozó tudnivalók a Treaty Office honlapján érhetők el: <http://conventions.coe.int/>.

Az európai megkülönböztetésmentességi jog, amelyet a megkülönböztetésmentességről szóló uniós irányelvek, valamint az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény (EJEE) 14. cikke és 12. jegyzőkönyve alkot, különféle összefüggésekben tiltja a különböző okok alapján történő megkülönböztetést. Ez a kézikönyv az ebből a két, egymást kiegészítő rendszerként működő forrásból származó európai megkülönböztetésmentességi jogot vizsgálja meg; ennek során átfedések esetén felváltva veszi őket alapul, ugyanakkor felhívja a figyelmet az esetenként előforduló különbségekre is. Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európai Unió Bírósága által a megkülönböztetésmentesség terén kialakított impresszív esetjogi corpus birtokában hasznosnak tűnt egy olyan, CD-melléklettel ellátott kézikönyv összeállítása, amely az EU és az Európa Tanács tagállamaiban és azokon kívül működő jogi szakembereknek, például bírácoknak, ügyészeknek és ügyvédeknek, illetve a bűnüldöző szervek tisztviselőinek szól.

AZ EURÓPAI UNIÓ ALAPJOGI ÜGYNÖKSÉGE

Schwarzenbergplatz 11, 1040 Bécs - Ausztria
Tel. +43 (1) 580 30 60 - Fax+43 (1) 580 30 699
fra.europa.eu - info@fra.europa.eu

EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA EURÓPA TANÁCS

Strasbourg Cedex - Franciaország
Tel +33 (0) 3 88 41 20 18 - Fax +33 (0) 3 88 41 27 30
echr.coe.int - publishing@echr.coe.int

Kiadóhivatal

ISBN 978-92-871-9988-1

ISBN 978-92-9192-670-1

9 789291 926701